

Päivi Leppilähti

Pyhäpäivä lakeuden taivaan alla
Naiskuva Antti Tuurin *Pohjanmaa*-romaanissa

Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto, toukokuu 2008

Tampereen yliopisto

Pro gradu –tutkielma

Oppiaine: Suomen kirjallisuus
Tekijä: LEPPILAHTI, PÄIVI
Tutkielman nimi: Pyhäpäivä lakeuden taivaan alla. Naiskuva Antti Tuurin romaanissa Pohjanmaa.
Tutkielman sivumäärä: 76 s.
Tiivistelmä ja asiasanat:

Tutkielma käsittelee naiskuvaa Antti Tuurin romaanissa *Pohjanmaa*. Tutkimuksessa perehdytään romaanissa esiintyviin naisiin, heidän keskinäisiin suhteisiinsa ja asemaan perheessä. Löytyykö naisten elämästä rakkautta vai onko sillä lainkaan sijaa heidän elämässään?

Pohjanmaa on miehen kirjoittama romaani ja teoksen kertojana on mies, mutta tästä huolimatta tutkimuksen perusta on naisteoriassa.

Jo klassikoksi noussut *Pohjanmaa* on yhdenpäivänromaani, jossa kerrotaan Hakalan suvun heinäkuisesta pyhäpäivästä lakeudella. Romaanissa käytetään kertojaa, joka tarkkailee muiden tekemisiä, osallistuu keskusteluihin ja toimintaan, mutta pysyttelee siitä huolimatta ikään kuin sivummalla. Häntä ei voida pitää luotettavana kertojana, koska hän suodattaa näkemänsä omien havaintojensa kautta ja kertoo sen, minkä haluaa ja muistaa.

Romaanissa pääosissa ovat miehet, mutta heidän jokaisen taustalta löytyy nainen. Naiset eivät ole keskenään verisukulaisia, mutta heitä yhdistävät Hakalan suvun miehet. Naiset paljastuvat yksi toisensa jälkeen vastuunkantajiksi, kun miehet lähtevät Amerikkaan tai ajelevat pitkin maakuntaa hakemassa oikeutta kokemilleen vääryyksille tai kuolevat ennen aikojaan. Naiset kuvataan romaanissa tiukasti perheen ja avioliiton kautta, heidän tehtävänä on huolehtia perheen hyvinvoinnista sukupolvesta toiseen. Pohjalaisista luodun myytin mukaan miehet ovat väkivaltaan taipuvaisia, mutta romaanin perusteella naiset ovat myös valmiita tarttumaan sanoista tekoihin.

Pohjanmaa on ensimmäinen osa Antti Tuurin kuusiosaisesta Pohjanmaa-sarjasta.

Asiasanat: naiskuva, Toiseus, kertoja, sukupuoliero, perhe, myytit

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen kohde	1
1.2. Rajaus ja teoriapohja	5
1.3. Henkilöhahmojen ulkoinen ja sisäinen merkitys	11
2. ETELÄPOHJALAISEN ELÄMÄN TULKKI	14
2.1. Pohjalaisuuden myytit	14
2.2. Yhden heinäkuisen päivän tarina	16
2.3. Tapahtumat miehisen katseen suodattamina	19
2.4. Sukupuolella on väliä	20
3. HAKALAN SUVUN NAISET	25
3.1. Suvun kantaäidin mennyt ja nykyisyys	25
3.2. Mummon takana seisoo uusi rautarouva	32
3.3. Nainen uhmasi sukuaan	37
3.4. Emäntä kolmannessa polvessa	41
3.5. Äkkipikaisen miehen vaimo	47
4. NUOREMPI SUKUPOLVI HAKEE PAIKKAANSA	52
4.1. Koulutettu nainen rimpuilee vastaan	52
4.2. Vapaa nainen kahden miehen loukussa	55
4.3. Suvun nuorimman miniän asema	59
5. NAISTEN JA MIESTEN EROT	65
5.1. Naiset vastaavat arjen sujumisesta	65
5.2. Miehet lähtevät kohti seikkailuja	67
6. LOPPUPÄÄTELMÄT	68
LÄHTEET	71

Mistä tulee mies, jota härmän jätkä kuuntelee?

Ei miestä kesytä koskaan

kukaan muu kuin

tytön hentukka,

kukaan muu kuin tytön hentukka.

(Säv. ja san. Simo Ralli, sov. Elonkerjuu. Maailma on renki, 2006)

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen kohde

Tutkimukseni kohteena on Antti Tuurin *Pohjanmaa*, joka ilmestyi 1982. Kyse on yhdenpäivänromaanista, jossa kerrotaan Hakalan suvun vaiheista eräänä heinäkuisena sunnuntaina. Jo klassikoksi muodostunut *Pohjanmaa* on kivijalka Tuurin kirjoittamalle kuusiosaiselle romaanisarjalle, jonka kehä umpeutuu vuonna 1997 ilmestyneeseen *Lakeuden kutsuun*. Keskityn romaanin naiskuvaan ja naishahmojen elämään. Naisista ei voi puhua ilman Hakalan suvun miehiä, joilla on oma merkityksensä naisten elämän kulkuun. Tässä sanataideteoksessa piirtyy esiin myös vahva kuva pohjalaisuudesta.

Antti Tuurin kirjailijanura alkoi 1971, jolloin hän julkaisi romaanin *Asioiden suhteet* ja novellikokoelman *Lauantaina illalla*. Vasta 1980-luvun alussa hän nousi suuren yleisön tietoisuuteen eteläpohjalaisromaaneillaan, jotka kuvaavat Suomen lähihistoriaa Pohjanmaan ja pohjalaisten kautta. Jo klassikoksi noussut *Pohjanmaa* (1982, jatkossa = P) on osa Tuurin Pohjanmaa-sarjaa, johon kuuluu lisäksi kolme muuta romaania ja kaksi kertomusta: *Talvisota* (1984), *Ameriikan raitti* (1986), *Uusi Jerusalem* (1988), *Maan avaruus* (1989) ja *Lakeuden kutsu* (1997). Tuuri sai *Pohjanmaasta* Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 1985 ja *Lakeuden kutsusta* Finlandia-palkinnon vuonna 1997.

Antti Tuuri on koulutukseltaan diplomi-insinööri ja hän on toiminut johtotehtävissä useissa graafisen alan yrityksissä kunnes ryhtyi vuonna 1983 kokopäivätoimiseksi kirjailijaksi. Tuuri on kirjoittanut 50 kirjaa: romaaneja, novellikokoelmia, historioita ja elämäkertoja. Hänen kynästään on lähtenyt myös yli 20 näytelmää, elokuvakäsikirjoituksia, oopperalibrettoja ja kuunnelmia. Hänen tuotantoaan on käännetty 15 kielelle. Luvussa ei ole mukana eri kielille tehdyt käännökset. Pohjanmaa-sarjan pohjalta on tehty myös elokuvia: *Pohjanmaa* 1988, *Talvisota* 1989, *Rukajärven tie* 1999 ja *Lakeudenkutsu* 2000.

Antti Tuuri on kuvaillut, miten hänen kirjansa ovat syntyneet. Hän kertoo, että *Pohjanmaan* tapahtumat sattuvat 18. heinäkuuta 1978. Näin tarkkaa aikaa kirjassa ei kerrota, mutta Tuurin mukaan jotkut romaanissa mainitut tapahtumat sitovat ne kyseiseen päivään. Tuuri kertoo *Pohjanmaassa* Hakalan suvusta. (Tuuri 1991, 301.) Sukunimeä hän sanoo pohtineensa pitkään. Hänellä oli ensin mielessä Haukka tai Haukkala, mutta se nimi tuntui liian harvinaiselta, vaikka nimeä Pohjanmaalla esiintyykin. Kirjailija halusi nimestä pohjalaisen ja jollain tavalla komean, mutta ei liian harvinaista. Lopulta hän päätyi Haka-sanaan, liittäen siihen länsisuomalaisen läpääteen. Tuuri perustelee valintaansa sillä, että Pohjanmaalla miestä kehaistaan hakaksi, jos hän on suoriutunut tehtävästään erinomaisesti. Tuuri muistuttaa, että hän ei tarkoita vasikkahakaa, vaan raudanpalaa, jolla ovi pannaan kiinni. (Tuuri 2004, 132-133.) Hakalan sukutalon ulkorakennuksineen Tuuri kertoo sijoittaneensa sellaiselle paikalle Kauhavalla, jossa vielä 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa oli avara pelto.

Tero Liukkosen (1986, 478) mukaan *Pohjanmaasta* paistaa kirjailijan elämänfilosofia: ”Kun asiat on sovittu, niin se on sitten niin.” Eli tietty järkähtämättömyys. Liukkosen ajatukseen on helppo yhtyä, sillä samanlainen ote on nähtävissä koko *Pohjanmaa*-sarjasta. *Pohjanmaa*-romaanista heijastuu ajatus siitä, että tasainen maa muokkaa heimon luonnetta. Romaanista kumpuaa myös Artturi Järviluoman kansannäytelmän *Pohjalaisia* (1914) luoma mielikuva, että pohjalainen mies tulistuu ja toimii, jos hän kokee tulleen kaltoin kohdelluksi. *Pohjalaisissa* Harrin Jussi tarttuu puukkoon, kun vallesmanni lyö häntä kuulustelujen yhteydessä ruoskalla (Järviluoma 1978, 175). *Pohjalaisissa* miehissä elää vapauden kaipuu ja herraviha. Samat elementit löytyvät myös *Pohjanmaasta*, joten voidaan sanoa, että *Pohjanmaa* uusintaa pohjalaisista luotua heimoajattelua. Herraviha paljastuu Hakalan veljesten asioidessa virkavallan kanssa. Erityisen nihkeästi he suhtautuvat Simosta kotoisin olevaan poliisimies Materoon. Erkki vaati tutulta nimimieheltä, että hän heittäisi tarpeettomat ulkopaikkakuntalaiset ulos siksi aikaa, kun he juttelevat, tai panisi heidät vaikka putkaan. Erkki myös epäilee, osaako Matero edes kirjoittaa koneella vai teeskenteleekö hän vain. Hän sanoo suoraan, että Materon on turha teeskennellä, sillä hän tietää miehen olevan tavallinen jauhojulppi jostakin Simon peräkyliltä. (P, 241.)

Romaanin loppupuolella Erkki uhoaa, ettei Matero pääsisi vähällä, jos putkaan kuolleesta Veikosta löytyisi yksikin pahoinpitelynjälki. (P, 361). Tero Liukkonen huomauttaa, että Antti Tuurin

romaanissa *Pohjanmaa* kerronta on selkeää ja asiallista. Tuurin tuotannossa puheen voi lähes fyysisesti kuulla ja aistia tilanteen, jossa se kerrotaan. Tuurin kerronta on niukkaa, sillä hän ei anna puheen rönseyllä, vaan kerronnassa kaikki liittyy kaikkeen. (Liukkonen 1986, 479.) *Pohjanmaa* eroaa Antti Tuurin vuonna 1971 ilmestyneestä esikoisnovellikokoelmasta *Lauantaina illalla* siltä osin, että kahdeksan kertomusta sisältävässä kokoelmassa käytetään runsaasti suoria repliikkejä toisin kuin *Pohjanmaassa*, josta löytyy tasan yksi suora lainaus ja sekin heti romaanin ensimmäiseltä sivulta. Sen sijaan yhteisiäkin piirteitä esikoisnovelleista ja myöhempien vuosien tuotannosta löytyy.

Kerronnan niukkuuden lisäksi Tuurin tuotannossa näkyy liikettä monessa eri muodossa. *Lauantaina illalla* -novellissa liikettä ilmenee useissa eri kertomuksissa. Juhani Niemen (1983a, 142) mukaan liike näkyy erityisen selkeästi novellin avainkertomuksessa ”Sellua ja puuta”, jossa kuvaillaan työpäivää paperitehtaalla. Siellä liikettä riittää hihnalla, mutta myös rannassa, missä hinaaja vetää tukkinippuja. (Tuuri 1971, 46-64.) *Pohjanmaassa* ilmenee myös paljon liikettä. Romaanin alussa Seppo Hakala saapuu autolla perheensä kanssa synnyinkotinsa pihaan (P, 15). *Pohjanmaassa* miehet liikkuvat myös kotikulmiaan laajemmin, kuten vanhan opettajan mökillä Lappajärvellä käydessään (P, 217). Liike muodossa tai toisessa antaa hyvät mahdollisuudet kirjailijalle siirtyä ajasta ja tapahtumista sekä kertomuksesta toiseen. *Pohjanmaa* sisältää myös sisäkertomuksia, jotka tarjoavat kirjailijalle mahdollisuuden hypätä heinäkuisen päivän keskeltä menneisyyteen. Yksi tällainen sisäkertomus kuvaa Hakalan veljesten isän Martin toimia Lapuan liikkeen ja Mäntsälän kapinan liepeillä. (Sipilä 2002, 96.)

Antti Tuurin tuotantoa on tutkittu jo melko paljon. *Pohjanmaa*-sarjasta on tehty kaksi väitöskirjaa. Markku Kulmalan väitöskirjassa *Miss’ laaja aukee* (2003) käsitellään *Pohjanmaa*-sarjan merkitysrakenteista sekä Pohjanmaan ja pohjalaisuuden myyttiä. Juhani Sipilän väitöskirja *Maa luja, taivas korkia* (2002) keskittyy *Pohjanmaa*-sarjan rakenteisiin ja kerrontaan sekä käsittelee yksittäisten romaanien kytkeytymistä toisiinsa.

Hän valottaa myös alueen ja kansallisen identiteetin kehittymistä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä joukkoliikkeitä.

Sipilän liseniaattitutkimuksessa 1995 tutkitaan *Uuden Jerusalemin* ja *Maan avaruuden* tekstienvälisiä kytkeitä *Raamattuun*. *Pohjanmaasta* on tehty useita pro gradu -tutkielmia, kuten Sari Malkamäen 1990 työ, jossa käsitellään naisten ja miesten maailmoja Orvokki Aution *Pesärikko*-trilogiassa ja Antti Tuurin teoksessa *Pohjanmaa*.

Kirjallisuuden suosion salaisuus ei ole tekijässä tai teoksessa tai edes lukijoissa (Niemi 1983b, 8). *Pohjanmaan* suosiossakin lienee kyse useista eri tekijöistä. Romanin teksti on helppolukuista ja lukijan on helppo samaistua tekstissä esiintyviin hahmoihin. Suosikkiteosten tyyppihahmot ovat usein pyöristettyjä, korkokuvamaisia (Niemi 1983b, 45). Juhani Sipilän mukaan *Pohjanmaan* taitavat ja uusia uria aukovat kerronta- ja rakenneratkaisut, iskevä lauserytmi ja lakoninen huumori luovat romaanille persoonallisuuden, muista erottuvan ilmeen ja kuten hän sanoo ”tuurimaisuuden”, josta on jo tullut käsite. (Sipilä 2002, 445.)

Pohjanmaa-sarjan suuri suosio lukijoiden keskuudessa on herättänyt myös tutkijoissa kiinnostusta. Antti Tuuri (1991, 302) muistelee, että *Pohjanmaa* sai ilmestyessään melko hyvän vastaanoton. Hänen mukaan romaania myytiin ensimmäisenä vuonna 5 000 kappaletta. Tähän mennessä teosta on painettu 36 670 kappaletta. Se on käännetty yhdeksälle kielelle. Heti ilmestymisvuonna romaani käännettiin ruotsiksi ja islanniksi. Vuonna 1986 se käännettiin tanskaksi, sloveeniksi ja norjaksi, vuonna 1990 ranskaksi ja vuonna 1996 espanjaksi ja viroksi. Vuonna 2001 teos tavoitti englanninkieliset lukijat. Juhani Niemen (1983b, 12) arvion mukaan steadyseller -sarjaan lukeutuakseen romaanin pitää rikkoa Suomessa 100 000 kappaleen painos. Suomessa *Pohjanmaa* ei yksinään ole tätä rajaa rikkonut, mutta koko *Pohjanmaa*-sarjaa on painettu Suomessa 398 630 kappaletta, joten steadyseller -sarjan raja täyttyy.¹

Painosmäärät kertovat romaanin suosiosta, mutta kriitikoilla on teoksista oma näkemyksensä. Markku Kulmala (2003, 136-138) on tehnyt tiiviin läpileikkauksen Tuurin tuotannon kritiikistä. Esimerkkinä voi mainita Tuukka Kangasluoman (1982) Helsingin Sanomissa esittämän väitteen, että *Pohjanmaa* romaanin nimenä tuntui turhan kattavalta. Hänen mielestään kaikki olisi voinut olla yhtä totta missä tahansa.

¹ Kustannusosakeyhtiö Otavan 4.4.2008 tiedon mukaan Antti Tuurin kirjoittamaan *Pohjanmaa*-sarjaan lukeutuvia romaaneista on otettu tähän mennessä seuraavanlaiset painosmäärät: *Pohjanmaa* 36 670 kpl, *Talvisota* 84 360, *Ameriikan raitti* 69 600, *Uusi Jerusalem* 61 000, *Maan avaruus* 48 000 ja *Lakeuden kutsu* 99 000.

1.2. Rajaus ja teoriapohja

Lähtökohtani on selvittää, minkälainen on *Pohjanmaan* naiskuva. Mikä on naisen asema perheessä ja hänen suhteensa aviomieheen? Miten ne tulevat esille? Minkälaiset ovat naisten keskinäiset suhteet? Tutkimukseni perusta on kirjallisuudentutkimuksessa, mutta en voi ohittaa täysin nais- ja miestutkimusta, koska naisten ja miesten välisiä suhteita pohtiessani pinnalle nousee sukupuolieron käsite. Romaani kuvastaa omaa aikaansa, kulttuuriympäristöään ja sen ajan yhteiskuntaa. *Pohjanmaan* tapahtumat on sijoitettu aikaan, jolloin Suomessa elettiin vielä vahvasti maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa, vaikka kaupungistuminen oli jo alkanut.

Pohjanmaa-romaanin lukutapaani voi pitää feministisenä ja vastustavana lukemisena, sillä naisen näkökulmasta teosta analysoidessani kiinnitän huomiota Hakalan suvun naisiin ja heidän asemaansa, vaikka romaanin pääosissa ovat miehet.

Kirjallisuudentutkimuksessa naiskuvan käsite on ollut mukana 1970-luvun alusta saakka, jolloin ryhdyttiin analysoimaan kirjallisuuden naiskuvia ja osoittamaan niiden yhteys naisten alistettuun asemaan. Jo paljon aikaisemmin naiset ovat olleet tietoisia miesten luomista naiskuvista, joiden avulla on pidetty sukupuolten välistä epätasa-arvoa yllä. (Launis 2005, 29-30.) Simone de Beauvoir arvosteli jo vuonna 1949 sitä, kuinka nainen määritellään länsimaisessa kulttuurissa *toiseksi sukupuoleksi* ja muovataan mieskirjailijoiden teoksissa myytiksi, johon mies heijastaa kaiken haluamansa ja halveksimansa, rakastamansa ja vihaamansa. De Beauvoirin näkemyksen mukaan nainen määritellään yksinomaan miehestä käsin. Nainen on miehelle liha kaikkine hurmioineen ja vaaroineen. Mies on luonut naisesta myytin, joka on Delila ja Judith, Aspasia ja Lucretia, Pandora ja Athene. Nainen on samalla Eeva ja Neitsyt Maria, palvottu ja palveleva, elämän lähde ja pimeyden mahti. (De Beauvoir 1993, 114.)

Simone de Beauvoir mukaan suurin osa naisista on joko naimisissa, odottaa pääsevänsä naimisiin tai suree naimattomuuttaan. (De Beauvoir 1993, 233.) Heinämaa ja Saarinen (1984, 111) muistuttavat, että naiseen liitetään lapset, perhe ja aviomies.

Heidän mielestään tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jokaisella naisella on oltava lapsi, perhe tai aviomies. Tämä on pyhä kolminaisuus, jonka kautta naisen oleminen toisten silmissä jäsentyy ja jonka kautta hänen hahmonsa naisena toisten silmissä piiryy. (emt., 111-112.)

Kati Launis (2005, 40) toteaa, että naisen ensisijainen rooli toimia perheen ytimessä äitinä ja vaimona omaksuttiin 1800-luvulla ja ajatus vaikutti pitkälle 1900-luvun puolelle ja edelleen.

Antti Tuurin *Pohjanmaassa* naiselle kelpaa ainoastaan kolme roolia: vaimo, äiti tai rakastajatar. Tuuri on ollut naiskuvia luodessaan historian vanki, sillä Hakalan suvussa naisen tehtäväksi lankeaa työnteko miehensä talossa ja lasten kasvattaminen. Anu Koivusen (1995, 25, 29) mukaan kuvien luomisella on kirjalliset, kulttuuriset, poliittiset ja historialliset ehtonsa ja kuvittelulla rajansa.

Pohjanmaassa naiset kuvataan tiukasti perheen ja avioliiton kautta. Hakalan suvussa nainen on kodin keskipiste, jonka ensisijainen tehtävä näyttää olevan huolehtia perheen hyvinvoinnista sukupolvesta toiseen ja kasvattaa uutta sukupolvea. Johannes Hakala lähti aikoinaan Amerikkaan ja jätti jälkeensä vaimon ja lapset. Vaimon tehtävänä oli pitää sukutalo pystyssä seuraaville sukupolville, kunnes hänen poikansa Martti vaimonsa Marjatan kanssa ryhtyi pitämään tilaa. Sodan jälkeen Hakalan suvun historia toisti itseään, sillä tila ja sen eteenpäin vieminen jäivät Marjatan tehtäväksi, kun hänen miehensä kuoli jäätyään kaatuvan traktorin alle. Hakalan veljesten tädillä Sylvillä oli Hirvijärven syrjäkylällä sama kohtalo kuin kälyllään, sillä hän jäi kotitalalle yksin lapsiensa ja vanhan appensa kanssa, kun hänen miehensä Jussi muilutettiin itärajan taakse. Suvun naisten asema ei ole vuosikymmenten kuluessa muuttunut miksiäkään, sillä perheestä ja lapsista huolehtiminen jää pääsääntöisesti myös suvun nuorimpien miniöiden tehtävä.

Antti Tuuri on luonut Hakalan suvun, missä vallitsee 1800-luvulta peräisin oleva snellmanilainen ajattelu. Tuurin näkemys perheestä on hegeliläis-snellmanilaisen filosofian mukainen, jossa perusinstituutioiksi luetaan perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio. (Karkama 1985, 38.) Romaanissa tuotettu naiskuva on sidottu tiukasti avioliittoon, sillä *Pohjanmaassa* Hakalan sukuyhteisöön kuulu ainoastaan yksi naimaton nainen, Sylvin tytär Maija, josta mainitaan ohimennen. Hänen kohtalostaan ei kerrota myöhemmin sanallakaan. Perustuiko tyttären näkymättömyys vanhaan sananlaskuun: ”Tyttö syntyi, tyhjä syntyi”, joka kuvasti tytön ja pojan arvoeroa. (Apo 1999, 19.)

Tuuri uusintaa 1800-luvulla juurrutettua ihannetta naisesta äitinä, vaimona ja kasvattajana, joka toimii perheen ja sitä kautta koko yhteiskunnan ytimessä (Launis 2005, 39). Miksi Tuuri pitää naisen perheroolia tavoittelemisen arvoisena ja miksi hän pitää naisen sitomista perinteiseen rooliin niin tärkeänä ja millä tavalla se tulee ilmi? Ovatko romaanin naiset ihannevaimoja, jotka keskittyvät palvelemaan perhettään? *Pohjanmaassa* on luettavissa häivähdys uudesta ajasta, sillä Saara ja Riitta ovat yhdistäneet kodin ja työelämän. He toimivat kuitenkin hyvin perinteisessä naisten ammatissa, opettajana. Hakalan suvun naisiin lukeutuu myös raamatunkertomuksesta tutuksi tullut langennut nainen. (emt., 39.) *Pohjanmaassa* aviorikkojanainen on Erkin nuoruuden rakastettu Saara, joka hakeutuu takaisin Erkin syliin, vaikka on omalla tahollaan naimisissa. Saaran teko tuo pienen särön romaanin muuten niin perinteiseen naiskuvaan perheen sydämenä ja koossa pitävänä voimana. Saaran valintojen perusteella voi myös miettiä perheen ja aviomiehen merkitystä hiukan toiselta kannalta. Kertooko naisen hankkima koulutus naisen vapaudesta valita elämänmuotonsa, jos nykytilanne ei tyydytä?

Feministisen käsityksen mukaan perhe on patriarkaalisen yhteisön perusyksikkö. (Heinämaa ja Saarinen 1984, 113). Hakalan suvussa naiset ovat perhepiirin toimintojen keskuksessa ja sen ylin auktoriteetti, mutta heillä ei ole tilaisuus kuitenkaan toteuttaa itseään.

Heinämaa ja Saarinen (1984, 114) muistuttavat, että perinteinen, nykyisinkin vallalla oleva perhetyyppi ei tarjoa minkäänlaista aitoa pohjaa, jolta nainen voisi ”yksilöllisesti hallita kohtalooan”.

Hakalan suvussa perheellä on keskeinen merkitys naisten elämässä. Nainen on olemassa perheelleen, mutta todellinen rakkaus näyttää puuttuvan. Rakkautta on tietenkin monenlaista, kuten naisen ja miehen välinen rakkaus sekä äidin ja lapsen välinen rakkaus. Hakalan miesten puheet ja teot paljastavat pala palalta, että naisilla ja miehillä ei ole kovin lämpimät välit keskenään. Naisten kova luonto ja suorapuheisuus myös kertovat, että välit puolisoon eivät ole parhaat mahdolliset. Minkälaiset naisten ja miesten keskinäiset suhteet oikein lopulta ovat? Parisuhteet vaikuttavat kestäväen kolhut, mutta taustalla ei vaikuta olevan suurta rakkautta. Jos Hakalan miehet ja naiset ovat solmineet avioliiton rakkaudesta, niin se on haihtunut, ja yhdessä ollaan lasten takia tai velvollisuudentunnosta. Rakkauden lisäksi romaanista puuttuu kaikki naisten ja miesten välinen romantiikka.

Romaanissa ainoa naimaton on Hakalan veljeksistä nuorimmainen Erkki, jonka kommentit avioliittoinstituutiota kohtaan ovat melko ironisia. Kesäpäivän aikana suvun naiset ovat naittamassa Erkkiä jo kortesjärveläiselle tehtaantytölle ja vaativat häitä, jotta suku saisi syyn taas kokoontua yhteen. Erkki sanoi naisille pitävänsä avioliittoa vanhentuneena yhdessä elämisen muotona, jossa aiheutettiin vain turhaa surua ja murhetta molemmille osapuolille ja hankittiin maailmaan lapsia, joista kasvatettiin hankalia aikuisia. Erkki piikittelee veljiensä vaimoja toteamalla, että hän menisi heti naimisiin, jos jostain vielä löytäisi yhtä ihanan naisen kuin hänen veljensä vaimot ovat. (P 48-49.) Kenties Erkki suhtautuu kyynisesti avioliittoa kohtaan siksi, että hän tapaa naimisissa olevaa naista ja tietää, että heidän suhteestaan ei tule mitään tai epäilee kaikkien naisten olevan yhtä petollisia kuin oma rakastettu. *Pohjanmaata* lukiessaan voi myös miettiä, mistä asioista romaanissa vaietaan.

Naiset ovat sukupolvesta toiseen tehneet kotitaloustöiden ja lastenhoidon ohessa raskaita maataloustöitä, mutta he eivät sorru valittamaan kohtaloaan. Romaanissa ei puhuta sanallakaan naisten tunteista, ulkonäöstä tai seksuaalisuudesta. Mikä on naisen tahto? Naiset eivät kehu tai kiitä aviomiehiään, vaan päinvastoin kaitsevat, komentavat ja moittivat.

Hakalan miesten naiset ovat pääosin kouluttamattomia ja vaatimattomammista oloista kotoisin, joten he ovat miehiinsä nähden taloudellisestikin altavastajia. *Pohjanmaassa* naiset ovat alistetussa asemassa, sillä heillä ei ole sananvaltaa miesten menemisiin ja tekemisiin. Heidän tehtävänä on huolehtia lapsista ja vanhuksista sekä keittiötöistä. Miehet eivät puutu keittiötöihin ja he eivät tunnu kantavan huolta lapsista. Snellmanilaisen ajattelun tapaan miehellä ja naisella on tarkoin määritellyt tehtävät perheen piirissä: ”Mies hankkii omaisuutta ja toimii yhteiskunnallisessa ja poliittisessa elämässä saavuttaakseen kunniaa; nainen huolehtii ominaisuudesta kotona.” (Karkama 1985, 43.)

Juhani Sipilä (2002, 193) väittää, että Tuurin romaanisarjassa naiset eivät tunnu kovin alistetuilta. Hän viittaa koko *Pohjanmaa*-sarjaan, mutta tässä kohdin väitän, että pelkästään *Pohjanmaan* perusteella Hakalan suvun naiset ovat miehiä alistetummassa asemassa. Naiset on suljettu kodin piiriin. Heidän reviirinsä ulottuu yksinään pelkästään talon pihaan tai niin pitkälle kuin miehen katse kantaa. Naiset poistuvat kodin piiristä miesten tekojen seurauksena ja ainoastaan miesten seurassa.

Naisten ja miesten tasa-arvosta on keskusteltu Platonista ja Aristotelesta alkaen. Platon esitti ensimmäiset argumentit naisen ja miehen perimmäisestä tasa-arvosta. Tämä periaatteellinen näkemys naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta ei ole esteenä sille, että Platonin mielestä naiset ovat useimmissa suhteissa miehiä vähempiarvoisia. (Alanen 1986, 20.)

Aristoteles puolusti ajatusta, jonka mukaan miehillä ja naisilla on yhteiskunnassa omat roolinsa. Hänen mukaansa mies hallitsee, vastaa perheen toimeentulosta ja yhteyksistä yhteiskuntaan ja nainen palvelee, hoitaa kodin ja kasvattaa lapset. (Alanen 1986, 18.)

Rosi Braidotti on kirjassaan *Nomadic Subjects* (1994) järjestänyt kolmitasoiseksi kartaksi sukupuolieron symbolisen, rakenteellisen ja yksilöllisen ulottuvuuden. Hänen mielestään eri tasot ilmaisevat naissubjektin muotoutumisen eri aspekteja. Braidotti (1994, 158-159) muistuttaa, että kartta ei ole kronologinen tai dialektinen, vaan tasot ovat osittain päällekkäisiä eivätkä eri kehityksen vaiheita. Ne ilmenevät samanaikaisesti ja niille voidaan astua milloin tahansa. Ensimmäinen taso käsittää miesten ja naisten väliset erot ja siinä nainen määrittellään toiseuden kautta. Toinen taso käsittää naisten keskinäiset erot ja siinä nainen Toisena suhteutetaan historiallisiin toimijoihin ja keskenään erilaisiin, eri ikäisiin ja eri etnisiin ryhmiin kuuluviin naisiin. Braidottin mukaan naisilla voi olla samanlaisia tilanteita ja kokemuksia, mutta he eivät ole millään tavalla sama. Kolmannen tason muodostavat jokaisen naisen sisällä olevat erot. (emt., 159-165.)

Toiseus on naiskysymyksen yksi ydinajatuksista. Nainen on olemassa Toiselle eli tämä näkemys kiistää naiselta itsenäisyyden – oikeuden määrittellä omat päämäärät ja tavoitteet ja oikeuden toimia niiden saavuttamiseksi –, joka muutoin on inhimillisyyteen liitetty tunnusmerkki. (Heinämaa ja Saarinen 1984, 109.) Heinämaa ja Saarinen väittävät, että nykypäivän yhteiskunnassa kuten läpi koko historian naisen oleminen on olemista jollekin muulle kuin itselle. Heidän mielestään useimmille naisille olemisen ulottuvuus on lukittuna muurin taakse, johon vain miehellä on avain. Tämä ajatus avaa näkymän Virginia Woolfin *Omaan huoneeseen*, jossa kannustetaan naisia hankkimaan omaa rahaa ja oman huoneen, jos aikoo kirjoittaa. Tälle ajatukselle kenties aikoinaan hymähdettiin, mutta siinä piilee totuus siitä, että mitään olennaista muutosta naisen asemaan ei voida odottaa niin kauan, kun hänellä ei ole edes materiaalisessa mielessä tukikohtaa itselleen. (Heinämaa ja Saarinen 1984, 109.)

Hakalan suvussa naisilla ei ole varsinaisesti omaa tilaa, jos koko sukutalon katsotaan olevan etupäässä naisten valtakuntaan. Talon voi päätellä kuuluvan naisille ja heidän hallintaansa, sillä jopa paikallinen nimismies lähestyy kunnioittavasti tupaan tullessaan. Nimismies koputtaa oveen ja sanoo, ettei hän halunnut pyhäpäivänä enempää ruveta vaivaamaan ja pyytää Erkkiä ja Veikkaa tuvasta pihalle, ettei koko väen kuullen tarvitsisi ruveta miesten typeriä asioita selvittelemään. Nimismies pyytelee myös talon muualta väeltä anteeksi, että oli lähtenyt asioita pyhäpäivänä peräämään. (P, 83.)

Florence Nightingalen toteamus ”Naisilla ei ole koskaan edes puolta tuntia, jota he voisivat kutsua omakseen” kuvaa edelleen monen naisen nykytilannetta. Nightingalen huomio pätee useimpien naisten elämässä tänäkin päivänä. Heinämaa ja Saarinen huomauttavat, että Toisen ei tarvitse olla ihmisyksilö, vaan sellaiseksi kelpaa myös yhteiskunta, perhe tai työnantaja. He näkevät, että Toinen tekee naisen. Heidän mukaansa olla nainen on arvoladattu käsite, hahmo jonka Toinen synnyttää. Arkielämässä suorimmin naiseen liitetään lapset, perhe ja aviomies. (Heinämaa ja Saarinen 1984, 111.) Perinteisen käsityksen mukaan nainen on olemassa perheelle. Nainen määräytyy naisena lapsen, perheen ja aviomiehen kautta, vaikka hänellä ei niitä olisikaan. ”Naimaton nainen määritellään suhteessa avioliittoon, vaikka hän olisi siihen pettynyt, kapinoisi sitä vastaan tai olisi suorastaan välinpitämätön koko instituutiota kohtaan” (de Beauvoir 1993, 233).

Naisen työ perheen hyväksi, kotitöistä lastenhoitoon, on kaikkialla yhteiskunnan tunnistamalla arvoasteikoilla mitaten vähäarvoisinta ja yhdentekevää. Naisen työtä perheen hyväksi pidetään velvollisuutena, jolla ei ole mitään rahallista arvoa. Perheen lisäksi nainen on olemassa suhteessa mieheen ja miestä varten. Perheyksikössä nainen on vaimo ja aviomies on neutraalisti mies (Heinämaa ja Saarinen 1984, 114-119.)

Arto Jokinen (2003, 8) muistuttaa, että mies- ja naisjaosta ja sen perusteista on kirjoitettu naistutkimuksessa 1960-luvulta lähtien. Hän tarkentaa, että kyse on mieheen ja naiseen tai maskuliinisuuteen ja feminiinisyteen liitettävistä vastakohtaisista stereotyyppioista. (Jokinen 2003, 10.) On totta, että maskuliinisuus ja feminiinisyys ymmärretään toistensa vastakohtina, kuten Jokinen sanoo, mutta käytännössä jako ei ole niin mustavalkoinen. Ihmisten valtaosa jää ääripäiden väliin, mutta mieskeskeisissä kulttuureissa mieheyden normittaminen ja vartioiminen on tärkeää. Vallitsevissa maskuliinisuuden malleissa korostetaan rationaalista ajattelua ja järjestynyttä,

päämäärätietoista toimintaa. Lehtonen huomauttaa, että stereotyyppisen ajattelun mukaan ”oikeat miehet” ovat vapaita tunteista ja ”feminiinisistä” ailahteluista. He ovat tasapainoisia, itsevarmoja ja riippumattomia. (Lehtonen 1995, 34.) Rationaalisuus ja itsehillintä ovat maskuliinisen hallinnan ydintä, joiden turvin miehet voivat suhtautua elämäänsä ikään kuin se olisi kokonaan hallittavissa ja muodostaisi sellaisen kokonaisuuden, jonka miehet voisivat alistaa tahtonsa alaisuuteen.

1.3. Henkilöhahmojen ulkoinen ja sisäinen merkitys

Ihmisen kuvaaminen ei ole ongelmaton senkään vuoksi, että kirjallisuus vilisee erilaisia hahmoja, jotka eivät ole ihmisiä, kuten eläimet, fantasiahahmot sekä ihmisen ja koneen sekamuodostelmat. Näitä hankalampi ongelma liittyy ihmisen kuvaamiseen sinänsä.

Voimme puhua henkilöhahmosta samalla tavoin kuin puhumme ihmisistä ympärillämme, mutta se mihin viime kädessä viittaamme on sarja kirjoitusmerkkejä ja tekstin kappaleita. Vaikka ymmärtäisimme henkilöhahmon aina ja kaikkialla ihmisenä, niin tämä ihmisyyksi ei välity sellaisenaan. Henkilöhahmo ei ole ihminen vaan ihmisen kuva, ihmisen kaltainen, ihmistä esittävä *representoiva* hahmo (Käkelä-Puumala 2001, 241). Tarinan henkilöhahmo on rakennelma, jonka lukija etsii erilaisista tekstin viitteistä. Henkilöhahmot voidaan kuvata luonteenpiirteiden verkostoksi, jolloin lukija hahmottaa heidät epäsuorasti toiminnan kautta. Toimintojen lisäksi myös laiminlyönnit kertovat henkilöstä (Rimmon-Kenan 1999, 77- 80). Käkelä-Puumalan (2001, 242) mukaan fiktiivisiä henkilöhahmoja voidaan arvioida kuten ihmistä, mutta tämä erikoinen vastaavuussuhde kääntyy usein myös toisinpäin: kenen tahansa ihmisen persoonallisuuden tai luonteen arviointi ei koskaan ole täysin vailla fiktiivisiä elementtejä. Puhe henkilöhahmoista ei rajaudu pelkästään kirjallisuuteen, vaan siinä vaikuttaa koko kulttuurimme ihmiskuva ja samalla se sosiaalinen koodisto, jonka mukaan ihmisiä luokitellaan ja arvioidaan.

Henkilöhahmoja on tutkittu alkaen Aristoteleen [384-322 eKr.] *Runousopista*, jossa tragedian henkilöitä tarkastellaan toisaalta luonteina ja toisaalta toiminnan kautta. Henkilö on aina yksi kertovat tekstin peruselementeistä, ja siksi kirjallisuudentutkimus joutuu ottamaan siihen suoraan tai epäsuorasti kantaa (Käkelä-Puumala, 2001, 241-245). Mistä loppujen lopuksi puhumme, kun puhumme henkilöhahmoista? Henkilöhahmot ovat ihmisiä, joita kirjallisuudessa kuvataan, mutta

ovatko he todentuntuisia ja voiko heihin samaistua (emt., 241). Systemaattista henkilöahmojen teoriaa löytyy enimmäkseen vasta 1900-luvun jälkipuoliskolta.

E.M.Forster on luonut klassisen jaon pyöreisiin ja litteisiin henkilöahmoista. Litteä (flat) henkilöahmo on karikatyyrimäinen, pelkistetyimmillään yhden ominaisuuden varassa toimiva hahmo. Litteät henkilöahmot voidaan kuvata minimimäärällä tekstuaalista informaatiota. Proosakirjallisuudessa litteää henkilöahmoa kutsutaan stereotyyppiksi, jollainen lukijan on helppo muistaa, koska häntä voi kuvailla yhdellä ainoalla sanalla. Tällainen henkilö ei myöskään muutu olosuhteiden muuttuessa. E. M. Forsterin mukaan lukijalla on kaipuu pysyvyyteen ja muuttumattomuuteen ja tätä tarvetta litteät hahmot tyydyttävät. Pyöreään henkilöahmoon kuuluu kyky ilmentää useampia ominaisuuksia ja kyky kehittyä. Forsterin mielestä henkilöahmo on pyöreä, mikäli se kykenee yllättämään lukijan tavalla, joka on kuitenkin uskottava. (Käkelä-Puumala 2001, 247.)

Shlomith Rimmon-Kenan (1991, 54) kritisoi Forstersin jakoa. Hänen mielestään se on liian jyrkkä ja sivuuttaa henkilöahmojen välillä kaikki vivahteet. Rimmon-Kenanin mukaan henkilöahmo voi olla yksiulotteinen ja kehittyvä tai moniulotteinen ja muuttumaton. Rimmon-Kenan (emt. 55) ehdottaa, että luokittelun sijasta henkilöahmoja arvioitaisiin sellaisten kriteerien mukaan kuin kompleksisuus, kehittyminen ja sisäisen elämän kuvauksen aste.

Henkilöahmon pintaa on kaikki se, mitä tekstistä voidaan välittömästi havaita. Syvyyteen kuuluvat ne asiat, jotka pinnalta katsottuna voidaan päätellä, kuten hahmon psykologinen motivaatio eli ne tunteet, toiveet ja halut, jotka ohjaavat ja selittävät toimintaa. Pinnallisuus tarkoittaa kätketyn tiedon vähäisyyttä tai täydellistä puuttumista. Vastaavasti syvällisyyteen liittyy positiivinen arvolutaus. Henkilöahmon kaavamaisuus viittaa taas kaavaan, joka tuottaa lukijalle vain ennalta-arvattavuuden mielihyvän. Henkilöahmo jakaantuu ulko- ja sisäpuoleen, josta jälkimmäinen koetaan arvokkaammaksi. Sisäpuoli on suurimmaksi osaksi lukijan päättelyn varassa, mutta ratkaisee henkilö kuvauksen uskottavuuden. Sen sijaan henkilöahmon kaavamaisuus viittaa rakenteeseen, joka toistuu teoksesta toiseen ja tuottaa lukijalle vain ennalta arvattavuuden mielihyvän.

Aleid Fokkeman mukaan henkilöahmo koostuu denotatiivisista ja konnotatiivisista koodeista. Denotatiivisia koodeja ovat henkilönnimi ja persoonapronomini, jolla henkilöön viitataan. Erisnimi

on tärkein henkilöhahmoon viittaava elementti tekstissä ja sen funktion huomaa selvemmin silloin kun se puuttuu. Erisnimen tehtävänä on antaa henkilöahmolle identiteetti, joka erottaa sen muusta tekstuaalisesta ympäristöstä ja saman erisnimen käyttäminen luo henkilöahmoon jo sen koherenssin, jota muut ominaisuudet sitten täydentävät. (Fokkema 1991, 57.) Tätä taustaa vasten herää kysymys, miksi Hakalan vanhan mummon etunimeä ei mainita kertaakaan, vaikka mummoa voi pitää suvun koossapitävänä voimana.

2. ETELÄPOHJALAISEN ELÄMÄN TULKKI

2.1. Pohjalaisuuden myytit

Pohjalaisista ihmisistä elää myytti. Heitä pidetään suoraselkäisinä, sanojensa takana seisovina ja työteliäänä ihmisinä. Mielikuvat juontavat juurensa viimeistään Topeliuksen *Maamme kirjasta*. Topeliuksen (1985, 233) mukaan: ”Pohjanmaan ruotsalaiset rakentavat laivoja ja veneitä, huoneita ja tehtaita paremmin kuin muut, mutta toisinaan heissä puhkeaa ilmi peritty sankarihenki. Liiaksi juoneina he pian ryhtyvät tappelemaan. Ei missään osassa maattamme vuodateta niin paljon verta kuin heidän ja heidän suomalaisten naapuriensa pidoissa. ” Topeliuksen mukaan pohjalaisten tappeluissa vuodatettaisiin paljon enemmän verta, jos eivät naiset, usein oman henkensä kaupalla, tulisi erottajiksi. *Maamme kirjassa* myös todetaan, että kun miehet lähtevät työmatkoille, hoitavat vaimoihmiset maanviljelyn ja käyvät välillä miesten töissäkin. He ajavat hevosia, kaivavat ojia, hakkaavat puita. (Ibid.)

Topelius antaa siis äkkipikaisen ja helposti puukkoon tarttuvan kuvan pohjalaisista miehistä ja työteliään ja ahkeran kuvan naisista. Ojaa kaivava ja puita hakkaava nainen vaikuttaa vahvalta ja lujalta ihmiseltä, joka tarttuu riuskasti työhön kiinni, jos talossa ei ole miestä paikalla. Nainen ei jää kädet sylissä ihmettelemään, vaan tekee itse.

Ilkka Malmberg selittää pohjalaisten suoraselkäisyyttä sillä, että lakeudella kasvaneet eivät pääse kumpareiden taakse piiloon, koska elävät keskellä lakeutta. Vastaavasti savolaisen ”kierouden” sanotaan johtuvan heidän kasvuympäristöstään, sillä Itä-Suomessa mäkiä ja kumpareita riittää, missä naapuriinkaan ei ole suoraa näköyhteyttä. Käsitystä, että ympäröivä luonto jotenkin määräisi ihmisen luonteenpiirteitä nimitetään ympäristödeterminismiksi. Malmberg kehottaa kuvittelemaan, kuinka monet silmät ehtivät havaita tiellä liikkujan valoisana aikana Pohjanmaalla. Hän muistuttaa, että lakeudella omat menemiset ja tulemiset eivät voineet pysyä salassa. Naapuriin nähtiin mihin aikaan talossa herättiin, milloin valot syttyivät, tulet sytytettiin, ja milloin alettiin päivän työt. Oli mahdotonta noudattaa omaa rytmiään joutumatta perustelemaan sitä naapureille. (Malmberg 1985, 20-21.) Yhteisössä, jossa näkyy kauas ollaan alttiimpia elintasokilpailulle ja kateudelle. Malmbergin mukaan siisteys ja näyttävyys ovat yhteiskunnallisen kelpoisuuden edellytyksiä, ja

pahimmillaan ne kehittyvät neuroottiseksi säntillisyydeksi ja vieraskoreudeksi. On oltava näkyvillä, mutta kaikkea ei saa näyttää. Ulospäin on asioiden oltava reilassa. (Malmberg 1985, 22.)

Markku Kulmala (2003, 7) nostaa esille eteläpohjalaisuuden luonnetta lainatessaan Åke Edwardsonin kuvausta:

”Millaista lakeudella oli?”

”Tasaista.”

”Yllätytkö?”

”Itse asiassa yllätyin. Joskus se oli kuin meri.”

”On olemassa sairaus, jonka koko ikänsä lakeuksilla elävät ihmiset voivat saada”, Angela sanoi.

”Vain siitä että elävät siellä.”

Winter ajatteli miehiä, jotka he olivat tavanneet tänään.

”Voin hyvin kuvitella.”

Tämä kuvaus uusintaa myyttiä, että lakeuden kasvatit ovat oma heimonsa. He ovat toisenlaisia kuin he, joiden keskuudessa Edwardson on elänyt. Lainaus ei ole kovin mairitteleva pohjalaisten itsensä kannalta.

Artturi Järviluoman näytelmä *Pohjalaisia* tuo myös esille pohjalaisen heimoluonteen. Kansannäytelmässä pidetään yllä pohjalaisuuden myyttiä: ”Eihän mun tähteni vielä kannata laulua tehdä. Ja eihän lauluja paljon muista tehdäkään kuin häjyistä, komeista ja puukkojunkkareista, jotka kunnioksensa tappelevat ja häjyilevät.” (Järviluoma 1914, 21.) Heikki Ylikangas on selvittänyt *Puukkojunkkareitten esiinmarssissa* väkivaltarikollisuutta Etelä-Pohjanmaalla vuosina 1790-1825 ja löytänyt erään selityksen. Hänen mielestään pohjalaisten kiivas luonne juontaa juurensa kansanperinteestä. Ylikangas selittää, että kyse ei ole ”verenperinnöstä”, vaan alueen arvojärjestelmästä. Ylikangas viittaa Vaasan läänin maaherran Herman Wärnhjelmin selostukseen, jonka hän lähetti kenraalikuvernöörille 1824. Siinä maaherra kuvailee pohjalaisuutta näin: ”Kansanluonne on yleensä varsin kiivas ja taipuvainen riippumattomuuteen, minkä vuoksi myös rahvaan kohtelun täytyy tapahtua äärimmäisellä oikeudenmukaisuudella, mutta samalla vakavalla ankaruudella” (Ylikangas 1976, 284).

Ylikangas viittaa myös C. C. Böckeriin, joka pohti aikoinaan pohjalaisten luonnetta. Böcker kuvasi heidät yritteliäiksi ja ”kaiken hyödyn tavoittelijoiksi”. Böcker ei korosta pohjalaisten luonnetta arvioidessaan verenperintöä, vaan selittää havaitsemansa erot pohjalaisten menneisyydellä. Hän arvelee, että pohjalaisten yritteliäisyys ja toimeliaisuus on peräisin tervanpolton aikakaudelta, kaksisataa vuotta sitten. Ylikankaan mielestä Böckerin päätelmät ovat oikeansuuntaiset. Hänen mukaansa pohjalaisuuden yritteliäisyys perustuu alueen yleiseen arvojärjestelmään, jonka ydinajatuksena on se, että yksilön menestyminen ei ole kiinni säädystä, peritystä varallisuudesta, suvusta tai tuonpuoleisesta, vaan ihmisestä itsestään. Siitä kuinka hän ahkeroi, uurastaa ja pyrkii elämässään eteenpäin. (Ylikangas 1976, 286.)

Nyky-yhteiskunnassa ei voida puhua enää kovin vahvasti perinteisestä heimoajattelusta kuin vielä muutama vuosikymmen sitten, koska ”heimot” ovat sekoittuneet.

2.2. Yhden heinäkuisen päivän tarina

Pohjanmaassa kerrotaan Hakalan suvusta, joka on kokoontunut eräänä heinäkuisena sunnuntaina jakamaan 1920-luvulla Amerikkaan lähteneen ja sille tielle jääneen isoisän, Johannes Hakalan perintöä. Lähes olemattoman perinnön jakaminen on muodollisuus, sillä varsinainen yhteinen asia on toinen. Isoisän jäämistössä on vain vanhoja valokuvia, vaatteita, rikkinäinen teräksinen taskukello ja alpakkalautanen, joten konkreettista jaettavaa ei ole paljon, mutta suvun naisväki on keksinyt näin keinon koota väkensä yhteen saman katon alle. Sipilän (2002, 411) mukaan henkilötasolla perinnönjaon päätarkoitus on kokoontua muistelemaan menneitä. Perintöesineillä ei ole varsinaista arvoa, mutta niillä on symbolista merkitystä, koska ne edustavat vaaria. Sipilän mukaan isoisän teräksinen taskukello on pysähtynyt, kuten vaarin oma elämäkin tässä maailmassa. Valokuvat ovat linkki menneisyyteen ja sukulaisille valtameren takaa

lähetetyt vanhan isännän vaatteet pelkkä kuori, jonka sisältä ihminen on lähtenyt ja alpakkalautanen on vähäpätöinen, mutta sillä voi olla saajalleen tunnearvoa. (emt., 411-412.)

Asetelma on kirjailijan kannalta herkullinen, sillä se mahdollistaa parinkymmenen eri ikäisen ja eri elämäntilanteiden ja ammatteja edustavan ihmisen asettamisen päiväksi yhteen ja tarjoaa samalla

läpileikkauksen nykypäivästä ja lähimenneisyydestä (Sipilä 2002, 419). Päivän tapahtumat kiertyvät alusta lähtien tiukasti siihen, kuinka Hakalan veljekset pyrkivät omalla vuorollaan oikaisemaan kokemansa vääryyden.

Romaanissa tulevat esille yhteiskunnan muutokset. Perinteinen maatalousyhteiskunta on muuttumassa teollisuusyhteiskunnaksi. Tapahtumien keskipisteessä on Hakalan sukutila, jossa leipää haetaan myös muualta kuin perinteisestä maanviljelyksestä. Lypsykarja on pantu pois ja tilalle on otettu kettuja ja ryhdytty viljanviljelijöiksi. (P, 47.) Tilalla asuu perinteisen maatalousyhteiskunnan tyyliin monta eri sukupolvea. Hakalan kantatilalla asuu Amerikkaan vuosikymmeniä sitten lähteneen Johannes Hakalan leski, suvun kantaäiti, heidän vanhimman poikansa Martin leski Marjatta sekä hänen vanhin poikansa Paavo perheineen. Tilalla on vielä Paavon vanhin poika Markku perheineen sekä olosuhteiden pakosta Paavon veli Veikko ja hänen vaimonsa Helena. (P, 18.) Hakalan neljästä veljeksestä nuorimmat eli Seppo ja Erkki ovat joutuneet lähtemään hankkimaan elantonsa tilan ulkopuolelta (P, 16, 34).

Kyse on yhdenpäivänromaanista, jonka tapahtumat lähtevät rajusti kehittymään eteläisellä Pohjanmaalla. Vauhdikas alku enteilee, että päivä ei tule päättymään hyvin.

Yhdenpäivänromaanin ei ole kovin yleinen kerrontatarkaisu, koska se vaatii kirjailijalta hyvää sommittelutaitoa. Yhdenpäivänromaanin alettiin kirjoittaa pääasiassa 1900-luvun alusta lähtien. Dietrich Assmann (1982, 20) muistuttaa, että yhdenpäivänromaanin yhtenä tunnusmerkkinä voidaan pitää syklistä. Hänen mielestään kaikista sykleistä päivä on ihmiselle selvin, koska se päättyy normaalisti nukahtamiseen ja tajunnan katkeamiseen, ja se voidaan nähdä elämän pienoiskuvana. Eri yhdenpäivänromaanissa päiväsyklin pituus ja rajat vaihtelevat, joissakin romaaneissa päivä on aamusta iltaan, mutta toisissa vuorokausi taittuu yön yli, kuten Hannu Salaman *Juhannustansseissa* (1964). Dietrich Assmannin (1982, 8) mukaan monet yhdenpäivänromaanit päättyvät päähenkilönsä kuolemaan kuten *Pohjanmaassakin*.

Dietrich Assmann (1982, 19) on pannut merkille, että yhdenpäivänromaanissa aikataulun kerrostumien havainnollinen esitys on vaikeaa, mutta *Pohjanmaassa* ajankulku on mielestäni helppo päätellä. Tapahtumat saavat alkunsa aamupäivällä hiukan ennen kirkonmenojen alkamista ja päättyvät myöhään illalla. Romanissa ei kerrota suoraan kellonaikaa, mutta tapahtumien kuvausten perusteella selviää, että päivä päättyy ennen seuraavan vuorokauden alkua. Tämä käy ilmi Erkin kuvaillessa käyntiään sairaalan ruumishuoneella, minne oli vaikeata päästä, koska yöhoitaja sanoo

sairaalassa olevan öiseen aikaan niin vähän hoitajia, että hänellä olisi elävissäkin ihan tarpeeksi perään katsomista. (P, 363.)

Tunnetuimpia yhdenpäivänromaaneja ovat James Joycen *Odysseus* (1922) ja Virginia Woolfin *Mrs Dalloway* (1927). Suomalaisista romaaneista samaan ryhmään voi luokitella esimerkiksi Maria Jotunin *Arkielämää* (1909) ja Joel Lehtosen *Putkinotkon* (1920), Hannu Salaman *Juhannustanssit* (1964) sekä Heikki Turusen *Kivenpyörittäjän kylän* (1976).

Yhdenpäivänromaaneissa aikaa kuvataan usein tien metaforalla (Sipilä 2002, 92). *Pohjanmaassa* Erkki hyppää jatkuvasti autoonsa ja karauttaa kotipihasta milloin minnekin. Vaeltamisen avulla tarinaan tuodaan lisää henkilöitä, jotka tavalla tai toisella linkittyvät Hakalan suvun menneisyyteen ja nykyhetkeen. Juhani Sipilä viittaa kulkemiseen myös nostaessaan esille *Pohjanmaan* sisäiskertomukset, jotka tarjoavat mahdollisuuden aika-akselin vaihtamiselle ja näkökulman laajentamiselle (emt., 95). *Pohjanmaassa* saadaan sisäkertomuksen avulla nostetuksi esille Hakalan veljesten isoisän ja isän tekemisiä. Sipilän (emt., 96) mukaan yksi merkittävimmistä sisäkertomuksista *Pohjanmaassa* on kuvaus Hakalan veljesten isän Martin toimista Lapuan liikkeen ja Mäntsälän kapinan aikoihin.

Dietrich Assmannin mukaan ajan kehyksen rajaamisen lisäksi yhdenpäivänromaaneista löytyy muitakin yhdistäviä tekijöitä. Hänen mielestään menneisyys saa suuren merkityksen, todellisuutta etsitään myös tajunnasta, ulkoisen ja sisäisen ajan välinen ero tulee selväksi ja eepinen välimatka häviää ja läsnäolon vaikutelma voimistuu (Assmann 1982, 19). Edellä mainitut piirteet ovat ominaisia myös *Pohjanmaalle*.

Markku Kulmala toteaa *Pohjanmaasta*, että kyse on kuvitteellisesta paikkakunnasta, mutta oikeilla paikannimillä ja aidoilla henkilönimillä luodaan vaikutelmaa, että tapahtumat sijoittuvat tiettyyn kuntaan. Lukijalle muodostuu oma käsityksensä siitä, onko tapahtumapaikka aito vai kuvitteellinen. Kulmalan mukaan tavanomaisin tapa lähestyä *Pohjanmaata* on hakea henkilöille, paikoille ja ilmiöille todellisuusvastineita. Romaanin arvoa mitataan silloin lukijan omilla todellisuuskäsityksillä. Mitä lähemmäksi romaani osuu lukijan mielikuvaa, sitä enemmän hän arvostaa romaanin muitakin ulottuvuuksia. Lukustrategioista kulttuurisidonnaisemmassa romaania luetaan eteläpohjalaisuutta konstruoivaa perinnettä vasten. (Kulmala 2003, 85.)

Juhani Sipilän mukaan Tuuri on kertonut fiktiivisen tapahtumapaikan valinnasta: ”Rakensin mielessäni talon ja sen ulkorakennukset sellaiselle paikalle Kauhavan kirkonkylään, jossa vielä 70-luvun lopussa ja 80-luvun alussa oli avara pelto, mutta johon kauhavalaiset nyt ovat rakentaneet suuren koulukeskuksen.” (Sipilä 2002, 25.) Hakalan suku on sijoitettu eteläiselle Pohjanmaalle, mutta loppujen lopuksi romaanissa kuvataan suomalaisuutta laajemminkin.

2.3. Tapahtumat miehisen katseen suodattamina

Pohjanmaassa käytetään minäkertojaa, joka on Hakalan veljeksistä nuorimmainen, Erkki. Hän tarkkailee muiden tekemisiä, osallistuu keskusteluihin ja toimintaan, mutta pysyttelee siitä huolimatta ikään kuin sivummalla. Hän ei ole toiminnan keskipisteessä, vaan kertoo mitä toiset puhuvat ja kommentoi muiden puheita ja tekemisiä. Erkki on osa kertomusta, joten häntä voidaan pitää epäluotettavana kertojana, koska hän suodattaa näkemänsä omien havaintojensa kautta, kertoo sen minkä haluaa ja muistaa sekä jättää kenties itselleen epäedulliset seikat huomiotta. Erkki kuvailee omaa ja muiden toimintaa, mutta ei paljasta tunteitaan tai selittele tekemisiään. Hän ei myöskään tuomitse, vaan liikkuu päivän kuluessa muiden mukana yhteisössä. Juhani Sipilä muistuttaa, että lukijan tehtäväksi jää ottaa kantaa esimerkiksi moraalisiin kysymyksiin, koska kertojan moraalisiin ei voi luottaa (Sipilä 2002, 68). Vastaavasti Rimmon-Kenan (1991, 162-163) huomauttaa, että havainnoiva teksti synnyttää lukijansa mielessä kokonaiskuvan, sillä se ohjaa häntä löytämään osia yhdistävän logiikan.

Tero Liukkonen (1986, 479) toteaa, että Tuurin kertojalla on tapa kuvailla selvästi ja asiallisesti, niin että puheen lähes fyysisesti kuulee ja että aistii tilanteen, jossa tällaista kerrotaan. Liukkoson kanssa on helppo olla samaa mieltä siitä, että Tuurin tarinoista on turha hakea yksityiskohtaisia kuvauksia vaikkapa naisten ulkonäöstä tai pukeutumisesta tai runollisia rönsyileviä kielikuvia, joilla kerrottaisiin ympärillä avautuvasta näkymästä. Tuurin askeettinen tyyli tarjoaa lukijalle tilaa luoda omia mielikuvia romaanin henkilöihahmoista. Pirjo Lyytikäinen (1991b, 64) syyttää Erkkiä *Pohjanmaan* veljessarjan ääriivivattommaksi henkilöksi. Hän viittaa siihen, että Erkki pysyttelee konkreettisissa ja aineellisissa asioissa, joten hänen tunteidensa ja reaktioita pitää päätellä pienistä vihjeistä tai sanoista, joita ei lausuta.

Juhani Sipilä toteaa, että teoksen kerronnan erityispiirre on minäkertojan hallitsevuus: kaikki tapahtumat suodattuvat yhden, tapahtumissa mukana olevan henkilön tajunnan kautta ja hänen artikuloimanaan. Sipilän (2002, 59) mukaan minäkerronnassa on yleensä tapana, että kertoja puhuu tunteistaan, mielialoistaan, ajatuksistaan ja jopa filosofoi ja esittää näkemyksiään maailmasta. *Pohjanmaan* kertoja on luokiteltavissa homodiegeettiseksi ja intradiegeettiseksi, koska hän on osa tarinaa (Vrt. Rimmon-Kenan 1983, 122).

Pekka Tarkka toteaa Lehtosen *Putkinotkoa* käsittelevässä tutkimuksessaan, että romaanin kertoja on sekä histori että silminnäkijä. Samanlaiseen päätelmään voi tulla *Pohjanmaassa*. Historina Erkki ilmoittaa tapahtumien ajan ja paikan sekä rakentaa kerronnan puitteet sen aineiston pohjalta, jonka haluaa muistaa, nähdä ja kertoa. Histori on empiirinen tutkija, joka esittelee faktat, kommentoi niitä, näyttää rinnakkaisuuksia ja yleistää. Hän tulee avuksi, kun teosten henkilöiden menneisyydestä tarvitaan tietoja. Samalla hän toimii tuomarina arvioiden henkilöiden luonnetta ja tekoja ja asettaa heidät suhteisiin keskenään. (Tarkka 1975, 375.)

2.4. Sukupuolella on väliä

Pohjanmaassa ehtii sunnuntaipäivän aikana tapahtua paljon, kun Hakalan veljekset pyrkivät näyttämään omalla vuorollaan, mitä tämän hetken sukupolvi on miehiään ja kuinka tapahtunut vääräys pohjalaisittain oikaistaan. Veljekset lähtevät kostamaan häpeää. Mattokutomonsa, talonsa ja tavaransa konkurssissa menettänyt Veikko kokee, että häntä kohdannut epäonni on yksinomaan yhtiökumppani Ketolan syytä. Veikko päättää käyttää omankädenoikeutta ja ryntää pyhääamuna Ketolaan.

Tapahtumat saavat alkunsa toiminnallisesta kohtauksesta, josta löytyy myös koko romaanin ainoa suora lainaus.

Ja jesus mä pänntään ne kummakkin, Veikko huusi jossakin sisällä, kuului paukauttavan tuvan oven kiinni ja tuli pihaan niin, että veranta helisi. Tuvan ikkunoissa näkyi akkojen säikähtäneen näköisiä naamoja, karteekit heilahtivat. (P, 5.)

Romaanin alku antaa ymmärtää, että suvun miehet karauttavat pitkin kyliä ja naiset pysyvät kodin suojissa. He katselevat ikkunasta karteekin takaa oikeuksiaan peräämään säntäävien miesten jälkeen. Tero Liukkonen (1986, 481) toteaa, että Tuurin tuotannossa toiminta lähtee aina miehistä ja naiset ovat miesten katveessa passiivisia. Juhani Niemen (1983a, 147) mielestä Tuuri lähtee jännitysefektejä käyttäen purkamaan myyttejä pohjalaisuudesta puukkoineen ja puheineen. Dramatiikkaa löytyy ainakin tilanteessa, jossa Paavon pojat Raimo ja Antero kertovat Erkille Veikon yhtiökumppanin Ketolan muilutuksesta. Se päättyy onnettomasti, sillä Markku saa puukosta silmänsä. Erkki moittii veljensä poikia taitamattomasta puukon käsittelystä ja ihmettelee, miten Ketola on tarttunut myös puukkoon. Erkki sanoo, että hän olisi yrittänyt pistää puukolla alakautta, jos autossa joskus joutuisi puukkoa käyttämään. (P, 281). Puheiden perusteella voi vetää sen johtopäätöksen, että Erkki hyväksyy nuorten poikien tempauksen, vaikka vain vähän aikaisemmin on kiistänyt, että hyväksyisi heidän muilutusaikensa. Vastakkaisista puheista huolimatta Erkki opettaa poikia puukon käsittelyssä ja samalla uhoaa osaavansa puukkotappelun nuorempiaan paremmin, jos tarvetta ilmenisi.

Pohjanmaan pääosissa ovat Hakalan suvun miehet Paavo, Veikko, Seppo ja Erkki Hakala. Juhani Sipilä (2002, 21) huomauttaa, että veljessarjan nimet ja heidän ammattinsa ovat romaanin ajankohtaan nähden tyypillisiä. Paavo edustaa maatalousyhteiskuntaa. Hän on jatkanut Hakalan suvun kotitilan pitoa ja yrittää ansaita leipänsä mallasohran viljelyllä ja minkkitarhauksella. Veikko on pienyrittäjien edustaja, jonka mattokutomo on mennyt konkurssiin. Seppo on koulutettu talon rahoilla insinööriksi. Hän edustaa myös ensimmäistä sukupolvea, joka muuttanut maalta kaupunkiin työn perässä ja yrittää sopeutua uuteen miljööseen. Erkki on ajautunut saamattomuuttaan tai onnettoman rakkauden seurauksena paperisäkkitehtaalle Pietarsaaren.

Juhani Sipilä näkee miesten nimissä symboliikkaa ja yhtymäkohtia menneisyyteen. Hakalan sukutilaa viljelevän Paavon voi tulkita ironiseksi viittaukseksi Saarijärven Paavoon, suomalaiskansallisen raivaajan arkkityyppiin. Paavo Hakala edustaa ammattinsa kautta perinteistä elämäntapaa, talonpoikaisuutta, joka tapahtumahetkellä on muutoksen kourissa. Paavo elättää itsensä ja perheensä kettutarhauksella ja mallasohran sopimusviljelijänä, sillä lypsykarja on hävitetty tilalta jo aikaisemmin. (Sipilä 2002, 21.)

Veikko Hakala on yrittäjä, jonka mattokutomo on mennyt konkurssiin. Veikko on kova uhoamaan ja lähtee hakemaan oikeutta kokemaansa vääryyteen. Sen sijaan miksikään suureksi ajattelijaksi häntä ei voi sanoa, sillä romaanin alusta lähtien näyttää siltä, että hän on mies, joka toimii ensin ja vasta sen jälkeen ajattelee, jos ajattelee.

Veikon nimi viittaa veljeen ja tietynlaisiin kavereihin: ase-, juoma-, kilpa-, laulu- ynnä muihin aktiivisiin veikkoihin, joille toiminta on aina etusijalla ajatteluun nähden. (Sipilä 2002, 22.)

Seppo Hakala on veljeksistä kaikkein pisimmälle koulutettu, valkokaulusinsinööri. Hän asuu Vaasassa, mutta romaanista nousee kuva, jonka mukaan hän ei kaupungissa viihdy. Sepon nimi ja ammatti viittaa *Kalevalan* ja kansanrunouden Seppo Ilmariseen, sammon takojaan, rikkautta ja hyvinvointia tuottavan ihmevempeleen luojaan (Sipilä 2002, 22). Saman havainnon tekee Juhani Niemi (1983a, 144-145) jo Tuurin aikaisemmin ilmestyneen *Joki virtaa läpi kaupungin* -romaanin yhteydessä, jossa nimetään keskeisiä henkilöitä *Kalevalan* hahmojen kaimoiksi.

Hakalan veljessarjan nuorimmaisen Erkin nimeä Sipilä (2002, 22) ei yhdistä mihinkään erityiseen mytologiseen tai arkkityyppiseen hahmoon. Sen sijaan Erkin nimi voi viitata vaikkapa keskiaikaiseen kuningas Eerikin nimeen, jonka yksi suomalaisista muodoista on Eero. Tämän hän näkee synnyttävän myös yhteyden Aleksis Kiven *Seitsemään veljekseen*, jonka veljessarjan nuorimmaisen nimi on Eero. (Kulmala 2003, 34.) Tässä olen Kulmalan kanssa samaa mieltä, sillä Erkki on tapahtumien seuraaja ja ironinen kirjaaaja kuten Jukolan veljesten hännänhuippu. Erkiniminen henkilö esiintyy jo kirjailijan esikoisnovellikokoelmassa *Lauantaina illalla*. Yhdessä novellissa kuvataan Erkin lauantaita, jossa kyseinen nuorimies on puheiltaan kuin Hakalan Erkki. Hän on oman tiensä kulkija, nuorimies, joka tekee asiat niin kuin itse tahtoo. Hän tuo kotiinsa terveisiä maailmalta (Tuuri 1971, 86). Sen sijaan samassa novellikokoelmassa hiukan aikaisemmin puhutaan toisenlaisesta Erkistä, ei niin kovin rehvakkaasta ja miehisestä, vaan pienestä ja hintelästä linja-autonkuljettajasta (emt., 29).

Hakalan veljessarjan jälkeen on kasvamassa uusi sukupolvi, sillä Paavolla on kolme poikaa: Markku, Raimo ja Antero. Sepolla on kaksi poikaa, joiden rooli romaanissa jää kuitenkin hyvin ohueksi, sillä heitä ei mainita edes nimeltä. Hakalan suvun nuorinta polvea edustaa Markun poika Pauli. Veikolla ja Erkillä ei ole lapsia.

Pohjanmaata voi pitää eräänlaisena Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* muunnelmana. Se on modernimpi versio kurittomasta veljesktraasta. Hakalan veljekset muodostuvat myös hiukan toisella tavalla, sillä siinä luodaan kuvaa kahdesta sukupolvesta, joka on lukumäärältään ja olemukseltaan kuin Jukolan veljekset. Seitsemän veljestä elivät aikoinaan Impivaarassa kuin ”pellossa”, he karkasivat korpeen, koska eivät tahtoneet opetella lukemaan. Hakalan veljekset ovat myös kesyttömiä, yhteiskunnan sääntöjen ja vaatimusten kanssa hankauksissa olevia kansanmiehiä, joiden lukutaito rajoittuu Seppoa lukuun ottamatta Vaasa-lehden, Ilkan ja Valittujen palojen lukemiseen ja jotka viihtyvät paremmin omilla retkillään kuin talon töissä tai yhteiskunnallisissa riennoissa (Sipilä 2002, 24).

Jokaisen Hakalan veljeksien taustalta löytyy nainen, joko oma tai toisen oma, jolla on enemmän tai vähemmän merkitystä miesten käyttäytymisessä. Suvun naiset edustavat eri kehityskaaren asteita, sillä he ovat eri ikäisiä ja eri elämäntilanteessa. He eivät ole verisukulaisia keskenään, mutta heillä on yksi yhteinen nimittäjä. Heitä yhdistävät Hakalan suvun miehet.

Jos miesten nimistä voi hakea yhtymäkohtia aikaisempaan kirjallisuuteen, niin myös naisten nimistä löytyy yhtymäkohtia *Raamattuun* ja *Kalevalaan*. Mummon etunimeä ei mainita lainkaan, mutta veljesten äidin nimi on Marjatta. *Kalevalassa* uuden kuninkaan synnyttäjä on Marjatta. Eino Leinon *Kootuista teoksissa* esiintyy myös äiti nimeltään Marjatta. Leino on kirjoittanut runon ”Marjatan laulu”, missä äiti keinuttaa kehossa lepäävää lastaan pyytäen lapselleen varjellusta ja loivempaa tietä kuin pyytäjälle peläten samalla tuonen vievän lapsen harvan loimen alla olevan pienokaisensa. (Leino 1926, 126-128.)

Hakalan veljesten isän sisar on nimeltään Sylvi. Nimi mainitaan ensimmäistä kertaa suomalaisessa kirjallisuudessa Minna Canthin vuonna 1893 esitettyssä näytelmässä nimeltä *Sylvi*. Murhenäytelmä on yksi suomalaisen näytelmäkirjallisuuden tunnetuimpia teoksia. Veikon vaimon nimi on Helena, jonka nimipäivää on vietetty heinäkuun viimeisenä päivänä keskiaikaisista pyhimyskalentereista lähtien. Markun nuorikko Taina on Lönnrotin sanakirjassa merkityksessä taimi, värttinä. (Vilkuna 1976, 244.) Tainan nimi on kuin taimi, joka on avioliittonsa ja koko elämänsä alkutaipaleella. Erkin mielitietty on Saara, jolle löytyy yhtymäkohta *Raamatusta*, sillä Aabrahamin vaimon nimi oli

Saara. Sepon vaimon Riitan nimi esiintyy Kansanvalitusseuran kalenterissa jo 1882. Lönnrot on maininnut nimen Mehiläisessä 1800-luvun puolivälissä, vaikka nimen sanotaan olevan peräisin italialaisesta Margaretan lyhenteestä Rita. (Vilkuna 1976, 214.)

Erisnimi tekee henkilöstä erityisen (Barthes 1974, 190). Nimen antamisen jälkeen perustamme henkilön, löydämme subjektin tarinalle ja alamme rakentaa jotain kokonaista. (Kantokorpi 1990,121). Henkilöhahmon eri nimitykset myös paljastavat, miten henkilöön suhtaudutaan (Uspenski 1991, 38-54).

3. HAKALAN SUVUN NAISET

3.1. Suvun kantaäidin mennyt ja nykyisyys

Pohjanmaassa esiintyvillä naisilla on yksi yhteinen yhdistävä tekijä. He ovat Hakalan suvun miesten äitejä ja puolisoita. Hakalan suvun ”kantaäiti” on pihatuvassa makaava mummo. Mummo ei ole päivän tapahtumissa enää aktiivisesti mukana, vaan makaa sängyssään kamarinsa ikkunan alla niin, että hän näkee pihaan ja kaiken, mitä pihassa, kirkon edessä, sillalla ja tiellä tapahtui. Hän näkee myös puukkotehtaalalle ja naapuritaloihin. (P, 18).

Hakalan mummossa kiteytyy pohjalaisuus, kun tämä muistelee pohjalaisten kiihkeää halua päästä mukaan suojeluskuntalaisten ja lapuanliikkeen epäonnistuneeseen voimannäyttöön Mäntsälän kapinaan. ”Mummo piti koko Mäntsälän vaihetta hyvänä esimerkkinä siitä, mitä meikäläiset saivat aikaan ja kuinka innostuessaan asioita hoitavat; se sanoi pohjalaisen olevan luonteeltaan sellaisen, että uskoon tultuaan puristelee kaikkia kurkuista ja vaatii muitakin tulemaan uskoon ja heti, ja juopotellessaan juo niin kauan että mieli varmasti on tiessään, makaa sitten jossain maantienojassa omassa oksennuksessansa.” (P, 31.) Tässä kohdin pohjalainen kuvataan äärimmäisyysihmiseksi: hän innostuu helposti ja ryhtyy kaikkeen kiihkeästi ja silmittömästi miettimättä, mitä muut asiasta ajattelevat ja mitä ehdoton asialle antautuminen saa lopulta aikaan (Sipilä 2002, 164).

Pohjanmaa vahvistaa jo Topeliuksen esittämää pohjalaisstereotypiaa tietynlaisesta sankarihengestä. Topelius kuvailee, että varsinkin liiaksi juoneina pohjalaisissa syttyy halu tapella. Hän kirjoittaa, että missään osassa maattamme ei vuodateta niin paljon verta kuin Pohjanmaalla, kun naapurikylän miehet kokoontuvat maantielle tappelemaan. (Topelius 1985, 233.)

Kertojan mukaan pihatuvassa makaava mummo on ohittanut valtansa suurimmat hetket, mutta romaanista käy ilmi, että hän on nuorempana ollut kotona ja omassa kyläyhteisössään hyvin vaikutusvaltainen nainen. Hakalan vanhaemäntä on toiminut kolmekymmentäluvulla maamiesseuran puheenjohtajana, joka siihen aikaan oli naisihmiselle melkein mahdoton tehtävä. Mummon entisaikojen tekemiset luovat kuvan riuskasta emännästä, joka ei kaihtanut eläinten lahtamistakaan. Hän oli teurastanut itikoita, nylkenyt ne ja vielä paloittelutkin. Kovin hentoiset ja hempeäluontoiset naiset tuskin olisivat lahtiveitseen tarttuneet, vaan jättäneet sen miesten

tehtäväksi. Mummon on ollut pakko olla tomera ja toimelias, sillä hänen miehensä Johannes Hakala lähti Amerikkaan ja jätti vaimonsa maksettavaksi suuret takausvelat. Hylätty vaimo maksoi kuitenkin velat vähitellen. Hänen pystyvyyteensä oli tiedossa myös paikallisella pankinjohtajalla, joka luotti siihen, että maksut tulevat, vaikka myöhässä. (P, 144.)

Topelius teki aikanaan jo havainnon, että miesten lähtiessä työmatkoille vaimoihmiset hoitivat maanviljelyn ja kävivät miestentöissä. He ajoivat hevosia, kaivoivat ojaa, hakkasivat puita. (Topelius 1985, 233.) *Pohjanmaasta* käy ilmi, että Johannes Hakala ei lähtenyt työmatkalle, vaan hän pakeni vaimoltaan Amerikkaan. Hänen lähtönsä ei ollut tuon ajan Suomessa harvinaista. Vastaavanlaiset ”avioerot” olivat Pohjanmaalla melko yleisiä, kun miehet suuntasivat paremman elämän toivossa suuren meren taakse. Osa tuli takaisin, osa haki perheensä Amerikkaan, mutta osa jäi sille tielleen.

Seppokin käski naisten miettiä omalle kohdalleen miltä tuntuisi jäädä alle neljäkymmenvuotiaana elävän leskeksi ja elää sellaisena lopun elämäänsä koko kylän silmien alla, asua suurta taloa, hoitaa ja kasvattaa lapset ja joskus vain paistella prännärillä aviomiehen Amerikasta lähettämiä valkoisia kahvinpajuja; kovin hääviä ja hauskaa se ei mahtaisi olla (P, 41).

Hakalan vanhan emännän osa ei ollut helppo, mutta hän täytti roolinsa vaatimukset. Hän oli synnyttänyt talolle miespuolisen perillisen, Martin. Hän oli pystyvä emäntä, joka hoiti karjan, uurasti peltotöissä, valmisti ruuan ja huolehti lapsistaan. Satu Apon (1999, 15) mukaan talonpoikaisnaisen työ ei ollut vain yksinkertaista raatamista, vaan hän joutui käyttämään käsiensä lisäksi aivojaan. Omavaraisessa taloudessa eläminen edellytti naiselta laaja-alaista teknistä osaamista. Hän joutui myös varmistamaan ihmisille ja eläimille varattujen ravintoaineiden riittävyyden. Pitkän talven yli oli tilalla selvittävä seuraavaan kevääseen (Apo 1999, 15-16).

Emännän valta on ollut suurimmillaan silloin, kun isäntä on ollut joko poissa tai heikko, esimerkiksi sairauden tai juopottelun takia, jolloin nainen on joutunut omien töidensä ohessa ottamaan harteilleen varaisännän roolin (Apo 1999, 18). Mummo hoiti talon työt ja lapset jo silloin, kun vaari oli vielä kotona. Mies kulki vapaussodassa, vientirauhaa turvaamassa tai veteraanikaveriensa kanssa ryypäämässä (P, 100, 144-146). Mummon tyylinen mahtiemäntä on ikuistettu myös Hella Wuolijoen *Niskavuori*-näytelmissä. *Pohjanmaassa* on sisäistetty samanlainen kansallinen fiktio

”vahvasta suomalaisesta naisesta, niskavuorelaisesta emännästä, jonka kuvaan ei sovi sorron, riiston tai alistuksen käsitteet” kuin Niskavuori-näytelmissä. (Vrt. Wuolijoki 2001).

Mummo on ollut teoissaan niin itsenäinen, että siinä on vanhempikin mies tuntenut itsensä tarpeettomaksi, sillä asiat on hoidettu niin kuin vanha emäntä on tahtonut. Hän on ollut vahva myös fyysisiltä voimiltaan, mutta miehelleen hän ei ole tappelussa pärjännyt, vaikka on turvautunut nyrkkiin. ”Sylvi kertoi vaarin ollen pienikokoisen miehen ja mummon uskaltaneen joskus käydä siihen käsiksikin ja kurittaneen sitä samoin kuin poikiaan kuritti, nuorempia melkein siihen sakka, että ne sotaan vietiin ja sille tielle sitten jäivät” (P, 146). Tarinat mummon menneisyydestä vahvistavat pohjalaisista luotua myyttiä, että he ovat herkästi tulistuvia ja turvautuvat väkivaltaan. Ironista tässä on se, että suvun vanhin nainen uusintaa pohjalaismyyttiä. Juhani Sipilä on pannut merkille Hakalan mummon ristiriitaisuuden. Viisautta ja hyvyttä arvostavasta hahmosta löytyy sitä samaa hulluutta ja hurjuutta, jota hän moittii miehissä. (Sipilä 2002, 195.)

Vaarille mummo ei lopulta ollut kyllä pärjännyt, mutta niiden tappelut kestäneet kuitenkin jonkin aikaa, koska mummo oli lyönyt surkeilematta.

Vaarilla taas ei akkojen hakkaamiseen ollut sisu riittänyt, vaan se oli yrittänyt painaa mummon permannolle ja pitää sitä siinä paikallaan niin kauan, että mummolla veret asettuivat. (P, 146.)

Pihatuvassa makaavasta mummosta on luotu pinnalta katsoen stereotyyppinen kuva nykysuomalaisen naisen esi-äidistä, maalaisnaisesta, joka sisältää oletuksen hänen vahvuudestaan ja tasa-arvoa lähenevästä asemastaan suhteessa mieheen. Kuten useimmat stereotyypit tämäkin on osatotuus (Apo 1991, 17.) Kaikkien nykysuomalaisten esiäidiksi nimittäminen sopii Hakalan suvun vanhaan emäntään, sillä hän on romaanissa ainoa suvun naisista, jota ei kutsuta etunimellä. Tämä saattaa viitata siihen, että hän on menettänyt ikänsä perusteella jo naiseutensa. Sinikka Vakimo pohtii, että vaihdevuodet ohittanut vanheneva nainen muuttuu yhteiskunnassa nuorempien silmissä ”näkyttömäksi”. Nimettömyys saattaa kuvastaa sitä, että naisena mummo on toisen luokan kansalainen, jolla ei ole edes nimeä, vaikka on elänyt melkein kuin miehet. Tänä päivänä mummottelua pidetään halventavana ilmaisuna (Vakimo 2001, 164-198.) Romaanin syntyäiköihin nuoruuden ihannointi ei ollut samassa mittakaavassa esillä kuin nykyään.

Hakalan suvun kantaäiti on romaanin kannalta tärkeä koossapitävä henkilö. Hänen menneisyytensä kuvaus luo romaanin tapahtumille historiaa. Hän ei käytännössä osallistu pyhäpäivän kulkuun paitsi tarkkailemalla tapahtumia pikkutuvan ikkunasta ja tekemällä johtopäätöksiään luonaan käyvistä ihmisistä heidän käyttäytymisensä perusteella. Entisajan mahtavasta asemastaan huolimatta mummo on asetettu perinteiseen naisen rooliin, kun hänet on sidottu tiukasti kotiin ja sen vaikutuspiiriin. Hän on omassa pihatuvassa ja sielläkin yhdessä ainoassa huoneessa, vaikka mahtiaikoinaan on kulkenut kylillä ja hoitanut kylän yhteisiä asioita (P, 144).

Markku Kulmala on pannut merkille, että suvun tarinoissa mummo on vahva, ankara ja hallitseva, mutta sunnuntaipäivän tapahtumissa hauras ja lempeä. Mummon hahmossa on Kulmalan mukaan *Raamatun* kaksijakoisuutta. *Pohjanmaan* romaanihenkilönä hän on Uutta testamenttia kuunteleva, anteeksiantava ja armoonkin uskova ihminen, mutta sukulaistensa tarinoissa Vanhan testamentin julma tuomitsija. (Kulmala 2003, 38.)

Erkki huomaa, että mummo elää ajoittain yli neljäkymmenen vuoden takaisissa tapahtumissa ja kuvittelee puhuvansa pojalleen Martille eikä tämän pojalle Erkille (P, 18, 27). Välähdyksittäin vanhan emännän kommentaista paljastuu terävä havainnoitsija, jonka katse yltää pintaa syvemmälle.

Se kertoo tietävänsä vielä monia asioita ja oppivansa koko ajan tietämään uutta, vaikka jo luultiin, että hän oli vanha ja höppänä akka, jolle ei tarvitsisi eikä kannattaisi mitään kertoa (P, 20).

Hakalan suvun vanhin on ollut nuorena tiukka nainen, mutta siitä huolimatta hän alentuu vähättelemään itseään pojanpoikansa silmissä. Mummo sanoo olevansa höppänä akka. Onko hän kenties kuullut vähättelyä läheisiltään vai ajatteleeko hän näin itsestään. Liisa Hakola (1994, 48-49) teki vastaavanlaisen huomion puolustusministeri Elisabeth Rehnin kohdalla, joka 57-vuotiaana vähätteli itseään Ruotsin radion haastattelussa sanomalla: ”Minähän olen vain tällainen vanha akka.” Molemmissa tapauksissa lienee kyse ironiasta, joka kohdistuu henkilöön itseensä tai yleiseen mielipiteeseen.

Mummo kertoo mietteitään Erkille, joka käy tarinoimassa vanhuksen kanssa saadakseen tietää, pitävätkö vanhat tarinat paikkansa siitä, että hänen isänsä on tuonut aikoinaan sodasta Suomi-

konepistoolin ja piilottanut sen tilan pihapiiriin. Pikkutuvassa käydessään Erkki huomaa mummon muistin heikenneen ja käyttää tilannetta hyväkseen, koska menneiden muisteleminen ja ihmisten sekoittuminen mummon muistissa auttavat häntä itseään löytämään Suomi-konepistoolin, ase, josta on vuosikymmeniä puhuttu. Erkki kysyy mummolta aseesta. Vanhus ihmettelee, ettei poika muista omia kätköjään niin kuin mikäkin vanha kapinen koira (P, 35.) Mummon lauseessa on koomisuutta, sillä hän irvailee nuorempaansa muistamattomuudesta, vaikka samaan aikaan paljastaa oman muistinsa pettävän. Tietynlaista ironiaa on nähtävissä mummon puheissa myös Erkin tiedustellessa vanhukselta, mitä tämä haluaisi *Raamatusta* kuulla. Mummo valitsee *Raamatusta* kohdan, missä puhutaan parantumisesta. Valinta saattaa olla eräänlaista huumoria tai hän viittaa sanoillaan uskonnolliseen vakaumukseen, jonka mukaan uskova ihminen pelastuu siirryttyään ajasta iäisyyteen (P, 19).

Suvun vanhimman ja hänen miehensä keskinäisten välien kuvauksella voi päätellä, että heidän avioliitossaan nainen on ollut vahva sekä henkisesti että fyysisesti. Sen sijaan mies on ollut heikko, naisiin- ja viinaanmenevä.

Mummon ja muiden naisten keskinäisten välien kuvaus jää romaanissa ohueksi, sillä Marjatta ja Markun vaimo Taina ovat ainoat naiset, joista mummo puhuu ja sitä kautta jää kuva, että vain hänen miniänsä ja suvun uusin tulokas, talon tuleva emäntä, kantavat huolta vanhuksen arjen sujumisesta (P 22, 90, 92, 94.) He tarjoavat hänelle hoivaa ja huolenpitoa, joka lankeaa *Pohjanmaassa* naisten tehtäväksi. Ikäerosta huolimatta Marjatta ja Taina ovat vastuussa päivittäisestä ja sukupolvittaisesta uusintamistyöstä. (Vrt. Anttonen 1997, 232-240).

Hakalan naisten väliset valtasuhteet paljastuvat selkeästi mummon ja Tainan välisestä kanssakäymisestä. Tainan harteille on langennut suvun nuorimman eli oman lapsen hoivaamisen lisäksi myös suvun vanhuksesta huolehtiminen. Käytännössä taloon viimeksi tullut miniä on piikatyön asemassa, joka kantapään kautta joutuu opettelemaan talon tavoille. Vanhanajan maatalousyhteiskunnassa oli hyvin tavallista, että työ opetti tekijäänsä, tieto siirtyi sukupolvelta toiselle arjen ympyröissä. Maalaiset äidit ja isoäidit ovat jättäneet nykysuomalaisille naisille aineettomana perintönään useita toiminnan ja ajattelun malleja. Ne nousevat näkyviin, kun tutkitaan suomalaisten naisten asenteita työhön, mieheen, äitiyteen ja luontoon. (Apo 1999, 23.)

Orvokki Aution (1980, 18) *Pesärikko-trilogiassa* maalaisäiti siirtää toimintansa ja ajattelunsa mallia miniälleen korostamalla: ”Hillitte ittes!” Sama ajattelutapa on luettavissa myös *Pohjanmaassa*, sillä naiset eivät valita työntäyteisistä päivistään kaiken kiireen keskellä tai edes jälkikäteen, vaan he pitävät tilanteessa kuin tilanteessa jalat maassa.

Pohjanmaassa menneen ja nykyisyyden sekoittava mummo kuvittelee Tainan olevan talon piikatytty. ”Mummo pyysi, että hakisin sille jotain syötävää tuvasta, koska Marjatta oli unohtanut sen ja se uusi piika. Se muuten oli kyllä tunnollinen ja ahkerakin ihminen taloon olemaan, mutta lauloi aina niin surullisia lauluja, että mummo oli ruvennut epäilemään sen jotain ennustavan ja jos se jotain ennusti, ei ainakaan piialle hyvää elämässä.” (P, 331.) Kuvastavatko dementoituneen vanhuksen sanat perimmäisen totuuden, sillä suvun vanhemmat naiset kohtelevat Tainaa lähes lapsena ja suvun miehet eivät anna hänelle paljon painoarvoa? Mummon tunnot saattaa lukea useammalla tavalla.

Hän muistaa oman elämäkokemuksensa perusteella talon nuorimman miniän osan ja hankalan aseman. Taina on voinut myös purkaa tuntojaan pihatuvassa makaavalle vanhukselle ajatellen, että mummolle voi asioista kertoa, koska hän ei niistä kuitenkaan ymmärrä eikä puhu eteenpäin, tai vain sen vuoksi, että voi purkaa huoliaan.

Mummoa kuvaillaan ulkoiselta olemukselta hyvin hauraaksi. Hänen korkea ikänsä ja fyysinen kuntonsa nousevat erityisesti esille Erkin sanavalinnasta: ”Nostaessani otin sitä kiinni hartioiden takaa ja takapuolen alta; se oli kuin rappikana.” (P, 331). Vertaus kuvastaa sitä, että mummo on parhaat päivänsä nähnyt. Mummolta on myös tekohampaat pantu vesilasiin ja hampaattomalla suulla hän naureskeli niin, että ikenet loistivat ja kertoi tuumineensa monenlaisia asioita pikkutuvassa maatessaan ja maailman menoa seurattessaan. Eläinkunta tarjoaa naisia nimittäville pohjattoman rikkautensa. Hakalan suvun ”kantaäidin” nimittäminen halventavasti rappikanaksi osoittaa naisen paikan (Hakola 1994, 44-45).

Markku Kulmalan (2003, 99) mielestä *Pohjanmaata* hallitsee sukupuolten välinen kylmä sota, johon peilataan sosiaalista ja yhteiskunnallista muutosta. Hän näkee, että sukupolvesta toiseen siirtyvän jännitteen ydinlause on mummon tulkinta yhteisön naisten ja miesten välisistä eroista.

Mummo ei kuullut mitä kysyin tai ei sitä leikiksi ymmärtänyt, kertoi ihmetelleensä jo pitkään, minkä takia Pohjanmaalla viisaus on aina vanhoissa naisissa, viisaus ja hyvyys, ja kun kysyin, mikä täälläpäin sitten on miehissä, se mietti sitä jonkin aikaa ja arveli, että niissä asui jonkinlainen hulluus (P, 331).

Vanhuksen sanat viittaavat menneisiin koviin aikoihin, jolloin naisilla ei ollut valinnan varaa, sillä heillä oli hoidettavana talo, lapset ja miehet. Mummon sanat kiteyttävät myös hänen suhtautumisensa miehiin tai ainakin oman sukunsa miehiin.

Mummolla on ollut Hakalan suvun keskuudessa poikkeuksellisen vahva asema. Sinikka Vakimo luokittelee poikkeuksellisten vanhojen naisten kategoriaan *Kalevalan* Louhen, Pohjolan emännän. Vakimo on *Kalevalaa* tutkiessaan poiminut esille eri henkilöhahmoja ja löytänyt heidän joukostaan keski-ikäiset ja vanhat ihmiset, jotka toimivat äitien, isien, auttajien ja neuvojien rooleissa. Ikääntyvillä äideillä on isiin verrattuna selkeät tehtävänsä kalevalaisessa elämän kiertokulussa: he neuvovat ja kontrolloivat lapsiaan, tukevat ja hoivaavat onnettomuuksiin joutuneita poikiaan (Vakimo 2001, 104.) Mummo on neuvonut miestänsä ja hän on neuvonut poikaansa. Nyt hän yrittää neuvoa vielä pojanpoikaansakin. (P, 28, 32, 144, 145, 146.)

Kalevalassa esiintyvä Louhi on ollut poikkeuksellinen hahmo. Hän on ollut miehiin verrattuna mummon tapaan kuitenkin vain nainen, sillä hänen mukaansa ei ole nimetty *Kalevalassa* yhtään runoa. Louhi on pakotettu näkymättömyyteen ja toiseuteen, koska hän edusti sellaista naiseutta, jota ei pidetty hyvänä mallina. Hakalan mummon voi Vakimon (2001, 105) mukaan Louhen tapaan luokitella myös poikkeuksellisten vanhojen naisten ryhmään, sillä hän on tiukan paikan tullen hoitanut tilan asiat, pitänyt miehensä kurissa jopa fyysisen voimansa avulla. Hän on ikänsä neuvonut ja opastanut poikiaan, vielä silloinkin, kun ei olisi ollut enää tarvetta. Neuvojan rooli nousee esille siinä, miten hän aikoinaan ohjasi Hakalan tilan töitä, vaikka hänen poikansa Martti oli ollut isäntänä talossa jo pitkään (P, 144). Sama toistuu, kun vanhus yrittää neuvoa Erkkiä, ettei tämän pitäisi liikkua ilmasotakoulun väen kanssa (P, 32). Tosin mummo kuvittelee puhuvansa pojalleen Martille.

Mummo on täyteläinen (round) henkilöhahmo, vaikka hänellä ei ole etunimeä. Siitä huolimatta häntä voi pitää uskottavana, koska hänen menneet tekonsa kuvaillaan niin tarkasti, että ne voi nähdä

melkein silmiensä edessä. Kaikista kerrotuista uroteoistaan huolimatta Hakalan mummo on ollut miehiin verrattuna Toinen, sillä hän on nainen. Hänen nykyinen henkinen vireystilansa, ajoittainen dementia, ei pyyhi pois hänen saavutuksiaan eikä suvun jäsenten häntä kohtaan tuntemaa arvostusta. Tämä paljastuu puheista, joissa muistellaan mummon tekoja.

3.2. Mummon takana seisoo uusi rautarouva

Hakalan veljesten äiti Marjatta kuvataan alussa hyvin pienenä ja hauraana. Hän on pukeutunut aamusta mustat vaatteet päälleen ja sitonut huivin päähänsä lähteäkseen kirkkoon. (P, 13.) Vaatetuksen perusteella voi olettaa, että Marjatta ei ole kovin nuori, vaan iässä, jolloin arkiset kiireet ovat jo helpottaneet ja ehtii lähteä pyhäpäivän aamuna kirkkoon. Yksi helpoimmin havaittavista vanhuuden ilmentämisestä on pukeutuminen, jolla ihmisen osoitetaan kuuluvan tiettyyn ikäryhmään. Vanhuustekojen muodot vaihtuvat kuitenkin aina suhteessa aikaan ja merkitsijään, sillä ihmiset tulkitsevat kulttuurisia merkkejä omista tulkintakehyksistä käsin. (Vakimo 2001, 37.)

Erkin havainnon mukaan mustat vaatteet kuuluvat Pohjanmaalla vanhoille ihmisille. Hän huomaa, että kirkkoon menee myös nuoria ihmisiä, seurakuntanuoria, jotka eivät ole mustissa vaatteissa, vaan sinisissä, farmarihousuissa ja puseroissa. (P, 13.) Hakalan veljesten äidin pukeutuminen mustiin kuvastaa elämän ilottomuutta. Musta kirkkovaate kertoo myös perinteiden kunnioittamisesta, sillä vanhempi väki ei mene missä tahansa asussa kirkkoon. Mustaa väriä pidetään leskelle sopivana. Näin romaanista paljastuu, että Hakalan poikien isä on kuollut, vaikka sitä ei vielä suoraan kerrota.

Yllättävää kyllä Marjatta kulkee kotoa kylälle päin, mutta vain sinne saakka, mihin miehinen katse ylittää. Hän ylittää kotiin johtavan sillan, joka toimii ikään kuin rajana kodin ja kylän välissä, mutta hänen näkymätön liekansa ylittää vain kirkkoon asti. Hakalan veljesten äiti poistuu hetkellisesti ”naisten valtakunnasta” eli sukutalosta ja sen pihapiiristä. Sukutalo on Pohjanmaan keskeinen tapahtumapaikka, josta lähdetään ja jonne palataan (Kulmala 2003, 105).

Erkki odottaa äitinsä paluuta kirkosta. Hän näkee äitinsä tulevan virsikirja kädessä tien viertä kävellen. Erkki havainnoi, että hänen äitinsä on muuttunut jo mummoksi. (P, 51.) Hän ihmettelee,

mitä kiinnostavaa äiti näkee pellolla, koska tämä seisahtuu, varjostaa kädellä silmiään ja katselee sinne pitkään. Erkkiä kiinnostaa näkemänsä niin paljon, että hän yrittää katsoa vielä toiselta puolen taloakin äitinsä liikkeitä, mutta ei keksi mitään erityistä.

Kirkonmenoista tultuaan Marjatta tulee Erkin viereen istumaan talon portaille. Hän on vaihtanut kirkkovaatteet tavallisiin pyhävaatteisiin ja ehtinyt juoda kahvinsa. Markku Kulmala (1990, 109) on pannut merkille, että Pohjanmaassa toistuu usein sama tilannemotiivi: kertoja istuu sukutalon portailla, yksin tai yhdessä muiden kanssa. Hän pitää portaita siirtymätiloista mielenkiintoisimpina, sillä ne ovat tyypillisiä ei-kenenkään-maita. Erkki kuvailee sunnuntaiaamun tunnelmaa, sitä kuinka hänen äitinsä istuu nyt siinä ja katselee liikkumattomana ja puhumattomana pelloille ulkorakennusten taakse ja kauaksi metsän rajaan, matalaan, kaukana latojen ja toisten talojen takana (P, 56). Pyhäpäivän verkkainen tahti kertoo menneestä ajasta, jolloin sunnuntai oli kymmenen käskyn mukaisesti pyhitetty lepopäivä. Kirkonmenojen jälkeen äiti vaihtaa kirkkovaatteet tavallisiin pyhävaatteisiin. Romaanissa arki erotetaan selkeästi pyhästä. Pyhäpäivänä pöytään laitettiin valkoinen liina ja kahvit juotiin paremmista kupeista. Liikkumattomuus ja pysähtyneisyys kuvaavat sunnuntain leppoista hetkeä, mutta ne saattavat heijastaa myös äidin nykyistä elämäntilannetta. Hänellä on aikaa istahtaa, sillä tilanne on toinen kuin joitakin vuosia aikaisemmin, jolloin hänen piti yhdessä vanhan emännän kanssa hoitaa tilan asioita ja kasvattaa lapsia. Seesteinen hetki antaa aavistella, että pian seuraa räjähdys. Samalla tavalla kuin painostavan ilman jälkeen on aistittavissa, että kohta jyrähtelee.

Talon portailla istuessaan Erkki kysyy suoraan äidiltään, mikä oli kiinnittänyt hänen huomionsa kirkkomatkalla. Marjatta sanoo katselleensa peltojen yllä liidellyttä suurta lintua. Hän oli yrittänyt nähdä oliko se kanahaukka (P, 53). Lintu kuvastaa vapautta, josta äiti on saattanut työn täyteisinä vuosinaan haaveilla. Korkealla taivaalla lentävä lintu kuvastaa myös perspektiiviä. Ylhäältä näkee laajalle alueelle ja sieltä käsin voi hallita näkemäänsä. Käytännössä nainen on suljettu kotinsa pihapiiriin, mutta siitä huolimatta hän haaveilee vapaudesta. *Putkinotkossakin* esiintyy haukka, joka Pekka Tarkan (1975, 412) mukaan edustaa villiä luontoa.

Lajos Szopori Nagy (1986, 85) on tutkinut suomalaisia sukuromaaneja ja havainnut, että niissä esiintyville naisille ominaista on uskonnollisuus. Hänen mielestään sitä ei voi pitää

poikkeuksellisena, sillä samanlaisen huomion voi tehdä myös eurooppalaisista sukuromaaneista. Hänen mielestään suomalaisissa romaaneissa useimmilla perheensä yhteyttä varjelevilla äideillä usko on elämän taisteluissa todella tärkeä voimantaja.

Pohjanmaa täyttää sukuromaanin tunnuspiirteet. Nagyn mukaan sukuromaaniksi nimitetään teoksia, jotka käsittelevät tavalla tai toisella suvun vaiheissa esiintyviä ongelmia. Suomalaisille sukuromaaneille hän pitää tyypillisenä realistisuutta. Suomalaisille sukuromaaneille ominaista on myös se, että kirjailijat sijoittavat romaaniensa toiminnan suvun tai perheen muodostamiin kehyksiin ja erittelevät yhteisön puitteissa yhteiskunnallisia, poliittisia ja psykologisia kysymyksiä. Nagy nostaa esille Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* ja Joel Lehtosen *Putkinotkon*. (Nagy 1986, 21.)

Marjatta paljastuu päivän kuluessa voimakastahtoiseksi naiseksi. Hän on vastapainona miesten hullutuksille ja yrittää huolehtia siitä, että pojat pysyisivät kaidalla polulla. Hän on aikanaan ollut pojilleen sekä äiti että isän sijainen sen jälkeen kun poikien isä Martti jäi kaatuvan traktorin alle ja kuoli lasten ollessa pieniä. Marjatta ei ole mennyt jäätyään leskeksi uusiin naimisiin. Äidin tultua kirkosta Erkki kysyy, miksi hän ei ollut mennyt uusiin naimisiin, vaikka poikien isän kuollessa oli ollut vielä nuori ihminen, vähän yli neljäkymmenen (P, 60). Marjatta ei selittele valintojaan. Äidin puhumattomuus kertoo omaa kieltään. Tilan emäntänä hän sai määrätä itse asioista. Miksi hän olisi ottanut itselleen miehen, jonka tahtoon hänen olisi ollut taivuttava? Omat pojat alkoivat olla miehen kuollessa myös sen ikäisiä, että heistä sai apuvoimia tilan pitoon, joten toista miestä ei ollut pakko ottaa. Marjatta on valmis tarttumaan kiinni raskaisiin maatalon töihin, sillä miehen kuoltua hänen harteilleen siirtyi vastuu vanhuksen eli anopin elättämisestä ja suvun aseman jatkuvuudesta ja Hakalan talon edustuksesta. Agraariyhteiskunnassa edellä mainitut velvollisuudet kuuluivat yleensä miehelle, vaikka talonpoikaistalouden hierarkkinen rakenne lepäsi isännän ja emännän varassa (Pylkkänen 1999, 27).

Hakalan veljekset ovat aikamiehiä, mutta siitä huolimatta heidän äitinsä kantaa yhä huolta etenkin naimattomasta nuorimmasta pojastaan. Tämä paljastuu, kun hän kyselee kirkonmenojen jälkeen Erkiltä Pietarsaaren kuulumisia. Marjatta-äiti pelkää, että perheettömästä miehestä tulee kaupungissa juoppo, kun on rahaa kaikenlaiseen turhuuteen, viinaankin. Sen sijaan vaimon ja lasten kanssa rahoja saisi laskea tarkasti. Äiti kertoo kuullessa juoruja kylällä ja poikienkin puhuneen kotona, että Erkki on ruvennut taas kuljeskelemaan vanhan kouluaikaisen morsiamensa kanssa. (P, 58, 59.)

Äiti yrittää jakaa neuvojaan pojalleen parhaan kykynsä mukaan. Marjatan puheet paljastavat, että hän pitää kaupunkia paheellisena paikkana, joka ajaa hänen poikansa turmioon. (P, 58.) Hän myös korostaa, että naimisissa olevan naisen kanssa ei pitäisi ryhtyä seurustelemaan (P, 58-59). Näin hän muistuttaa kymmenestä käskystä, joissa sanotaan, että älä tee aviorikosta. Äiti pyrkii siirtämään omaa uskonnollista vakaumustaan pojalleen viittaamalla käskyyn, jossa korostetaan, että avioliitto on perheen perusta ja avioliiton suojelemisen vaatimus koskee sekä omaa että toisten avioliittoa.

Marjatalle ei riitä pelkästään hyvää tarkoittavat neuvot, vaan hän on valmis anoppinsa tapaan tarttumaan sanoista tekoihin. Hän telkeää humalaiset veljekset Veikon ja Paavon talliin lukkojen taakse estääkseen miehiä lähtemästä kylälle. Hän pönkittää jopa sontaluukun niin, että veljekset eivät pääse sitä kauttakaan ulos. (P, 292.) Marjatta uhkaa sulkea myös Sepon vaimon Riitan talliin miesten kanssa, mikäli hän ei rauhoitu (P, 294).

Marjatta paljastuu tomeraksi ja henkisesti vahvaksi naiseksi, kun hänen pojanpoikaansa Markkua on sohaistu puukolla silmään ja poika makaa lääninsairaalassa Seinäjoella. Tosin kovan ulkokuoren alta löytyy myös tunteita, sillä lapsenlapsen loukkaantuminen saa rautaisen emännän sanattomaksi ja hänen pinnalta katsottuna näyttävä kovuutensa murenee. (P, 253.)

Hakalan naisia ei päästetä keskenään sairaalaan Markkua katsomaan, vaan kyytimieheksi lähtevän Erkin naisten mukaan tuppautuu vielä Marjatan miesvinaan sotakaveri vanha opettaja (P, 298). *Pohjanmaassa* mies istuu aina autossa kuljettajan paikalla. Tilanteen voi tulkita siten, että mies kulkee omia polkujaan ja vie tarvittaessa naisen sinne minne tahtoo. Tätä kauttakin nainen on miehen silmälläpidon alainen, koska ei voi päättää, mihin suuntaan auton keulan kääntää.

Takapenkillä äiti vannottaa naisia, että ne sairaalassa he olisivat parkumatta, koska parkuminen nyt ei Markkua auttanut. Marjatan ajatus on vain selvittää mitä oikein oli tapahtunut ja kuinka Markun oli käynyt. Äiti sanoo, että se, joka alkaisi vollottaa tai muuten huutaa, saisi jäädä lääninsairaalan parkkipaikalle odottamaan ja opettajakin vannotti naisia nyt näyttämään, minkälaisia tosi pohjalaiset naiset vaikean paikan tullen olivat. (P, 299.)

Orvokki Aution *Pesärikko*-trilogiassa keskushenkilöinä ovat Larvan naiset kolmessa polvessa. Trilogiassa kritisoidaan pohjalaisen maalaispitäjän sosiaaliseen elämään kiinteästi liittyvää kulissien

säilyttämistä, sitä, että kaiken täytyy näyttää ulospäin hyvältä, vaikka kodin seinien sisällä tapahtuisi mitä. Itsensä munaaminen muiden silmissä on pahinta, mitkä ihmistä voi kohdata; salaisuuksien säilyttäminen ja häpeän uhka säätelevät koko elämää. (Sipilä 2002, 190.) Aution trilogiassa suvun kunnia on ennen kaikkea vahvojen naisten projekti. Sama ajattelutapa leimaa Tuurin *Pohjanmaan* naisia.

Marjatta pyrkii käyttämään arvovaltaansa jälkipolviin samaan tapaan kuin mummo. Hän opastaa, neuvoa ja suoranaisesti kieltää poikiaan, kuten Erkkiä seurustelemasta nuoruuden rakastettunsa kanssa. Marjatta mietti lähinnä sitä, mitä ihmisetkin asiasta sanovat, jos nuorin poika on ruvennut uudelleen tapailemaan naimisissa olevaa naista.

Äiti kumartui nyt niin, että sai suunsa kiinni korvaani ja supisi kuulleensa Veikolta, että olin taas ruvennut huseeraamaan Saaran kanssa, kysyi, pitivätkö Veikon puheet tälläkään kertaa paikkaansa. Ihmettelin, mistä se hänen mieleensä juuri nyt oli juolahtanut. Se sanoi muistaneensa sen Nurmosta ja Nurmon Jymystä, ja että tiesin kyllä miksi. Sanoin olevani melkein aikuinen mies jo. Äidin mielestä se ei vastaukseksi riittänyt. Se käski sanoa kyllä tai ei, ja mieluummin ei. (P, 311.)

Tuurin *Pohjanmaassa* äideillä on yhtä selkeä tehtävä miestensä ja poikiensa neuvoina ja auttajina kuin *Kalevalassa* (Vakimo 2001, 104).

Sairaalareissulla selviää, että Marjatta ei ole itsekään elänyt onnellisessa avioliitossa. Hänen vanhin miniänsä Laina nousee vastustamaan anoppiaan. ”Paavon vaimo Laina huutaa, ettei isänsäkään kuolema ollut liikuttanut äitiä tippaakaan ja äiti varmasti oli nauttinut erikoisesti siitä, että isä oli joutunut ennen kuolemaansa niin pitkään kitumaan traktorin alla; kaikkihan niiden välit olivat tienneet, pojat ja poikien vaimot ja sukulaiset” (P, 318). Näin vuosikymmenien patoutumat purkautuvat, kun Laina ei enää oman surunsa keskellä kestä ”virheetöntä” ja ”kaikkietävää” anoppiaan.

Marjatta ei miniänsä puheita ja huutoa kauan kuuntele, vaan lyödä läjäyttää häntä poskelle, niin että auto kajahtaa. Laina lopettaa itkemisen heti ja Tainakin säikähtää itkemättömäksi ja katselee Marjattaa peloissaan. (P, 318.) Teko osoittaa, että nainen turvautuu miesten tapaan fyysiseen väkivaltaan. Sanojen loppuessa hän kohottaa kätensä lyöntiin. Sipilä huomauttaa, että on lukijan

asia miettiä, onko äidin noudattama tunteiden kätkeminen arvostettava ominaisuus vai onko se julmaa itseä ja muita kohtaan. Hänen mielestään Marjatan käyttäytymisessä nousee esille pohjalaisten naisten käyttäytymissääntö, jolle antavat arvoa vanhemman polven miehetkin. (Sipilä 2003, 191.)

Marjatta on kova toisia kohtaan, mutta hän on kovettanut myös omat tunteensa eikä ryhdy selittelemään, oliko elänyt onnettomassa vai onnellisessa avioliitossa. Hakalan suvun miesten käytöksen perusteella lukija voi olettaa, että Marjatalalla on ollut pitelemistä miehessään, mutta hän ei suostu kaivelemaan menneitä asioita esiin tai sorru valittamaan elämäänsä. Lainan sanat vahvistavat mielikuvaa siitä, että lakeudella elävät naiset ovat kovia ja vanhemman polven emännät eivät näytä tunteitaan. Siitä huolimatta he eivät ole tunteettomia, vaan ovat kovettaneet luontonsa, koska kaiken pitää näyttää ulospäin mallikelpoiselta.

Hakalan veljesten äidillä ei näytä olevan samanlaista arvovaltaa kuin mummolla, mutta hän on toinen sukunsa naisista, jota miehet kunnioittavat. Hurjan veljesjoukon äiti on suvun naisten arvoasteikossa mummosta seuraava, tuleva rautarouva. Hän yrittää ohjailia ja valvoa edelleen poikiensa ja suvun nuorempien naisten tekemisiä. Hän ei valita kohtaloaan tai lastensa kohtaloa, vaan seisoo pää pystyssä, vaikka elämä koettelee. Ihan romaanin lopussa hänestä pilkistää kovan kuoren alta pehmeä puoli, kun hän pyytää Erkiltä, että tämä edes yrittäisi pysytellä hengissä (P, 364). Hän jättää ilmaan ajatuksen paremmasta huomisesta tai ainakin toiveen siitä, että huomina olisi tätä päivää parempi.

Hakalan veljesten taustalla vaikuttavilla ”äitihahmoilla” on oma merkityksensä miesten elämässä. Hakalan toiminnallisessa keskiössä ovat miehet, mutta suvussa lankoja pitävät käsissään mummo ja Marjatta. Heidän puheitaan ja tekojaan arvioimalla pohjalaisyhteisö näyttää hyvin matriarkaaliselta. Suvun vanhimmat naiset edustavat tarinassa vakautta ja viisautta sekä jatkuvuutta. He toimivat miesväen henkisenä vastavoimana, mutta myös opastajina. (Sipilä 2002, 24.)

3.3. Nainen uhmasi sukuaan

Hakalan veljesten lähipiirissä vanhempiin naisiin kuuluu myös heidän edesmenneen isänsä Martin sisko Sylvi. Hän on aikoinaan mennyt naimisiin Hirvijärven kylässä asuneen Jussin kanssa. Sylvin

veli Martti ei ollut katsonut hyvällä, että sisar nai kommunistin, mutta ei ollut asiasta riitaakaan nostanut. Myöhemmin Martti oli poliittisista näkemyseroista huolimatta käynyt lankonsa kanssa syksyisin metsälläkin. (P, 62.) Hakalan suvun vanhempien naisten avioliitoista puhuttaessa ei mainita sanaakaan rakkaudesta, mutta Sylvin voi olettaa menneen naimisiin rakkaudesta.

Sylvi oli syntynyt tilanomistajan perheeseen ja tapaoikeuden mukaan hänen asioistaan päättivät viime kädessä isä ja aikuiset veljet. Sylvin isä oli kuitenkin lähtenyt Amerikkaan ja veli oli nuorempi, joka ei halunnut sanoa sisarensa naimakaupoista mitään. Agraariyhteiskunnassa avioliitto oli ennen muuta sukujen välinen sopimus, jolla jäsenettiin yhteisön sosiaalisia suhteita ja määriteltiin isännän ja emännän asema ja oikeudet (Pylkkänen 1999, 27). Avioituessaan Jussin kanssa Sylvi nousi kapinaan omaa sukuaan vastaan lähtiessään ”kokoomuslaisesta” talosta kirkon kupeesta syrjäkylälle, joten kyse ei ollut mistään sukujen välisestä sopimuksesta.

Syrjäkylälle lähteneen Sylvin kohtalo oli samanlainen kuin hänen sukunsa naisilla. Hän jäi hoitamaan miehensä kotitilaa vanhanisännän kanssa sen jälkeen kun Lapuan liikkeen miehet hakivat mustalla foordilla keskellä yötä hänen miehensä Jussin kotoa. Osa miehistä oli ollut Lapualta, mutta osa oli ollut oman pitäjän miehiä, jotka olivat hakanneet pyssynperällä tuvan oveen. Jussi, Sylvin mies, oli mennyt alushousuisillaan suoraan sängystä avaamaan oven ja miehet olivat vieneet hänet ja tunkeneet autoon. Sylvillä oli ollut Martti käsivarsilla ja Maija mahassa. (P, 61.) Aviomies muilutettiin rajan taakse poliittisten mielipiteidensä vuoksi ja vasta vuosien päästä Sylvi oli saanut mieheltään ensimmäisen kirjeen Venäjältä ja muutamaa vuotta myöhemmin tiedon siitä, että hänen miehensä oli kuollut (P, 63).

Mummon mielestä Jussi oli ollut loppujen lopuksi suoraselkäinen ja työtä pelkäämätön mies (P, 330). Vanhuksen mielipide paljastaa, että kommunismiaatteestaan huolimatta anoppi arvosti vävyään. Ironista kyllä ”punikki” vävy oli ollut pohjalaisen miehen perikuva toisin kuin mummon oma mies, joka pakeni Amerikkaan ja jätti perheensä Suomeen. Romanista ilmenee, että Sylvin pojan pyörittämä tila on nyt taloudellisesti vankemmassa asemassa kuin Hakalan suvun kantatila. Heidän tilallaan eletään edelleen vanhassa agraarikulttuurissa, eikä haikailla helpon rahan toivossa minkään uuden suunnan perään niin kuin Hakalassa. Mikään ei näytä olevan enää niin kuin ennen vanhaan, vaan kaikki on keikahtanut päälaelleen.

Sylvi kertoi, että hänen poikansa Martti oli ruvennut rakentamaan uutta navettaa, sillä heillä lehmiä ei pidetty liikaa työtä vaativina elukoina. Työtä ei heidän talossaan myöskään koskaan ollut pelätty, maanviljelyksellä ja itikoiden hoidolla elettiin tyytyväisenä eikä laskettu jokaista tehtyä työtä ja työtuntia vaivaksi. (P, 132.)

Sylvin kommentista paljastuu maalaisäidin asenne työhön. Työ ja osaaminen oli ja on yhä arvostettu osa naisen elämää. (Apo 1999, 23.) Sylvin puheista myös paljastuu, mitä hän ajattelee Hakalan nykyisestä tilanpidosta, missä oli lypsykarjasta jo luovuttu ja yritettiin hankkia elantoa kaikilla muilla keinoilla – helpommin. Hän myös piikittelee Hakalan veljeksiä kehumalla poikaansa hyväksi työmieheksi ja talon pitäjäksi, isäänsä tulleeeksi, joka ei halua äkkirikkaaksi sikaloilla eikä kettufarmeilla tai mattokutomoilla, vaan oli oppinut tekemään työtä jo pikkupojasta eikä herrastelemaan kirkonkylällä. Poliittiseltakin vakaumukseltaan poika seuraa isänsä jalanjälkiä, sillä hän istuu kunnanvaltuustossa kommunistien edustajana (P, 132).

Hakalan veljesten tati ruotii kovin sanoin velivainansa poikien tekemisiä. Sukulaisuussuhde ja ikä olivat kenties syynä siihen, että hän voi niin tehdä ja miehet eivät hänen sanoistaan sen kummemmin loukkaannu. Toisaalta saattaa olla, että miehet eivät anna tätinsä puheille arvoa, koska hän on vain nainen. Sen sijaan Hakalan poikien äiti Marjatta nousee puolustamaan katrastaan ja muistuttaa kälylleen, että Sylvin ei kannattaisi ruveta politiikasta puhumaan.

He kaikki tiesivät, että hän Hirvijoella oli kääntynyt kaikkein autuaaksi tekevimpään kommunistiuskoon niin kirkonkylän kokoomukselaisesta maalaistalosta kuin sinne aikoinaan miniäksi oli vietykin. (P, 135.)

Politiikka näyttää olevan edelleen arka aihe Sylvin ja Marjatan välillä, vaikka heidän elämänkohtalonsa on kulkenut samansuuntaisesti naisten jäätyä leskeksi.

Pohjanmaasta ilmenee, että suku ei ole pitänyt kovin kiinteästi Sylvin kanssa yhteyttä. Se ei ole ollut kuitenkaan mikään ihme, sillä talonpoikaisperheessä tytär joutui jättämään äitinsä mennessään naimisiin ja muuttaessaan toiseen taloon. Irtautuminen sai myös kielteisiä merkityksiä siksi, että tyttären katsottiin köyhdyttävän synnyinkotiaan viemällä sieltä myötäjäisiä.

Sylvi korostaa suvulleen omaa ahkeruuttaan kertomalla, että Hirvijoella on töitä riittänyt niin paljon, että hän sai väitelläkin vasta miehensä ja appensa kuoleman jälkeen poikansa Martin kasvettua aikamieheksi. Sylvi on omaan työhönsä ja poikansa työn tuloksiin tyytyväinen ja tahtoo näyttää sukulaisille, kuinka hienosti sivukylällä pärjätään. Hän kehuu, että sukulaisten kelpaisi nyt käydä kylässä, jos he joskus sivukylälle ehtisivät. (P, 137.)

Pohjanmaa uusintaa Topeliuksen (1985, 233) luomaa kuvaa pohjalaisten naisten pystyvyydestä ja työteliäisyydestä. Sylvin kohdalla esille nousee myös näyttämisen halu, joka yhdistetään yleensä pohjalaisiin miehiin. Heikki Ylikankaan (1974, 212) mukaan näyttämisen halu näkyy siinä, että kaksikerroksiset ”tuparadit” rakennettiin eteläpohjalaisen vaurauden ja menestyksen symboleiksi. Kaksikerroksisten talojen lasien määrä oli maakunnassa perinteisen elintason mitta.

Sylvin kohtalo on monelle sodan ajan eläneille ja Suomen lähihistoriaa tunteville tuttu. Miehiä vietiin kotoa keskellä yötä muilutettaviksi eikä heistä välttämättä sen jälkeen enää koskaan kuultu. Vastuu talosta ja tilasta sekä jälkikasvusta jäi silloin yksinomaan naisille, joiden piti pystyä hoitamaan emännän ja isännän tehtävät. Tässä Sylvi toistaa sukunsa naisten, äitinsä ja kälynsä, kohtalon. Hän on joutunut kantamaan kotitilasta ja lapsistaan sekä vanhuksista vastuun ”lapualaisten” kaapattua hänen miehensä. *Pohjanmaasta* saa sen vaikutelman, että Sylvi on jatkanut ”itsellisen” ihmisen elämää äitinsä ja kälynsä tapaan eikä ole ottanut uutta miestä.

Poikien isän sisaren saapuminen perinnönjakoon tapahtuu vauhdikkaasti. Markku poimii isänsä tädin kylätieltä ja kyyditsee hänet Hakalaan (P, 129). Sylvin paluu sukunsa yhteyteen on sen verran merkittävä tapahtuma, että se kuvataan, mutta hänen lähtönsä jää täysin avoimeksi.

Tästä saa kuvan, että vanhat kaunat on unohdettu. *Pohjanmaasta* on luettavissa, että sodan jättämät arvet ovat pinnassa vielä vuosikymmenien jälkeen. Vaarin perinnönjako tuo suvun yhteen, mutta politiikka on edelleen sen verran arka aihe, että siitä ei haluta puhua (P, 136). Omien näkemysten vastaiset mielipiteet eivät ole perinteisessä pohjalaistuvassa tervetulleita, vaan ne halutaan vaijentaa. Ei ole kuin yksi totuus, ja se on oma.

Sylvi voidaan nostaa mummon ja Marjatan lisäksi vanhojen ja viisaiden naisten joukkoon, sillä vaikka hänen ikäänsä ei suoraan kerrotakaan, se on helppo päätellä. Sylvin iän voi arvioida siitä, että hän on Marjatan miesvinaan Martin vanhempi sisar. Hänen näkönsä on jo niin heikko, että hän

ei näe lukea ministeriöstä tullutta kirjettä, missä kerrotaan Johanneksen perinnöstä (P, 137). Hänen iästään kertoo myös se, että Laina vie hänelle kahvia ja pullaa eikä odota, että Sylvi nousee keinutuolista hakeakseen itse tarjottavaa (P, 138).

Luonteensa puolesta Sylvi on tullut sukuunsa, sillä tarpeen tullen hän on valmis tarttumaan sanoista tekoihin. Ainakin Erkki pelottelee Seinäjoen sairaalareissulta palatessaan vanhaa opettajaa, että Sylvi on edelleen riuska naisihminen ja pyytää miestä miettimään, mitä kaikkea suustaan päästäisi. Erkki epäilee, että Sylvi saattaisi käydä opettajaa vaikka ”kraiveleista” kiinni, ellei sattuisi puheista pitämään (P, 275). Sylvi on myös komeilunhaluinen samaan tapaan kuin Hakalan suvun miehet, sillä hän kehuskelee poikaansa ja tämän taitoa tilanpitäjänä sekä taloudellista menestystä (P, 132). Näin puheet ”punikeista” ja iikooälläläisistä nousevat ironiseen valoon. Hänen tyytyväisyydestään nykyiseen elämäänsä kielii myös se, että hänen mielestään sukulaisten kelpaisi nyt käydä kylässä, jos ne joskus sivukylille ehtisivät (P, 137).

3.4. Emäntä kolmannessa polvessa

Hakalan tilaa pitää veljeksistä vanhin, Paavo, joka on naimisissa perinteisen maalaisnaisen, työteliään Lainan kanssa. Laina pitää perheensä tiukasti ojenuksessa ja ripittää yhdestä jos toisesta asiasta miehensä menen tullen (P, 53). Pariskunnalla on kolme poikaa, Markku, Antero ja Raimo. Vanhin pojista, Markku, on ehtinyt jo naimisiin Tainan kanssa. Heillä on muutaman kuukauden ikäinen poika (P, 12).

Hakalan tilalla oli ennen lypsylehmiä, mutta nyt elanto otetaan sikalasta, turkistarhauksesta ja viljanviljelystä (P, 11, 52). Tilan emännyydestä huolimatta Lainalla ei ole suurta sananvaltaa talossa, sillä hänen yläpuolellaan perheen hierarkiassa on aviomies ja anoppi. Sen sijaan mummo on iältään jo sen verran vanha, että hänellä tuskin on sananvaltaa Lainan tekemisiin. Apon (1999, 17) mukaan vaimon valta lisääntyy sitä mukaa kun hänelle syntyy lapsia, etenkin poikia, ja kun lapset varttuvat kohti naimaikää. Laina on itsekin saavuttanut jo lakipisteen eli anopin valta-aseman, sillä hänen vanhin poikansa Markku on tuonut taloon miniän. Anopin asemastaan huolimatta Lainalla ei ole kotonaan valtaa, ainakaan miesväen keskuudessa. Hän ei onnistu lopettamaan edes omien

keskenkasvuisten poikiensa kortinpeluuta. Hänen mielestään poikien ei kannata tuhлата aikaansa korttihuijausten opettelemiseen (P,15).

Parempi niiden olisi lukea kesän aika koulukirjoja, vaikka kieliä, joissa ne kumpikaan eivät olleet erikoisen hyviä ja Taina ja Helena selittivät kouluaineiden lukemisen tärkeyttä niin pitkään, että Laina, poikien äiti rupesi niitä jo puolustelemaan arvellen niiden kyllä koulunsa hoitavan ilman sukulaisten murehtimistakin (P, 15).

Laina valvoo poikiaan, mutta nousee heti puolustamaan jälkikasvuaan, jos joku muu erehtyy heitä arvostelemaan. Hän yrittää kieltää myös poikaansa Markkua polttamasta tupakkaa, mutta nuori mies vähät välittää ja tekee niin kuin itse tahtoo.

Markun tupakoinnin jatkuessa naiset menevät mielenosoituksellisesti kamariin ja vetävät oven perässään kiinni (P, 25). Talo ja sen pihapiiri ovat naisten aluetta ja viime kädessä talon kamari on naisten kaikkein pyhin paikka, mihin he vetäytyvät ovet paukkuen, kun miesten kanssa tulee jokin ristiriitatilanne tuvassa, talon julkisemmalla puolella.

Pohjanmaasta ei paljastu, miten Paavo ja Laina ovat aikoinaan päätyneet naimisiin. Tosin humalapäissään Paavo paljastaa, että Laina oli vielä ihan toisenlainen siinä vaiheessa, kun hän sitä lavatansseista saatteli kotiin (P, 218).

Sen sijaan arki näyttää tulleen Paavon ja Lainan suhteessa melko pian vastaan. Tilan työt, suvun paineet ja lapset ovat muokanneet Lainasta sisukkaan ja kovan työhmissen, ”pahan akan”, joka laukoo totuuksia Hakalan suvun miehille. Perinteisessä maataloudessa emännän työtaakka oli suurempi kuin isännän, joten voi kysyä mistä hän joutui luopumaan? (Apo 1999, 16.) Kaiken työmäärän keskellä Lainalla riittää tuskin voimia nauttia miehestään tai ylläpitää hyväntuulisuuttaan.

Lainan ahkeruus nousee esille heti romaanin alussa, kun kerrotaan, että Paavon vaimo tuli ulkoa sikoja ruokkimasta ja loukkaa anoppiaan toteamalla, ettei hän ehdi papin ”löpinöitä” kuuntelemaan, koska joutuu tekemään suurelle väelle ruuan (P, 13). Talonpoikaisnainen oli omavaraistaloudessa tuhattaituri, jonka piti osoittaa pystyvyytensä pellolla, karjasuojassa, lieden ja kehdon ääressä (Apo 1989, 165). Tyttö oppi naisen työt omalta äidiltään eikä minkään kasvatus- tai tiedostusinstituution

kautta. Hakalan suvussa oppi vanhemmalta naiselta nuoremmalle siirtyi anopilta miniälle, koska Veikon puheista päätellen Laina oli vaatimattomista oloista kotoisin, sillä hänellä oli ollut ”myötäjäisinään” ainoastaan parin vanhoja kumipesäsaappaita ja kaikki muu oli tullut naimisen kautta (P, 139).

Lainan rooli huolehtivana perheenemäntänä ja äitinä nousee *Pohjanmaassa* selkeästi esille, kun kerrotaan pyhäpäivän lounaasta. Laina jakaa kaikille maitoperunoita suuresta emalivadista, johon oli lohkaistu mausteeksi pala voita; joka oli sulanut keiton pinnalle kirkkaan keltaiseksi kerrokseksi (P, 98).

Laina harmittelee, että pyhäpäivänä hänellä ei ollut pöytään laittaa parempaa ruokaa kuin maitoperunoita, mutta hänellä oli ollut työtä koko viikon niin mahdottomasti ja maitoperunat taas nopeat ja helpot laittaa (P, 99).

Talon emäntä pyytelee anteeksi suvultaan sitä, että pöydässä ei ole seitsemää ”sorttia” eli hän toivoo voivansa tarjota jotain hienompaa.

Hänen puheensa paljastaa, että hän pystyy parempaan, jos aikaa olisi ollut enemmän. Tässä tulee myös esille näyttämisen halu, josta pohjalaisia syytetään eli ”komiaa” olla pitää. Hän haluaa olla talon ehtoisa emäntä, ettei kenellekään tule sanomista. Hakalan miehissä kytee näyttämisen halu, sillä he eivät siedä sitä, että he kokevat tullessa nöyryytyiksi, mutta samantyyppisestä näyttämisen halusta on kyse myös naisilla, jotka tahtoisivat laittaa pöydän koreaksi, kun suku kokoontuu. Malmberg tiivistää erinomaisesti ajatuksen. Hänen mielestään siisteys ja näyttävyys ovat yhteiskunnallisen kelpoisuuden edellytyksiä, ja pahimmillaan ne kehittyvät neuroottiseksi säntillisyydeksi ja vieraskoreudeksi. (Malmberg 1985, 22.)

Tilan nykyistä emäntää ei miellytä se, että Veikko ja Helena ovat talon ruuissa. Lainalla ja Helenalla, talon miniöillä, on riitaa talossa asumisesta ja siitä, kuinka paljon Helenan pitäisi talon töitä tehdä, mutta hän ei ollut maatalon töihin tottunut eikä halunnut niihin osallistua. (P, 98.) Vanha sanonta ”Jumala ei laiskoja elätä” sopii Hakalan suvun ilmapiiriin. Laiskoja ei olla eikä suvaita, sillä töitä riittää aamusta iltaan. Työttömyys on niin raskas synty, että jos työpaikkaa ei ole, niin se tehdään itse. (Malmberg 1985, 72-73.)

Pohjanmaasta käy myös ilmi, että Paavon ja Lainan välejä hiertää muutamia isoja asioita, jotka aiheuttavat tiukkaa sananvaihtoa avioparin kesken. Paavo on mennyt takaamaan Veikon yrityksen lainaa ja firman tehtyä konkurssin myös Hakalan kotitilan toinen puoli on vaarassa mennä vasaran alle. Paavo itsekin yrittää perinteisen maanviljelyksen sijasta äkkirikastumista, sillä hän harrastaa uhkapelejä, mutta ei kovin menestyksekkäästi. Hän on hävinnyt Seinäjoella raveissa melkoisen summan rahaa. (P, 50.)

Malmberg on pannut merkille, että Etelä-Pohjanmaalla saa näyttää menestyvänsä; talot muistuttavat siellä toisilleen pystytettyjä kulisseeja. Mutta jos vaurastuminen ei onnistu, on yritettävä muita keinoja. (Malmberg 1985, 62.)

Hakalan talon nykyinen isäntä mielii äkkirikastumista, kun normaalilla viljelyksellä omaisuus ei tunnu karttuva. Talon emäntä on valmis tarttumaan rehelliseen työhön, jos miehestä ei siihen ihan aina olekaan. Laina ilmaisee mielipiteensä miesten haaveilusta suorin sanoin. Laina piikittelee Veikkoa tavan takaa mattokutomon konkurssista. Hänen mielestään Veikon oli turha uhota, koska pankissa oli sellainen paperi, jossa Paavon nimi on pahassa paikassa, ja jos pankki vaatisi rahojaan, niin puolet Hakalan talosta menisi heti myyntiin. Lainan mielestä sopi myös ihmetellä, kuinka yhdellä vaivaisella kutomolla oli saatu muutamassa vuodessa hassatuksi rahoja vankan maatalon verran. Jos Veikko ei kunnialla selvittäisi pankista pois paperia, jossa Paavon nimi oli, Laina tulisi henkilökohtaisesti huolehtimaan siitä, että ainakin Veikko tulisi kärsimään (P, 50.) *Pohjanmaassa* mielenkiintoista on, että tilallisen vaimo kuvataan niin äkäiseksi emännäksi, sillä kipakkuus on suomalaisessa kaunokirjallisuudessa yhdistetty yleensä tilattomiin naisiin. Kaunokirjallisuudessa on luotu stereotypia tilattomasta emännästä, joka ryskii töitä tauotta ja pitää kurissa miehensä ja lapsilaumansa. (Apo 1999, 18.)

Juhani Sipilä (2003, 171) näkee Lainan totuudenpuhujana, mikä ominaisuus liitetään pohjalaisuuteen. Hänen mielestään suoraan sanominen ja totuuksien laukominen toiselle päin naamaa leimaa koko *Pohjanmaan* keskusteluilmapiiriä. Pohjalaisuuteen liitetään suoruus, joka yhdistetään yleensä miehiin, mutta *Pohjanmaassa* sama ominaisuus ilmenee myös naisissa.

Pohjanmaalla puhe on kuin pohjalaisten rakennusten pystyttämistä: suorakulmaa lentää ilmassa ja kulmat kolisevat (Malmberg 1985, 72). Juhani Sipilä viittaa siihen, että Malmberg vetää rajaa pohjalaisten ja savolaisten välille. Lisäksi hän huomauttaa, että *Pohjanmaassa* tuotettu suoruus luo

myös tietynlaisen paradoksin, sillä suoraa puhetta ja suoraa toimintaa esitetään epäsuorassa kerronnassa. (Sipilä 2003, 172.)

Paavo käskee Lainaa pitämään suunsa pienemmällä, ellei tältä nimenomaan kysytyä jotakin. Tämä paljastaa avioparin kesken vallitsevan eripuraa, mutta nostaa esille myös patriarkaalisen asetelman, jonka mukaan mies on naista ylempänä. Nainen on ikään kuin toisen luokan kansalainen, joka saa puhua vain silloin kun häneltä kysytään.

Ihan sovinnolla Paavo ei Lainan ripitystä kuuntele, sillä humalapäissään hän moittii vaimoaan, josta on hänen mielestään tullut heti häiden jälkeen pahansisäinen akka. Simone de Beauvoirin (1993, 260-261) mukaan avioliitto on menneiden tapojen jäännös, ja vaimon asema on epäkiitollisempi kuin koskaan ennen, koska hänellä on edelleen samat velvoitteet, mutta ne eivät enää takaa hänelle samoja oikeuksia. Hakalan Paavon ja Lainan tilanteen voi nähdä siten, että aviovaimo pakkosyöttää palveluksiaan miehelle ja lapsille samaan aikaan kuin he tahtovat päästä naisen luoman tilanteen ulkopuolelle. (emt. 261). Tällaisessa tilanteessa ei tarvitse ihmetellä, että nainen muuttuu kiukkupussiksi.

Paavo sanoi Lainan olevan paha suustaan ja oikeastaan aika ikävän ihmisen, joka oli jo nuorena muuttunut akkamaiseksi ja aivan toisenlaiseksi, mitä Paavo oli siitä uskonut silloin, kun jonkinlaisessa rakkauden huumassa saatteli Lainaa polkupyörällä kymmeniä kilometrejä kesäisistä lavatansseista viisikymmentäluvulla; muutamassa vuodessa se oli naimisiinmenon jälkeen muuttunut narisevaksi ja joka asiasta motkottavaksi ämmäksi (P, 218-219).

Paavo leimaa vaimonsa akkamaiseksi, mikä ilmaisu yleiskielessä voidaan luokitella merkitykseltään kielteiseksi ja halventavaksi. (Jaatinen 1988, 49.) Paavon sananvalinnat myös osoittavat, että hän ei huomaa vaimonsa ahkeruutta ja työntäyteisiä päiviä, vaan moittii häntä ikäväksi ihmiseksi.

Toki hän tunnustaa humalapäissään myös olleensa nuorena jonkinlaisessa rakkauden huumassa, mutta miehen puheista paljastuu, että vuosien vieressä se on haihtunut. Aviomiehen puheessa vilahtelevat akka- ja ämmä -sanat luovat mielikuvan kovasta naisesta, joka kulkee

”askareskumarassa” ruutuinen esiliina päällä navetan ja tuvan väliä. Naisesta, jolla ei ole aikaa pitää itsestään huolta, kun kaikki aika menee työntekoon ja perheestä huolehtimiseen.

Paavon moittiessa vaimoan Veikko nousee yllättäen puolustamaan Lainaa. Veikko muistuttaa, että Paavon ei kannattanut monta päivää pitää vihaa vaimonsa kanssa, koska he kaikki tiesivät miehen hassanneen toistakymmentätuhatta markkaa ravihevosiin Seinäjoen raveissa. Lainan mielestä rahoille olisi ollut parempiakin reikiä olemassa, ja Veikko piti naisen näkemystä tässä asiassa järkevänä, joten Paavon oli vaimolleen turha viikkokaupalla vihaa pitää. (P, 53.) Opettavaiset sanat kuulostavat ironisilta, koska Veikko itse ei ole puheidensa ja tekojensa perusteella taloudellisesti kovin järkävä mies.

Kovan ulkokuoren alla Laina on herkkä ja haavoittuvainen nainen. Tämä tulee ilmi, kun hänen vanhin poikansa Markku saa puukosta silmänsä ja joutuu sairaalaan. Markku kuvittelee nuorempien veljiensä Raimon ja Anteron kanssa hyvittää setänsä Veikon kokeman vääryyden ja lähtevät muiluttamaan Ketolaa. Tilanne karkaa kuitenkin käsistä, kun Ketola tarttuu puukkoon ja huitaisee Markkua (P, 244, 246). Oman pojan joutuminen sairaalaan on Lainalle kova koettelemus. Hänen sanoistaan kuvastuu epätoivo ja jopa itsesääli, kun hän sanoo aina parhaansa yrittäneensä poikien kanssa, mutta tässä on tulos. Hän kokee olevansa epäonnistunut yhdessä naiselta vaadituista tehtävistä, koska ei ole kasvattamallakaan pystynyt kesyttämään Hakalan suvun vesoja. (P, 316.)

Sairaalasta lähettäessä Laina murtuu. Autossa hän ja Markun vaimo Taina eivät pysty pidättelemään itkuaan, vaan antavat sen tulla valtoimenaan. Lainan anoppi Marjatta kieltää naisia itkemästä, jolloin Laina rupeaa arvostelemaan anoppiaan kovaksi ja sydämettömäksi ihmiseksi, joka ei itkemisestä tiennyt mitään, koska rakastaa vain itseään ja pitää itseään maailman tärkeimpänä ihmisenä. Laina syyttää anoppiaan, että tätä ei liikuta loppujen lopuksi tippaakaan, mitä muille tapahtuu. (P, 318.)

Lainan purkauksessa paljastuu sukupolvien välillä vuosikymmenien aikana kertyneet lausumattomat sanat. Hän on Hakalan sukuun tultuaan joutunut taipumaan anoppinsa ja tämän anopin tapoihin ja tottumuksiin. Elämä saman katon alla ei eri sukupolvien naisilta ole sujunut ongelmitta, sillä uuden tulokkaan on otettava huomioon muutkin suvun jäsenet kuin miehensä (Apo 1999, 22). Nyt iän karttuessa Laina viimeinen nousee kapinaan ja sanoo suoraan, mitä mieltä hän on anopistaan.

Laina on elänyt aikansa ”ikeen” alla, mutta ei aio olla enää, vaan puhuu suunsa puhtaaksi. Hän antaa sanallisesti kovan vastuksen myös suvun miehille, mutta huonolla menestyksellä.

Miehet pitävät *Pohjanmaassa* valtaa, he menevät ja tulevat miten tahtovat, mutta arastelevat palata naisten silmien eteen siinä vaiheessa, kun he kokevat epäonnistuneensa nuorempien miesten kaitsemisessa. Erkki, Veikko, Paavo ja opettaja lähestyvät varoen Hakalan taloa, samaan tapaan kuin Jukolan veljekset, kun Markku on joutunut sairaalaan ja Raimo ja Antero putkaan. Suvun vanhemmat miehet tuntevat moraalista krapulaa ja tietävät saavansa sanan ruoskaa kotiin palatessaan. Miehet miettivät vielä pihaan tullessaan, menisivätkö taloon sisälle vai antaisivatko myrskyn langeta ulkona. (P, 275.) Naiset tulevat ulos ja syyttävät miehiä siitä, miten he kehtaavat kulkea juopottelemassa pitkin maakuntaa, kun heidän olisi pitänyt katsoa poikien perään (P, 276). Jukolassa pojat ovat äitinsä vallan alla ja Hakalassa valtaa pitävät naiset. Miesten asennetta kuvaa se, että Erkki karauttaa pihasta takaisin kylille ilman selittelyjä ja jättää humalaisen kolmikön kuuntelemaan naisten nalkuttamista.

3.5. Äkkipikaisen miehen vaimo

Hakalan suvun naisista kaikkein kiusallisimmassa asemassa on Veikon vaimo Helena, joka on joutunut muuttamaan miehensä kanssa Paavon ja Lainan katon alle sen jälkeen, kun heidän omaisuutensa meni konkurssissa. Tilanne olisi kestänyt kenelle tahansa, sillä yrityksen konkurssi kertoo suuresta epäonnistumisesta. Helenalle miehensä kotitalossa asuminen on hankalaa, koska hänellä ei ole omaa perhettä, josta huolehtia tai omaa kotia, jota hoitaa ja sitä kautta saada elämälleen merkityksen. (Vrt. Heinämaa ja Saarinen 1983, 129.)

Helenan vaikutusvalta miehensä tulee esille heti *Pohjanmaan* ensimmäisessä kappaleessa, kun Veikko juoksee kotitalan pihalla sellaisista kohdista, joita ei tavattu kulkea, lähtiessään hakemaan oman käden oikeutta. Helena juoksee miehensä perässä tuvan portaille ja jää siihen seisomaan ja pyytelemään miestänsä itkuisella äänellä takaisin tupaan (P, 5).

Samassa yhteydessä osoitetaan naisten paikka toisella tavallakin: ”Tuvan ikkunoista näkyi akkojen säikähtäneen näköisiä naamoja” (P, 5). Markku Kulmala (2003, 109) näkee tilanteen niin, että

miehet pyrkivät ulos naisten hallitsemasta primääritilasta, sukutalosta. Naiset hakevat turvaa pysyvästä, mutta miehet muutoksesta ja etsimisestä. Mihail Bahtin (1979, 407-410) sanoo, että sukupuolten välinen tilallinen vuoropuhelu voidaan ymmärtää myös kielen ja toiminnan väliseksi taisteluksi. *Pohjanmaassa* näytetään heti romaanin alussa naisten ja miesten paikat. Nainen seisautuu tuvan portaalle, yksityisen ja yleisen rajalle, mutta mies menee minne huvittaa. Nainen on myös heikko, koska itkee ja ryntäilee miehen perässä ja pyytelee häntä palaamaan takaisin tuvan suojaan. Heikkoudestaan huolimatta Helena koettaa puhua miehelleen järkeä. Hän tarjoaa turvaa pyytelemällä miestänsä pysyttelemään kodin vaikutuspiirissä. Kyse on vielä Veikon lapsuudenkodista, jonka voi mieltää turvalliseksi äidin syliksi. Simone de Beauvoir (1993, 251) huomauttaa, että koti on jonkinlainen universumin vastakohta. Se on pakopaikka, lepopaikka, luola, äidinsyli, joka suojelee ulkopuoliselta maailmalta. Veikko ei vaimonsa pyynnöistä perusta, mutta ei hän osoita kunnioitusta myöskään toisen miehen vaimoa kohtaan rynnätessään hakkaamaan entistä yhtiökumppaniaan Ketolaa.

Sen vaimo tuli ja yritti reuhtoa Veikkoa irti, Veikko huitaisi sitä vasemmalla kädellä taakseen katsomatta ja se putosi pihan hietikolle istualleen (P, 8).

Veikon ei tarvinnut huitaista kuin vasemmalla kädellään katsomatta, miten nainen putoaa. Tämä voidaan tulkita niin, että nainen on niin vähäpätöinen ettei häneen tarvitse suhtautua vakavasti, vaan pelkkä toiskätisyys riittää osoittamaan miehistä ylivaltaa. Veikko on suvun hurjapää, joka uhossaan ja mekastuksessaan käyttäytyy kuin entisaikain häjy. Hän on kuin keskenkasvuinen uhmakas pikku poika, joka ei hallitse tunteitaan eikä nyrkkejään. Helena kuvataan kaiken kestäväksi naiseksi, joka seisoo miehensä rinnalla niin hyvinä kuin pahoina päivinä.

Helena ei valita osaansa, vaikka on joutunut mattokutomon konkurssin jälkeen toisten nurkkiin ja saa sietää miehensä huonoa käytöstä. Hän myös vaikenee, vaikka saa kuulla piikittelyä lapsettomuudesta, joka ei ole hänen syynsä. Veikko kehottaa Helenaa pitämään suunsa kiinni miesten asioista. (P, 138.) Fredrika Runeberg kehotti naisia alistumaan. Ei sen takia, että nainen olisi miestä huonompi, vaan koska mies on opetettu ja tottunut hallitsemaan. Hänen mukaansa viisas nainen alistuu säilyttäkseen miehensä rakkauden. (Huhtala 1989, 127.) Helenan ja Veikon suhteessa nainen alistuu, koska hänellä ei tunnu olevan paljon muuta vaihtoehtoa, vaikka rakkaus ei paria välttämättä enää yhdessä pitäisikään. Helena on kouluttamaton ja vailla taloudellisia

selviytymismahdollisuuksia ilman miehensä sukua. Hänen vähäinen koulutuksensa tulee ilmi, kun hän lukee ministeriöstä tullutta kirjettä, missä kerrotaan vaarin Amerikanperinnöstä. Kirjettä lukiessaan Helena takeltelee kanadalaisissa nimissä ja paikannimissä. (P, 137.)

Helenan elämä ei ole helppoa, sillä konkurssin ja omaisuuden myynnin lisäksi pariskunta kärsii lapsettomuudesta. Helena ei ollut koskaan päässyt lapsettomuudesta yli. Hän on käynyt kokeissa, joissa hänet on todettu terveeksi, mutta hän ei ole saanut Veikkoa lähtemään mihinkään tutkimuksiin. Hän tietää miehensä usein humalapäissään kylällä valittavan sitä, että hänelle sattui maho vaimo. Veikko sanoo itse pitävänsä lapsista kovasti ja haluavansa niitä, mutta lapsia ei ollut vaimon mahouden takia taloon ilmaantunut ja hän on herrasmies, joka ei jätä vaimoaan pelkän lapsettomuuden takia. Veikko kehuskelee kylillä mielellään myös lapsenruokkojutuillaan ja seuramatkaansa Bangkokiin, missä hän on todistanut miehuuttaan (P, 140). Helena ei lähde miehensä puheita oikomaan. Sen sijaan veljen vaimo Laina jaksaa Veikkoa muistuttaa lapsettomuudesta ja saa tämän hiljaiseksi nimittelemällä miestä tyhjän polkijaksi. Lapsettomuus on usein naiselle kova paikka, mutta Veikon puheet paljastavat, että se on arka aihe myös miehelle. Hänen mieskuntonsa on saanut kolauksen, kun hän ei ole pystynyt tekemään vaimoaan raskaaksi. Suoruus yhdistetään yleensä pohjalaisiin miehiin, mutta *Pohjanmaassa* suoraan sanomisen taidon osaa myös Laina. Suoraan sanominen ja totuuksien laukominen toiselle päin naamaa leimaa koko *Pohjanmaan* keskusteluilmapiiriä. (Sipilä 2002, 171.) Sipilän (emt., 170) näkemyksen mukaan suoruus ei *Pohjanmaassa* tarinan tasolla aina edistä sopua ihmissuhteissa ja tässä asiasta voi olla hänen kanssaan yhtä mieltä.

Hakalan suvun mustalammas yrittää puheillaan korostaa miehuuttaan ja sysätä lapsettomuuden syyn vaimonsa niskaan, joka kuuliaisesti nielee miehensä puheet. Helena on alistettu ja vaiennettu ja ilmeisesti koulutusta vailla oleva nainen, joka on lähtöisin vaatimattomista oloista. Oman ammatin puuttuminen lienee yksi syy, joka sitoo Helenan miehensä, sillä mikä muu saa naisen hyväksymään kaiken? Kirjassa ei kuvailta Helenan ulkonäköä tai kerrota siitä, miten he ovat Veikon kanssa päätyneet yhteen. Tämä kaikki jää lukijan tulkinnan varaan. Lukijalle tarjoutuu kuitenkin pitkospuut luoda Helenalle historia sen perusteella, mitä hänen käytöksestään sanotaan. Helena ei ole ainakaan maalaistalosta kotoisin, koska ei osaa eikä edes halua tarttua maatalon töihin (P, 98). Hän on yrittäjän vaimona oppinut hiukan hienompaan elämään kuin maatalon emäntä Laina ja ehtinyt pitää kenties ulkonäöstäänkin huolta.

Hänellä ei ole myöskään lapsia, joten voi olettaa, että hän on vielä hyvännäköinen nainen, koska raskaudet eivätkä raskaat maatalon työt eivät ole muokanneet hänen vartalooaan. Naisen paikka on kotona ”nyrkin ja hellan välissä”, *Pohjanmaassa* nyrkin ja kutomakoneen välissä. Kutomakone oli vanha lousku ja Veikko kutoi sillä nyt rahkamattoja itse, ja Helena sillä aikaa, kun Veikko kulki mattojaan kauppaamassa pitkin maata Helsinkiä myöten (P, 33).

Romaanista ei käy ilmi, mikä Helenan ja Veikon saa pysymään yhdessä. Onko se velkataakka tai se, että Helenalla ei ole paikkaa mihin mennä, jos ottaisi eron miehestään? Vai onko kyseessä yhteisön paine, ajatus siitä, mitä muutkin ihmiset sanovat, jos erotaan? Helena on päättänyt pysyä mieluummin naimisissa kuin antaa kyläläisille puheenaihetta ja joutua näin mahdollisesti yhteisönsä silmätikuksi.

Helena jää *Pohjanmaassa* vähälle huomiolle. Hänelle lankeaa kiihkeän päivän tapahtumissa vähäpätöinen rooli, vaikka koko kovan päivän tapahtumat kiertyvät hänen aviomiehensä konkurssin selvittelyjen ympärille. Helenasta tehdään romaanissa kahvinkeittäjä, mutta yksikään suvun miehistä ei keittiöhommiin tartu.

Kahvin keittäminen, ruuan laittaminen, vanhuksista ja lapsista huolehtiminen sekä miesten perään katsominen lankeavat yksinomaan naisille (P, 323, 234). Helenan asemasta toisen nurkissa kertoo se, että hänen tehtäväkseen annetaan vähäpätöisiä naisten töitä. Keittiössä puuhailun aikana hän vastaa myös puhelimeen silloin, kun Erkki saa tiedon Markun vammautumisesta. Erkki ei kerro kuitenkaan tapahtuneesta kälylleen, vaan pyytää äitiään puhelimeen (P, 253). Erkki kokee kälynsä kenties ulkopuoliseksi tai jollain tavalla niin hauraaksi, ettei halua kertoa hänelle Markun vammautumisesta tai miehen käytös paljastaa sen, että tiukan paikan tullen mies huutaa äitiä avukseen. Liisa Hakola (1994, 46) huomauttaa, että ketä suuret soturit ja maailmanvalloittajat jouduttuaan tukaliin tilanteisiin huutavat ensimmäiseksi apuun? Se on: ”Äiti!”

Helenalla ei ole sananvaltaa Hakalan suvun keskuudessa eikä miehensä menemisiin ja tekemisiin. Helenan ja Veikon suhteesta jää melko ristiriitainen kuva, sillä Veikko puolustaa vaimoiaan muulle suvulle ja uskoo hänen pitävän omia ja miehensä puolia kovan paikan edessä (P, 140).

Helenan käyttäytymisellä viitataan heti romaanin alussa itkijänaisiin, sillä hän murehtii ja itkee miehensä kohtaloa jo paljon ennen kuin päivä päättyy, jolloin todella on itkun aihetta. Veikon äkkikuolema romaanin lopussa ei paljasta, mitä hänen vaimonsa miettii asioiden saamasta uudesta käänteestä. Erkki toteaa, että yöhoitaja kertoi äidin ja Paavon ja Helenan ja Sepon ja nuorempien poikien lähteneen jo kotiin (P, 362, 363). Jää täysin avoimeksi, mikä oli Helenan reaktio ja mikä tulee olemaan hänen kohtalonsa?

4. NUOREMPI SUKUPOLVI HAKEE PAIKKAANSA

4.1. Koulutettu nainen rimpuilee vastaan

Vaasassa Strömbergillä insinöörinä työskentelevä Seppo on veljeksistä koulutetuin. Hän on opistoinsinööri ja naimisissa Riitan kanssa, joka on kotoisin Keski-Suomesta. Heillä on kaksi pientä poikaa. Riitta edustaa uutta sukupolvea, sillä hän on opettaja. Hän on Hakalan suvun naisista ainoa, joka on yhdistänyt perheen ja palkkatyön. Tältä osin häntä voi pitää uuden sukupolven naisena verrattuna suvun vanhempiin naisiin. (P, 15.)

Riitta on miniöistä ainoa, joka ei ole pohjalainen. Hän on Jyväskylästä kotoisin, ja se antaa olettaa, että hän on erilainen. Hän ei osaa laittaa miehensä mielestä tyyppillisiä pohjalaisia ruokia, kuten kaljavelliä ja klimppisoppaa, vaikka hänelle antaisi reseptin (P, 106). Seppo vähättelee vaimonsa ruuanlaittotaitoja sukunsa kuullen. Tämän saattaa tulkita vähintään kahdella tavalla, keskisuomalainen ei koskaan tule yhtä hyväksi ruuan laittajaksi kuin pohjalainen sisarensa tai sitä, että koulutettu nainen ei ole käytännön ihminen keittiössä.

Riitta arvostelee päivän kuluessa pohjalaisia äkkipikaisiksi ja hidasjärkisiksi (P, 106). Hänen näkemykselleen löytyy myös pohjaa *Pohjanmaasta*. Äkkipikaisuus korostuu eteläpohjalaisen luonteen kuvauksissa. Juhani Sipilä nostaa esille Vaasan Jaakkoon (Ikolan) sanat: ”kun eteläpohjalainen menettää malttinsa, suuttuu hän silmittömästi ja silloin välähtää helposti puukko, usein taitamattomasti. Tekoansa, vaikka se on tapahtunut äkkipikaisuudessa, ei eteläpohjalaisen kuulla juuri katuvan. Hän salaa ja häpee mielenhellyyttä” (Sipilä 2002, 173). *Pohjanmaassa* esiin nostettu kuva uusintaa pohjalaisista luotua stereotypiaa kiivasluontoisesta ihmisestä, joka vetää puukon tupesta ja lyö, kuten Harrin Jussi *Pohjalaisissa*. (Järviluoma 1978, 175.)

Koulutuksesta ja kaupungissa asumisesta huolimatta Sepossa asuu pinnan alla samanlainen äkkipikaisuus kuin Hakalan suvun muissakin veljeksissä. Hän tekee mitä tahtoo ja vaimo yrittää silotella ja pitää kulisseja pystyssä. Mies lähtee suutuspäissään kulkemaan viivasuorasti yli peltojen ja metsien kaupungista kohti synnyinkotiaan (P, 341).

Riitta rupesi tuhertamaan itkua ja kertomaan, kuinka kaikki nämä vuodet oli yrittänyt kasvattaa siitä sivistynyttä, sellaista, jota kehtaisi näytellä muillekin ihmisille ja omille

sukulaisilleen, mutta tämänpäiväisenkin osoittaneen, kuinka huonosti hän lopulta oli onnistunut (P, 292).

Hakalan suvun miesten kanssa naimisissa olevat naiset ovat taustastaan, iästään tai koulutuksestaan huolimatta herkkiä pillahdamaan itkuun. Itkeminen antaa naisesta herkän kuvan, mutta toisaalta herää kysymys, pyrkivätkö naiset vaikuttamaan miehensä käytökseen kyynelillä, jos puheet eivät tehoa. Kyyneleet ovat yksi vallankäytön muoto.

Riitta huusi Sepon luulevan, että vaimo oli joku ihmisen piika niin kuin Pohjanmaalla yleensäkin miehet luulivat, mutta heillä päin sellaiseen ei ollut totuttu; Keski-Suomessa naista pidettiin miehen kanssa tasa-arvoisena ihmisenä ja perheen työt jaettiin molemmille vanhemmille, jos molemmat olivat kodin ulkopuolella töissä; hänellä oli parempi palkkakin kuin Sepolla, joka oli vain opistoinsinööri (P, 293).

Keskisuomalainen nainen kokee saaneensa erilaisen kasvatuksen ja kohtelun mihin hän Pohjanmaalla törmää. Hän tuo julki myös sen, että heillä päin ei ollut totuttu siihen, että mies on naista ylempi. Keski-Suomessa naista pidettiin miehen kanssa tasa-arvoisena ihmisenä, ei vain naisena ja tasa-arvoisena miehen kanssa, vaan ihmisenä toisin kuin Pohjanmaalla. Juhani Sipilän mukaan Riitta edustaa ulkopuolista, jolla on aitiopaikka naapuriheimon kulttuuriin ja jonka tehtävänä on nähdä sukupuolten roolit ja niihin kätkeytyvä eriarvoisuus sekä osoittaa se sisäpuolisille, rooliinsa kasvaneille tai mukautuneille ihmisille. (Sipilä 2002, 191-192.)

Riitta nostaa esille naisten ja miesten tasa-arvokysymyksen toisella tasolla. Hän nauttii työstään parempaa palkkaa kuin miehensä. Tämä on Sepolle arka paikka, sillä tavanomaisen asenteen mukaan naisen ensisijainen tehtävä on kodinhaltijan rooli ja miehen tehtävänä nähdään perheen elättäminen ja perhekurin ylläpitäminen. (Barrett 1985, 163.)

Pohjanmaassa tulee esille, että eteläpohjalaisissa ja keskisuomalaisissa luonteissa on eroja, kun Seppo kuvailee vaimoaan. Hän vertaa vaimoaan pohjalaisiin ja väittää, että keskisuomalainen nainen ei ole pitkävihainen (P, 342.) Sepon ja Riitan puheet ovat ristiriidassa keskenään, sillä kaikesta huolimatta näyttää, että keskisuomalainen nainenkaan ei niin kovin helposti lepy (P, 294). Ristiriitaiseksi lausunnon tekee se, että Riitta muistuttaa Seppoa menneistä kulkemisista ja paljastaa oman mustasukkaisuutensa, koska kuvittelee miehensä hakeutuvan kotiseudulle vanhojen

morsiamiensa helmoihin. Tämä antaa aiheen kysyä, ovatko Hakalan kaikki miehet naisiinmeneviä? Johannes Hakala oli ollut melkoinen naistenmies, Veikko leuhkii naisjutuillaan ja nuoremmasta polvesta Markku paljastuu naistenmieheksi. Johannes Hakala on Amerikkaan lähtiessään jättänyt myös syvän epäluottamuksen naisten ja miesten välisiin suhteisiin, jotka heijastuvat sukupolvesta toiseen.

Hakalan veljeksistä löytyy myös pehmeämpi puoli, sillä vaikka he haukkuvat naisiaan toisilleen, heistä jokainen vuorollaan sanoo hyvän sanan jossain muodossa vaimostaan, vaikka se rikkoo pohjalaisen miehen käyttäytymisnormistoa. Miehen ei pidä Vaasan Jaakkoon (1958, 214) mukaan kehua vastakkaista sukupuolta kasvojaan menettämättä: ”Hullu akkaansa kehuu ja pöhölä hevoostansa.”

Lukija voi pitää Riittaa todentuntuksena, koska hänen osaansa voi samaistua. Hänellä on nimi, hänen taustaansa valotetaan ja hänestä on kerrottu koulutus, jonka perusteella jokainen voi kuvitella mielessään kyseisen henkilöahmon. Hänen tunteitaan ja suhdettaan mieheensä sekä hoivaavaa asennettaan lapsiinsa myös kuvaillaan. Sen sijaan hänen suhteensa suvun muihin naisiin jää aika ohueksi.

Riitta on ulkopuolinen Hakalan suvun naisten keskuudessa, koska on alun perin muualta tullut, keskisuomalainen, koulutettu ja asuu kaupungissa. Hänellä on Hakalan sukutilan ulkopuolella myös paikka, oma koti kaupungissa, toisin kuin muilla suvun naisilla. Riitta on työnsä puolesta myös vapaa tekemään valintoja, koska hän ei ole taloudellisesti riippuvainen miehestään.

Yllättävää Riitan kohdalla on se, että koulutettu miestänsä parempaa palkkaa nauttiva ihminen elää kaikesta huolimatta puolisonsa vaikutusvallan alaisuudessa. Hän ei ole pohjalainen, mutta hän käyttäytyy ihan samalla tavalla kuin Hakalan suvun muutkin naiset. Hän alistuu parisuhteessa, vaikka voisi olettaa, että hyväpalkkaisessa virassa toimiva nainen on päättäväinen ja taloudellisesti riippumaton miehestään. Hän voisi lähteä suhteesta kävelemään, mutta jostain syystä hän ei sitä tee. Riitta lähtee maalta kaupunkiinkin vasta siinä vaiheessa, kun hänen miehensä sitä pyytää. Riitta sanoo, että olisi lähtenyt jo ajat sitten, mutta Seppo on vienyt avaimet mennessään (P, 341). Kuvaavatko avaimet symbolisesti sitä, että heidän perheessään asioista päättää viime kädessä mies, jolla on ratkaisun avaimet käsissään?

4.2. Vapaa nainen kahden miehen loukussa

Hakalan veljessarjan nuorimmainen Erkki tapaa nuoruudenrakastettuaan Saaraa, jonka kanssa seurusteli, ennen kuin nainen lähti opiskelemaan pääkaupunkiin opettajaksi ja Erkki meni armeijaan. Saaran teko osoittaa merkkejä pyrkimyksestä tasa-arvoiseen asemaan miehen kanssa. Hän haluaa hankkia itselleen kunnollisen ammatin eikä jäädä kotiseudulle ja tavoitella pelkästään perinteistä asemaa nuoruudenrakastettunsa puolisona ja taipua siihen, mitä mies tahtoo tai mistä mies saa työpaikan. Hakalan suvun miesten naisista Saara edustaa Riitan tavoin uutta koulutettua naissukupolvea, sillä hänkin on opettaja. Erkki on käynyt keskikoulun ja päätenyt paperisäkkikoneenhoitajaksi Pietarsaareen (P, 43).

Saara on ilmeisen onneton avioliitossaan, sillä hän on ottanut vuosien hiljaisuuden jälkeen yllättäen yhteyttä Erkkiin, jonka jälkeen he olivat tavanneet neljä kertaa Saaran varaamien hotellihuoneiden leveissä vuoteissa ja kerran Erkin pienessä yksiössä (P, 75). Erkin ja Saaran suhde on paljastunut Hakalan muille veljeksille, sillä he esittävät siitä omia kommenttejaan ja varoituksiaan. Salainen suhde vaikuttaa olevan myös Hakalan suvun naisväen tiedossa, koska he vaativat, että Markku kertoo heti kaiken mitä tietää Erkin naisasioista, mutta Markku sanoo sen olevan kauheaa kuultavaa (P, 43). Erkki heittäytyy sarkastiseksi eikä välitä jutella naisten kanssa naimisiinmenostaan, sillä heidän avioliittojaan katseltuaan Erkki pitää avioliittoa vanhentuneena yhdessäelämisen muotona, jossa aiheutetaan vain turhaa surua ja murhetta molemmille osapuolille ja hankitaan maailmaan lapsia, joille täällä aiheutuu surua ja murhetta, ja kasvatettiin niistä sitten hankalia aikuisia. Erkin mielestä on parempi elää vapaana, ja niin hän on ajatellut myös tehdä. Ironiaa paljastuu myös lauseessa, jossa Erkki toteaa menevänsä naimisiin heti, jos jostakin vielä löytäisi yhtä ihanan naisen kuin veljesten vaimot. (P, 48-49.)

Saara tulee synnyinkotiinsa lomalle ennen muuta perhettään ja Erkki hakee hänet Kauhavan asemalta.

Junasta ei monta ihmistä tullut ja Erkki näki Saaran heti kun nainen laskeutuu junasta ja jää laiturille seisomaan ja katselemaan ympärilleen. Saara sanoo päivää jollekin junaan menijälle. Erkki nostaa kätensä tervehdykseen ja Saara lähtee tulemaan autoa

kohti matkalaukku toisessa kädessä ja suuri, ruskea kassi toisessa, käsilaukku hihnasta olalle heitettynä. (P, 66.)

Heti rautatieasemalla Erkki kantaa huolta siitä, mitä ihmiset heidän uudestaan lämmenneestä suhteesta ajattelevat. Sen sijaan Saara yrittää elää vapaampaa elämää, pyrkii olemaan riippumaton miehestään ja vähät välittää muiden mielipiteistä. Tilanne on koominen, sillä Hakalan veljekset kuvataan oman tiensä kulkijoiksi, mutta yllättäen Erkki ajattelee heidän suhdettaan moraaliselta kannalta.

Toisaalta hänen ajattelunsa antaa viitteitä, että kenties hän vain leikittelee entisen heilansa tunteilla. *Pohjanmaassa* on havaittavissa jako äiteihin, vaimoihin ja ”vosuihin”.

Saara odottaa saavansa Erkiltä parempaa kohtelua, mutta mies tyytyy avaamaan rautatieasemalla naiselle auton oven nousematta itse autosta perustellen tekoaan sillä, etteivät ihmiset olisi nähneet häntä. Saara olisi tullut autossa myös liki, mutta Erkki työntää hänet kauemmaksi siltä varalta, jos kylillä sattuu joku tuttu tulemaan vastaan. Saaran koulutus ja käytös antavat viitteitä nykyaikaisesta naisesta, joka ei halua olla riippuvainen kenestäkään tai mistään, mutta kaikesta huolimatta hän on menneisyyden ja ympäristönsä vanki. (P, 67).

Erkki vie Saaran tämän lapsuuden kotiin ja he kapuavat naisen vinttikamariin, huoneeseen, mikä herättää heissä molemmissa muistoja. Mistään romantiikasta ei voida puhua, kun Erkki ehdottaa Saarelle, että heitetäänkö varvit, ennen kuin vanhukset tulevat kirkosta. Koko toimitus ei kestä kahta minuuttia kauempaa. (P, 71.) Muistoihin viittaaminen antaa viitteitä siitä, että yhteisellä menneisyydellä on molemmille merkitystä, mutta pohjalaiselle miehelle ei sovi hempeily tai tunteistaan puhuminen.

Tero Liukkosen (1986, 482) mukaan yksi havaittava tapahtuma, joka määrittelee miehen ja naisen suhteen on, ”antaako” nainen vai ei. Saaran ja Erkin lemmenkohtauksessa ei voi nähdä rakkautta tai romantiikkaa, vaan ainoastaan suoran toiminnan miehen, joka kysyy suoraan naiselta antaako tämä vai ei. Suostumuksen saatuaan mies hoitaa homman nopeasti ilman turhia korulauseita. Hän ikään kuin merkitsee naisen omaisuudekseen. Naiselle lyhyellä kohtaamisella on suurempi merkitys. Ympäriällä on lapsuudenkodin tuttu huone, mikä muistuttaa heidän yhteisestä menneisyydestään ja antaa toivoa kenties yhteisestä tulevaisuudesta.

Kouluttautumalla itsenäisen aseman hankkinut Saara ei ole samalla tavalla riippuvainen miehestä kuin entisaikojen nainen ja pystyisi halutessaan sanelemaan elämisen ehtoja, kuten Riittakin, mutta käytännössä tilanne on toinen. Päivän tapahtumien edetessä nousee esille, että Saara on näennäisestä uudesta itsenäisyydestään huolimatta kahden miehen loukussa.

Hän on yhä kiinni nuoruuden rakastetussaan Erkissä, mutta nykyinen asema pitää häntä sidottuna myös koulutettuun aviomieheensä. Saara pelkää olevansa Erkille pelkkä seksin välikappale, mutta vaikuttaa vahvasti, että hän ei ole omalle miehelleenkaan sen paremmin tasa-arvoinen elämänkumppani, vaan omaisuutta, josta mies haluaa pitää kiinni (P, 358).

Erkki punnitsee myös omaa maskuliinisuuttaan ja kysyy Saaralta, minkälainen hänen miehensä on (P, 359). Kysymys paljastaa, että miehet käyvät jatkuvaa taistelua omasta maskuliinisuudestaan. He haluavat verrata itseään toisiin miehiin ja kuulla ovatko he toisia parempia. (Vrt. Jokinen 2003, 71.) Suuri osa kriittisen miestutkimuksen ja miestutkimuksen teoreettisesta kirjoittelusta käsittelee miehisten ominaisuuksien ideaalia. Kun maskuliinisuus ymmärretään ideaaliksi, jota kohti miehet pyrkivät, tulee miesten välinen kilpailu, tietoinen riskinotto tai väkivaltaisuus ymmärrettäväksi.

Saaraa askarruttaa, mitä Erkki on ajatellut heidän suhteensa jatkuvuudesta. Erkki tunnustaa, että ajattelu on viime aikoina jäänyt vähiin. Hän kertoo Saaralle veljiensä ja Paavon poikien tietävän heidän suhteestaan ja hänen äitinsäkin asiasta kyselleen. Erkki sanoo, että häntä on varoiteltu jo krouvissakin Saaran miehestä, jonka väitetään olevan päällekkäyvää lajia ja heittelevän ”kilpakosijaa” kuin rukkasta heti, kun hän saisi kuulla salasuhteesta. (P, 358.)

Puheet Saaran miehestä vahvistavat stereotyyppistä kuvaa pohjalaisten miesten kansanluonteesta, johon kuuluu väkivalta, kun sanat loppuvat. Päivän aikana Saara punnitsee Erkin todellisia tunteita. Hän ei halua puhua tunteistaan suoraan, vaan loukkaa Erkkiä sanomalla, että oli ikionnellinen, kun oli ymmärtänyt jättää miehen silloin kun hän oli lopettanut koulun ja lähtenyt armeijaan. Saara viiltää se, että mikä hän nyt olisi, jos olisi roikkunut Erkin mukana, pietarsaarelaisen työmiehen muija. Saara paljastaa tunteidensa toisen puolen arvelemalla, että Erkki tuntee paljonkin pietarsaarelaisia työmiesten muijia, koska oli ”sen sortin mies”. (P, 359.)

Saara näyttää olevan yhä kiinni Erkissä ja välittää edelleen miehestä, mutta lausuu julki epäilyksensä siitä, että Erkki on hameväen perään. Hänen sanansa antavat olettaa, että Hakalan suvun miehet ovat yksi toisensa jälkeen naistenmiehiä.

Heinäkuisen päivän kääntyessä iltaan Erkki tuo Saaran tämän kotitaloon, jossa odottaa naisen raivostunut aviomies. ”Nurmolaisten painija” hyökkää talosta ulos, tempaisee vaimonsa ulos Erkin autosta ja tyrkkää hänet lasiverannan seinää vasten. Mies rupeaa huutamaan, että hänelle on soitettu ja kerrottu Saaran kulkevan Erkin kanssa niin kuin kihlatun morsiamen. Mies kysyy onko asiassa perää. (P, 359-360.)

Erkki ei nouse autosta puolustamaan Saaraa, vaan pyytää miestä autoon istumaan. Hän kiistää suhteen jyrkästi ja väittää miehen kuvittelevan omiaan. (P, 360.) Toisaalta Erkki voi tehdä ratkaisun Saaran puolesta, joka on heidän kahden vaiheilla. Mies osoittaa omalla tavallaan naiselle tämän paikan. Vai onko pelkästään niin, että nainen on kahden miehen välillä keskinäisen nokittelun peliväline, kuten Niklas Vainio (2003, 73) pohtii kirjoittaessaan Veikka Gustafssonista ja hänen maskuliinisuudestaan. Toisaalta voi olla, että Erkki tahtoo sanoa viimeisen sanan, koska Saara on sanonut, että onneksi ymmärsi jättää Erkin silloin kun tämä jätti koulunkäynnin, muuten hän olisi nyt pietarsaarelaisen työmiehen muija (P, 359). Erkki ehkä haluaa näyttää oman valtansa ja Saaran paikan osoittamalla, että saa naisen takaisin itselleen, jos vain haluaa. Sen jälkeen hän pystyy myös jättämään entisen rakastettunsa, joka on langennut kouluttamattomaan paperisäkkikoneen hoitajaan, vaikka kotona on koulutettu mies. Aviorikos tekee Saarasta miehen silmissä huonon naisen, vaikka mies itse on suhteessa toinen, tällä kertaa kääntäen ajateltuna toinen mies.

Sari Malkamäki (1999) näkee *Pohjanmaan* rakkauskertomuksena. Liekö kyse loppujen lopuksi rakkaudesta, vaan pelkästään siitä, että Erkki ei tahdo olla häviäjänä miesten keskinäisessä kaksinkamppailussa samasta naisesta. Hän tapaa Saaraa vain sen takia, ettei halua jäädä toiseksi nurmolaiselle. Hän tahtoo olla mies, joka sanoo viimeisen sanan. Jos Saara on jättänyt hänet nuorempaan painijan takia, niin Erkki haluaa nyt jättää Saaran.

Saara on Hakalan veljesten naisista ainoa, joka ei itke tai juokse miehen perään tuona heinäkuun päivänä. Hän on ottanut yhteyttä Erkkiin, mutta sen jälkeen mies on juossut naisen perässä. Erkki heijastaa Saaraan kaiken haluamansa ja halveksimansa, rakastamansa ja vihaamansa. Nainen määritellään länsimaisessa kulttuurissa toiseksi sukupuoleksi ja muokataan mieskirjailijoiden

teoksissa myytiksi. (Vrt. De Beauvoir 1993, 114). *Pohjanmaassa* Saara on muuttunut kuitenkin myytistä lihaksi ja vereksi, naiseksi, joka lankeaa ja murtaa perinteistä patriarkaalista valtaa omilla valinnoillaan.

4.3. Sukutalon nuorimman miniän asema

Paavon vanhimmalla pojalla Markulla on jo vaimo Taina ja pieni Pauli-poika. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa saman katon alla asui jopa kolme sukupolvea, Hakalan tilalla samassa pihapiirissä elää neljä, joten nuorimman miniän osa ei ole helppo. Mies elää kotitalossa edelleen äitinsä vaikutusvallan alaisena ja nuori miniä ei uskalla näyttää vapaasti tunteitaan, koska sitä ei katsota hyvällä. Syynä rakkaudesta vaikenemiseen ei ollut se, ettei menneinä aikoina olisi koettu suuria tunteita. Tunteiden esittäminen oli tarkoin säädeltyä, koska miehen ja naisen suhde oli sosiaalinen miinakenttä suurperheiden ja sukujen yhteisössä. (Apo 1999, 21.)

Taina on miehelään tullessaan joutunut opettelemaan Hakalan suvun naisten tavoille. Apon (1999, 23) mukaan maalaiset äidit ja isoäidit ovat jättäneet nykysuomalaisille naisille aineettomana perintönään useita toiminnan ja ajattelun malleja. Ne paljastuvat, kun tutkitaan suomalaisten naisten asenteita työhön, mieheen, äitiyteen ja luontoon. Tähän perustuu osaltaan myös Tainan ajattelu- ja toimintamalli, kun hän yrittää niellä pettymyksensä ja kestää kaiken. Hän edustaa nuorta polvea ja sanoo ääneen, ettei enää kauan jaksaisi yksin hoitaa kahta avutonta: suvun vanhinta ja omaa poikaansa, jotka olivat yhtä älyttömiä ja hoidettavia, mutta jos hänen pitäisi valita, niin hän ottaisi Paulin ja lähtisi (P, 92).

Taina uhkaa lähteä Hakalasta, mutta käytännön seikat estävät häntä aikomusta toteuttamasta, sillä avioero on naiselle vain teoreettinen mahdollisuus, jos hän ei kykene elättämään itseään (Vrt. De Beauvoir 1993, 281). Taina on nuori nainen, joka on pienen lapsen vuoksi sidottu kodin piiriin. Yhteisestä lapsesta huolimatta Markku menee kuin poikamiesaikoinaan nuorempien veljestensä kanssa ja vähät välittää perheestään (P, 39).

Markun vaimo kyselee miehensä nuoremmilta veljiltä, oliko Markku ollut illalla krouvissa tai Lappajärvellä Tulivuorirockissa, mutta pojat väittävät etteivät olleet Markkua nähneet. Markun vaimo ei heitä kuitenkaan usko. Taina myös kertoo nähneensä unen, jossa Markulla on toinen nainen, seinäjokelainen pankkineiti, jolla on oma auto ja joka kuskaa Markkua ympäri maakuntaa. (P,12.)

Taina näkee painajaista, johon kenties sekoittuu pelkojen lisäksi hänen haaveitaan. Kouluttamaton, pieneen lapseen sidottu nainen ihailee siistiä sisätyötä tekevää kanssasisartaan, jolla on arvostettu työ pankissa. Hänen haaveenaan on kenties kodin ulkopuolinen siisti työ, joka toisi omaa rahaa ja riippumattomuutta miehestään ja miehen suvusta. Oma auto takaisi anoppilassa asuvalle nuorelle naiselle myös mahdollisuuden päästä välillä pois. Auto edustaa hänen unessaan vapautta.

Romaanista ilmenee, että Markku on vaimostaan ja lapsestaan huolimatta edelleen henkisesti keskenkasvuinen poika, koska lähtee vieraiden naisten matkaan. Hän on Hakalan suvun miesten ketjussa yksi uusi ”naistenmies”. Markku oli ollut sen verran humalassa, ettei ollut tansseissa välittänyt ”pikkuasioita” ruveta miettimään, vaan lähtenyt vieraan naisen matkaan. Aamulla hänelle olivat jälleen pikkuasiatkin tulleet paremmin mieleen, ja ne pysyivät siellä päiväkaupalla senkin jälkeen, kun hän oli kohmelosta jo selvinnyt (P, 39). Markku käskee nuorempien veljiensä pitää asiasta suunsa kiinni eikä leikilläänkään sanoa sanaakaan Tainan kuullen. Markku väittää Tainan olevan mustasukkainen, mutta hän selittää sen johtuvan lapsesta ja siitä, ettei vaimo pääse vanhoja tyttöaikaisia kavereitaankaan tapaamaan. Mies haluaa sulkea silmänsä siltä, että hänen omat tekonsa ovat syynä nuoren vaimon pahaan oloon. Toisaalta hänen sanansa paljastavat moraalisen krapulan omista teoista.

Taina on mustasukkainen miehensä menemisistä, eikä syyttä. Hän on itsekin vielä nuori ja hänen tekisi mieli lähteä muiden mukaan kylille, mutta äitiys velvoittaa. Markku sanelee nuorelle vaimolleen paikan ja määrää hänet pysymään kotona. Mies vaatii naista antautumaan itselleen kokonaan, mutta ei hyväksy omaa velvoitettaan. Mies haluaa naisen kokonaan itselleen, mutta ei halua kuulua naiselle, hän haluaa elää parina naisen kanssa, mutta haluaa silti jäädä yksin. (Vrt. de Beauvoir 1993, 279.) Hakalan tilalla vanhemmilla naisilla taas näyttää olevan niin paljon tekemistä, että heistä kukaan ei tarjoudu hoitamaan Tainan ja Markun lasta, jotta nuori äiti pääsisi ikäistensä seuraan.

Taina pyytää, ettei Markku lähtisi mihinkään, ei ainakaan tansseihin pitkin maakuntaa eikä krouveihinkaan, roikottaa Paulia kainalossaan ja kulkee Markun perässä tuvan lattian poikki ovelle saakka. Markku tyrkkii vaimoan kauemmaksi, sanoo lähtevänsä Raimon ja Anteron kanssa urheilukentälle. Markku väittää poikien menevän treenaamaan ja hänen entisenä tehovalmennettavana voivan antaa siinä työssä pojille hyviä ja arvokkaita neuvoja. (P, 126.)

Hakalan suvun nuorin miniä saa karvaasti kokea naisen aseman. Hän tahtoi nähdä muutakin kuin kotipihan ja päästä tuulettumaan, mutta vaikka mies tekee mitä tahtoo, niin nuoren vaimon on pysyttävä kotona. Kaiken lisäksi nuori aviomies valehtelee vaimolleen, vaikka on vasta vähän aikaa sitten paljastanut kärsivänsä moraalista krapulaa ajattelemattomista teoistaan.

Markku sanoo, ettei Taina voisi missään tapauksessa tulla nuorten miesten mukaan. Taina menee Pauli kainalossa puhumattomana peräkamariin ja vetää oven perässään kiinni; Paavon karjaisusta vauva säikähtää parkumaan ja kamarin ovenkin läpi lapsen huutaminen kuuluu tupaan ja Tainan puheleminen ja hiljainen laulaminen (P, 126).

Tainalla ei ole tiukan paikan tullen muuta mahdollisuutta kuin vetäytyä nuolemaan haavojaan peräkamariin ja vetää oven kiinni perässään. Omaa suruaan ei haluta näyttää ulkopuolisille.

Suvun miehet vetävät yhtä köyttä, mutta naiset pitävät myös yhtä miehiä vastaan. Naiset tarjoavat toinen toiselleen henkistä tukea, sillä kun poikien auto oli ajanut pihasta ja Taina tulee kamarista itkettynein silmin ja istuu puhumattomana tuolille muurin eteen, Helena ottaa tuolinsa ja menee Tainan viereen istumaan. Naiset rupeavat supattelemaan keskenään jotakin, mitä tuvassa olevat muut eivät kuule. (P, 128.)

Tainalla on epäilyksensä miehestään. Hän epäilee, että kaikki tietävät Markun pettävän häntä ja nauravan hänen hyväuskoisuuttaan ja lapsellisuuttaan selän takana. Taina uhkaa lähteä poikansa kanssa vaikka kirkolle piiaksi, tai jopa kotiinsa, vaikka ei ollutkaan niin komeasta ja rikkaasta paikasta kotoisin kuin Hakalan talo. Taina uhoaa, että juopottelua, valehtelemista ja vieraiden naisten hyysäämistä hän ei kuitenkaan pitkään katselisi, avioliitossa oli ehditty olla vasta puolitoista vuotta ja mies juoksee jo toisten naisten perässä minkä ehtii ja ihmisten silmä välttää. (P, 93.)

Nuorenparin avioliitto ei ota sujuakseen, sillä Hakalan suvun miehet näyttävät olevan hankalia elämänkumppaneita vanhimmasta nuorimpaan.

Ahdistuksensa keskellä Taina esittää Erkille suoraan mielipiteensä Hakalan veljeksistä. Hän syyttää heitä komeilunhalusta. Hän sanoo veljesten pitäneen aina toistensa puolia, tehneen yhdessä kiljua ja resunneen kylillä ja Veikon mattokutomon vielä kannattaessa kulkeneen pitkin maakuntaa komeuttaan näyttämässä, raveissa, kapakoissa ja Ilmajoen Jaakko Ilkka -oopperaa myöten itseään munaamassa (P, 93). Yllättäen Tainasta löytyy nuoresta iästään huolimatta kipakkuutta ja samaa suoraan puhumisen taitoa, joka ilmenee hänen anopissaan Lainassa.

Mummon mökissä paljastuu se, että Hakalan vanhaemäntä on jätetty pääasiassa Tainan hoidettavaksi. "[...] kotisairaanhoidtaja oli kuitenkin kieltänyt antamasta muuta kuin lautasellisen aterialla, muuten mummo lihoisi ja sitä olisi hankala käsitellä, tulisi makuuhaavoja ja Taina ei yksin jaksaisi nostaa sitä vuoteesta astialle ja takaisin, käännellä pesemistä varten [...]. Nuoren naisen työtaakkaan on luvassa helpotusta, sillä syksyllä mummo vietäisiin vanhainkotiin [--]." (P, 94.) Talon nuorin miniä on piikatytön asemassa, minkä havainnon tekee myös mökissä makaava mummo, jota Taina käy syöttämässä. Mummo kysyy, "mikä tämän piian nimi taas olikaan", ja Taina parkaisee, että "piika hän juuri olikin eikä mitään muuta, Markun piika ja kaikkien muidenkin piika talossa". (P, 94.)

Sen sijaan Markku astelee sukunsa miesten jalanjälkiä, sillä hän mielii maailmalle ja on valmis jättämään nuoren vaimonsa ja poikansa vanhempiensa hoiviin ainakin siksi ajaksi, kunnes löytää kunnan asunnon Pietarsaaresta. Markun suunnitelmista kuvastuu se, että hän aikoo lähteä vastuutaan karkuun, kuten teki hänen isoisänsä vuosikymmeniä aikaisemmin lähtiessään Amerikkaan. Historia on toistamassa itseään Hakalan suvussa. Taina pyytää Erkkiä juttelemaan Markun kanssa Pietarsaareen muutosta, ja jos Erkki haluaisi, niin hän voisi puhua veljenpojalleen myös vieraista naisista. Taina sanoo ymmärtävänsä, että jokin muu vetää Markkua pois kotoa, jonkin sellaisen tarve, jota mies itsekään osaa nimetä. Samaan hengenvetoon Taina myöntää, että hän ei ainakaan miehensä kaupunkiin muuttohaluja osaa selittää, koska hänellä itsellään ei ole edes peruskoulun päästötodistusta (P, 96). Tainan ja Markun välisessä suhteessa ei puhuta rakkaudesta, mutta nuoren aviovaimon ymmärtävyys kätkee sisäänsä eräänlaista rakkautta. Ilman rakkautta hän tuskin jaksaisi yrittää ymmärtää seikkailuja kohti pyrkivää miestään.

Erkki lohduttaa Tainaa sanomalla, että Markku kyllä pitäisi huolen vaimostaan ja pojastaan; akkojen puheet Taina voisi unohtaa. Erkin mielestä Taina hankkii itselleen vain murheita kyläläisten juoruja kuunnellessaan.

Juoruja oli kylällä levitetty siitä saakka kun ensimmäiset talot jokirantaan olivat nousseet ja niitä tulnaisiin levittämään aina ja ne juorut eivät murehtimisella eivätkä itkemisellä lakanneet, vaan sillä, että Taina näyttäisi kaikille etteivät ne kiinnostaneet eivätkä häneen sattuisi (P, 95).

Erkin opastuksesta voi päätellä, että vaikka miten paljon sattuisi, sitä ei saa näyttää ulospäin. Mitä lujemmin sattuu, sitä kovemmin eteenpäin on vain puskeettava pää pystyssä. Tämä uusintaa myyttiä pohjalaisuudesta, mutta kyse on myös avioliittolupauksesta: kaiken se kestää niin myötä- kuin vastamäessä. Erkki täyttää Tainan toiveen ja puhuu Markulle sekä kehottaa häntä jättämään lavatansseissa käymisen ja jäämään kotiin vaimon viereen. Hän myös puhuu Markulle, ettei nuoren miehen kannata muuttaa Pietarsaareen.

Taina tahtoi jäädä pitämään taloa Kauhavalle, koska ei pelkää maatöitä, joita oli tottunut pienestä tytöstä lähtien tekemään. Hän sanoo Erkille, ettei osaisi asua Pietarsaareessa, jossa ruotsinkieliset kauppa-apulaisetkin nakkelevat niskojaan kun hän tekee yksinkertaisia ostoksia suomen kielellä (P, 96). Nuori nainen haluaa jatkaa Hakalan sukupolvien ketjua ja säilyttää sukutalon heidän yhteiselle lapselleen.

Romaanissa ei kuvailla Tainan ulkonäköä, mutta hänen koulutuksensa tai sen puuttuminen ja lapsuutensa alkoholiin menevän isän tyttärenä tuodaan esille. Ne ovat asioita, jotka horjuttavat nuoren mielen itsetuntoa. Taina kasvaa kuitenkin hetkessä aikuisuuteen, kun Ketola sohaisee Markkua puukolla silmään ja nuorimies joutuu sairaalaan. Käytännössä Taina ottaa perheen elämästä vastuun käydessään katsomassa puukosta saanutta miestä Seinäjoen sairaalassa yhdessä anoppinsa Lainan ja Marjatan kanssa. Matka Seinäjoelle ei ole helppo, koska jokainen naisista pelkää pahinta ja tunteet ovat pinnassa. Takapenkillä Marjatta vannottaa Lainaa ja Tainaa, että he olisivat sairaalassa parkumatta, koska parkuminen ei nyt Markkua auttanut. (P, 298.) Marjatan ajatuksena oli selvittää turhia tunteilematta, kuinka Markun oli käynyt ja mitä oli tapahtunut. Tässä paljastuu se, että Hakalan naiset ovat toimeliaita ihmisiä, jotka siirtävät tosi paikan tullen tunteensa syrjään ja tarttuvat toimeen. (P, 299.)

Taina yrittää hyrskäistä itkua pari kertaa, mutta äiti käskee hänen olla hiljaa: itkua ei kukaan saisi nyt päästää, vaikka pää olisi pojalta poikki (P, 314).

Ensisäikähdyksen jälkeen Taina vannoo miehensä sairaalavuoteen vierellä olevansa valmis pitämään huolta Markusta. Tainan mukaan on samantekevää, menikö silmä tai kaksi, Markku on joka tapauksessa hänen miehensä ja hän pitäisi Markusta huolta ja Pauli, sitten kun poika kasvaisi mieheksi. Markku uhoaa, että hänestä ei tarvitse kenenkään pitää huolta, ei nyt eikä vastaisuudessakaan. (P, 316.)

Markun äiti Laina tukee Tainaa nuoren naisen hädän hetkellä. He pitelevät toisiaan kiinni tullessaan sairaalasta ulos (P, 315.) Sairaalasta päästyään naiset eivät pysty enää pidättelemään kyyneleitään, vaan itkevät valtoimenaan (P, 319). Automatalla Laina pitää Tainaa suojelevasti kainalossaan kuin lasta (P, 322). Ikänsä puolesta Taina on yhä kuin lapsi vanhempien naisten silmissä. Teko paljastaa, että kovan pohjalaisnaisen kuoren alta löytyy pehmeä äitihahmo, joka tarjoaa hoivaa nuorelle miniälle. Laina ja Taina ovat molemmat Hakalan sukuun naituja ja heitä yhdistää myös rakkaus samaan mieheen, he molemmat rakastavat Markkua. Yhteistä naisille on myös se, että he ovat lähtöisin vaatimattomista oloista ja nousseet naimakaupan myötä talollisten piireihin.

Taina on Hakalan naisten arvohierarkiassa pohjimmaisena, mutta hän on kovaa vauhtia oppimassa vastuunkantajaksi. Hänellä on vastuu omasta lapsesta, minkä lisäksi hän joutuu huolehtimaan pikamökissä makaavasta mummosta, vaikka ei jaksaisikaan. Isoksi lapseksi voi sanoa myös hänen miestään Markkua, jonka menemisiä vaimo yrittää rajoittaa, siinä onnistumatta. Päivän kallistuessa iltaan paljastuu, että Taina suhtautuu nuoresta iästään huolimatta joihinkin asioihin hyvin kypsästi. Hän on asennoitunut niin, että he aikanaan jatkavat Markun kanssa Hakalan tilanpitoa. Taina on valmis kantamaan vastuun perheestään samalla tavalla kuin Hakalan sukupolvien ketjuun avioliiton kautta liittyneet naiset mummosta alkaen. Tainan ja Markun yhteinen lapsi kertoo elämän jatkuvuudesta samoin kuin Hakalan suvun jatkumisesta.

5. NAISTEN JA MIESTEN EROT

5.1. Naiset vastaavat arjen sujumisesta

Stereotyyppiset kuvat pohjalaisuudesta liitetään useimmiten miehiin. *Pohjanmaassa* rohkeus, ahkeruus ja suorapuheisuus kumpuavat naisista. *Pohjanmaassa* miehet ovat haihahtelijoita ja lähtemässä koko ajan pois kotoa. Sen sijaan suvun naiset ovat seisseet henkisesti vahvoina ja pitäneet kotitilaa pystyssä, hoitaneet lapset, ja yrittäneet pitää miehet kaidalla tiellä sekä säilyttää julkisen kuvan tahrattomana. Mummo jäi ensin pää pystyssä viljelemään kotitilaa, kun mies lähti Amerikkaan. Hänen jälkeensä tilan asioiden hoitaminen siirtyi Marjatan harteille, joka ei huolinut miehensä tapaturmaisen kuoleman jälkeen rinnalleen ketään toista. Marjatan vanhimman pojan Paavon vaimo Laina on juureva emäntä, joka huolehtii arjen pyörittämisestä kun mies käy raveissa ja yrittää pelaamalla hankkia helppoa rahaa. Heidän poikansa nuorikko Taina on kantamaan aikanaan vastuun, vaikka hänen miehensä Markku haaveilee kaupunkiin muutosta. Hakalan veljesten täti Sylvi ei ole poikkeus sukunsa naisten keskuudessa, sillä hän on kantanut vastuun Hirvijärven kylässä tilalla, kun hänen miehensä Jussi oli sodan aikana muilutettu itärajan taakse.

Arvoasemastaan ja iästään huolimatta naiset pitävät tiukan paikan tullen yhtä, vaikka normaalissa arjessa heidän välejäan hiertää miniä-anoppi -suhde. Vanhemmat naiset yrittävät opettaa nuoremmilleen, miten ikävät asiat pitäisi hoitaa perheen kesken neljän seinän sisällä eikä niistä saisi huudella ulkopuolisille. Syvimmän häpeän keskelläkin naisen pitää seisoa pystyssä päin. Samanlaista perintöä jaetaan nuoremmille Orvokki Aution *Pesärikossa*, jossa siloisen julkisivun säilyttäminen kyläyhteisön silmissä koskee niin ihmisiä kuin perheyhteisöä. Naiset yrittävät pitää pystyssä perheen ja suvun kulisseeja yhteisön silmissä. Markku Kulmala (2003, 97) tiivistää, että tässä urakassaan *Pohjanmaan* naiset ovat stoalaisia: mitä kipeämmin sattuu, sitä varmemmin kipua ei ulkopuolisille näytetä.

Naisten keskinäisistä väleistä huokuu Rosi Braidottin ajatus: ”Naisilla voi olla samanlaisia tilanteita ja kokemuksia, mutta he eivät ole millään tavalla sama.”

Hakalan naiset ovat työteliäisyydestään ja pystyvyydestään huolimatta toisen luokan kansalaisia, joiden puheille miehet eivät paljon painoa anna. Tero Liukkosen (1986, 482) mukaan Tuurin teoksissa ei miehen suhde naiseen ole oikoinen. Ainoat naiset, joiden puheita miehet hiukan

kuuntelevat ovat mummo ja veljesten äiti Marjatta. Hakalan veljekset kohtelevat vanhempia naisia kunnioittavasti, mutta yhdenkään naisen puheille he eivät paljon painoa anna.

Päivän kuluessa menneistä ajoista kerrottaessa muistetaan kerrata mummon urotekoja, kun hänen miehensä on jättänyt perheensä ja lähtenyt Amerikkaan.

Mummo oli myynyt puuta, mutta ei koskaan metsää ja hankkinut taloon koneita, toiminut kolmekymmentäluvulla maamiesseuran puheenjohtajanakin, naisihmisille melkein mahdoton paikka siihen aikaan; työtä oltiin myös äidin muistin mukaan saatu tehdä yötä päivää, kaikki, mikä suinkin voitu, tehty itse ja paikallista väkeä vain aivan pakollisissa töissä, pahimpien kiireiden aikana (P, 144).

Mummosta annetaan lujaluontoisen ihmisen kuva, sillä hän oli itse lahdannut itikat ja ehtinyt vielä opastaa poikaansa ja miniäänsä toimimaan apuna.

Marjatta kertoo mummon teurastaneen itse pitkään itikatkin eikä uskaltanut jättää teurastusta pojalleen, ennen kuin joskus kolmekymmentäluvun lopussa, siihen saakka hän ja hänen miehensä olivat saaneet pidellä elukoita ja sekoittaa verta ja veren sekoittamistakin mummo oli ehtinyt monet kerrat neuvoa nylkemisen ja paloittelun välillä. Marjatta myös muistelee, ettei sika ollut yleensä kuin kerran vinkaissut, kun mummo oli iskenyt sitä kirveen hamaralla otsaan, vinkaissut ja kääntänyt sorkat taivasta kohti ja mummo oli jo samassa vetänyt suurella terävällä lahtiveitsellään sialta kurkkuja auki ja huutamassa astiaa verta varten. (P, 145.)

Stereotyypinen kuva nykysuomalaisen naisen esi-äidistä, maalaisnaisesta, sisältää oletuksen hänen vahvuudestaan ja tasa-arvoa lähenevästä asemastaan suhteessaan mieheen. Kuten useimmat stereotyypit tämäkin on osatotuus, vaikka talonpoikaisnaiset tiesivät ja ovat aina tienneet oman arvonsa. Vaikka he antoivat ylemmän aseman miehille – näinhän opetti jo *Raamattu* – se ei merkinnyt alistumista. (Apo 1999, 15.)

5. 2. Miehet lähtevät kohti seikkailuja

Pohjanmaassa on nähtävissä selkeä ero miesten ja naisten välillä, heidän toimissaan ja keskinäisissä suhteissaan. Miehet ovat koko ajan lähtemässä jonnekin, he karkaavat kodin ja naisten valtapiiristä pois. Miehet tekevät äkkipikaistuksissaan ja humalapäissään mitä tahansa ja ajattelevat vasta jälkeenpäin. Naiset vaikuttavat vahvasti kodin piirissä ja hallitsevat sieltä käsin.

Pohjanmaassa sukutalo on naisille talonpoikaisen elämäntavan symboli, joka suojaa epäonnistumisilta ja häpeältä. (Kulmala 2003, 108). Naiset ovat myös käytännön toimissaan järkevämpiä kuin miehet. Naiset hoitavat kodin, lapset ja vanhukset sekä ruokkivat perheen. Miehet kiertävät autolla pitkin maakuntaa ja saavat kulkiessaan paljon ”tuhoa” aikaan (P, 230). Miehet hakevat turvaa muutoksesta ja etsimisestä ja pyrkivät koko ajan pois naisten hallitsemasta sukutalosta ja sen vaikutuspiiristä.

Pohjanmaassa miehet on tehty yhdestä puusta, vaikka sen oksat hajaantuvat ja kurottavat eri suuntiin. Runko – miesten valta ja etusijainen asema naisista – on silti eri miehisyyskeskeinen aines. (Vrt. Jokinen 2003, 243). Arto Jokisen mukaan länsimaisessa kulttuurissa maskuliinisina ominaisuuksina pidetään yleisesti toiminnallisuutta, hallitsevuutta, suoriutumista, rationaalisuutta, kilpailullisuutta, fyysistä voimaa ja väkivaltaa. Feminiinisyyteen luetaan lähinnä yhteisöllisyys, emotionaalisuus ja empaattisuus. Maskuliinisuus ja feminiinisyys ymmärretään toistensa vastakohtina, joita yhdistää heteroseksuaalinen halu. (Jokinen 2003, 8.) Jokisen mukaan naisia alistavien valtasuhteiden taustalla on usein nähty miehet tai maskuliininen rationaalisuuskäsite, mutta asiat voidaan nähdä monisyisempinä. Maskuliinisuuteen liittyy aina jotain feminiinisyttä ja päinvastoin. (Jokinen 2003, 65.)

Markku Kulmala näkee *Pohjanmaan* suomalaisen sukutradition toiminnallisena ja modernina jatkeena. Romaanissa esiintyy tarinoimalla kierrätetty myytti menneisyydestä. Teos kertoo myös yksilöiden pyrkimyksestä hakea paikkaansa ja merkitystään modernissa maailmassa. (Kulmala 2003, 95.) *Pohjanmaassa* miehet ovat omalla tavallaan oman elämänsä herroja, sillä he kykenevät läpäisemään naisten puolustuksen aina jostakin kohtaa. Vahvatkaan naiset eivät pysty vahtimaan heitä loputtomiin. Miehet ovat romaanissa toiminnallisessa keskiössä ja naiset heihin verrattuna Toisia.

6. LOPPUPÄÄTELMÄT

Antti Tuuri (2004, 148-150) on sanonut, että hyvässä romaanissa on viisi tasoa: kertomus, ihmissuhteet, yhteisön toiminta, moraali ja myyttinen taso. Nämä kaikki löytyvät *Pohjanmaasta*. Yhdenpäivänromaanissa on kerrottu Hakalan suvun tarina miehen katseen kautta. Samalla on sivuttu Suomen lähiajan ja hiukan kaukaisempaakin historiaa aina nuijasotaan saakka, mutta siitä huolimatta kyse ei ole puhtaasta historiallisesta romaanista, sillä ihmiset ja tapahtumat ovat pääosin fiktiivisiä, vaikka menneisyyden tarinoissa on myös oikeita tapahtumia ja henkilöiden nimiä.

Pohjanmaata voi pitää eteläpohjalaisuuden ”saagana”. Hakalan suvun miesten ja naisten välisistä suhteista kerrottaessa on nostettu esille ihmissuhteet ja samalla tulee kuvatuksi koko yhteisön suhteet. Romaanista löytyy Hakalan suvun miehiä useassa sukupolvessa, edesmenneitä ja eläviä. Uusia pohjalaisia ”häyjä” on kasvamassa menneiden tilalle. Hakalan naiset edustavat myös eri ikäpolvia ja heidän tekemisistään lukija voi muodostaa pohjalaisessa maalaisyhteisössä elävien naisten kehityskaaren. *Pohjanmaassa* tuotetaan niin kuin *Kalevalassa* ikä- ja sukupuolikategorioita. Romaanissa pidetään yllä myös myyttiä pohjalaisuudesta, vaikka mukana kulkee vahvasti ironia.

Romaanissa nousee esille myös moraali joko suoraan tai peitellysti. Lisäksi pohjalaisiin liitetään jo Topeliuksen ajoista lähtien uho ja ylpeys, jotka molemmat tulevat esille Hakalan suvun jäsenten käytöksessä. Pohjalainen ylpeys yhdistetään helposti miehiin, mutta *Pohjanmaassa* tämä ominaisuus löytyy myös naisista. He haluavat pitää kulissit pystyssä ja hoitaa asiat omien seinien sisäpuolella. Tässä ajattelutavassa kuvastuu elämä lakeudella, jossa eletään koko kylän silmien alla ja mietitään, mitä ihmisetkin mahtavat sanoa.

Pohjanmaan naisille yhteistä on henkinen vahvuus. Hei eivät sorru itsesääliin tai suremaan kovaa kohtaloaan kanssasisarilleen, vaan jatkavat arkista aherrustaan.

Naisista luodaan kuitenkin hyvin ristiriitainen kuva. He ovat kovia, päättäväisiä ja turvautuvat jopa fyysiseen väkivaltaan. Naiset ovat myös henkisesti vahvoja ja osoittautuvat arjen toimissa miehiä järkevimmiksi, mutta siitä huolimatta he ovat herkkiä pillahtamaan itkuun. *Pohjanmaassa* esiintyville vanhoille naisille yhteistä on juurevuus ja henkinen vahvuus. Yhteistä on myös äitiys ja leskeys, joka on ”pakottanut” heidät pitämään sukutaloa pystyssä tuleville jälkipolville. Samanlaista

naisten henkistä vahvuutta voi nähdä Orvokki Aution *Pesärikko-trilogiassa* ja Hella Wuolijoen *Niskavuori-sarjassa*; niissäkin on esillä vahvoja naisia ja heikkoja viinaan taipuvaisia miehiä. Hakalan suvun vanhoja naisia voi kutsua jopa matriarkoiksi.

Kaikesta huolimatta naiset on asetettu *Pohjanmaassa* perinteisiin rooleihin. Naisen paikka on kotona. Koulutuksenkin hankkinut nainen toimii opettajana, joka on hyvin perinteinen ammatti naiselle. Siinä nousee esille kasvattajan rooli, joka luo osaltaan ironiaa, sillä koulutuksestaan huolimatta naiset eivät pysty ”kasvattamaan” edes omia miehiään. Erkin rakastettu Saara yrittää rimpuilla rooliodotuksia vastaan. Hän käy töissä kodin ulkopuolella ja harrastaa syrjähyppyä, mutta lopullinen irtiotto jää tekemättä. Käytännössä hän on tunteidensa vietävissä ja ajautuu kahden miehen loukkuun. Toinen opettaja Riitta myöntää, että koulutuksestaan, työssäkäynnistään ja miestänsä paremmista ansiotuloistaan huolimatta hänen kontolleen jää perheestä huolehtiminen, lasten kasvattaminen, ruuan laitto ja kodinhoito.

Antti Tuuri uusintaa *Pohjanmaassa* kuvaa pohjalaisten naisten pystyvyydestä, työteliäisyydestä, pelkämättömyydestä, voimakkuudesta ja jopa äkäisyydestä. Loppujen lopuksi *Pohjanmaassa* naiset nähdään myönteisempinä kuin miehet, vaikka heistäkin löytyy viisauden ja hyvyyden lisäksi kovuutta ja paha sisua. *Pohjanmaassa* suorapuheisuus ja itseluottamus ovat merkki naisten erinomaisuudesta.

Naiset ovat suorapuheisia, mutta sitä ei katsota heidän edukseen. Romaanissa käytetty kieli paljastaa myös naisten ja miesten välisen kuilun. Miehet nimittelevät naisia ”huoraksi”, ”akaksi” ja ”rappikanaksi”, mutta naiset eivät nimittele miehiä ilkeästi, vaikka aihetta löytyisikin. Miesten silmissä naiset ovat miehiin nähden, omassa perheyhteisössään ja yhteiskunnassa Toisia. Naiset vaikenivat ja kärsivät, vaikka elämä kohtelisi heitä kuinka kovakouraisesti tahansa. Omalla tavallaan he ovat vielä ylpeitä roolistaan.

Pohjanmaassa tapahtumien kuvaamiseen vaikuttaa romaanin syntyajan henki, se miten agraarikulttuurissa kasvanut sukupolvi etsii paikkaansa modernissa yhteiskunnassa. Maaseudun asema nousee esille vahvasti ja romaanissa korostetaan useassa eri kohdassa, että maaseudulla eletään kunnon elämää ja kaupungissa tullaan herraskaisiksi tai sorrutaan juopotteluun. Kaiken kaikkiaan romaani tarjoaa lukijalle hyvin konservatiivisen maailmankuvan.

Ironia nousee esille siinä, että naiset turvautuvat stereotyyppioista poiketen fyysiseen väkivaltaan tai ainakin uhkaavat sen käytöllä. *Pohjanmaassa* väkivaltaan turvautuvat vanhemmat naiset, mutta nuoret naiset käyttävät pelkästään sanan säilää. He eivät ole ikään kuin astuneet vielä sen näkymättömän rajan yli, jolloin nainen muuttuu kovaksi ”akaksi”.

Tässä tutkimuksessa ei ole käsitelty Pohjanmaa-sarjaa kokonaisuutena, mutta sarjan päättävästä romaanista, *Lakeuden kutsusta*, voi lukea ajan muuttavan myös puukkojunkkarien perillisiä. *Lakeuden kutsussa* eletään jo toisenlaista aikaa kuin *Pohjanmaan* syntyvaiheessa. Erkin palatessa Amerikasta Hakalan sukutaloa emännöivä Taina halaa häntä ja suutelee poskelle. Hän sanoo, että lakeudellakin on opittu eurooppalaisille tavoille sen jälkeen kun Kauhavasta oli tullut kaupunki ja Suomesta Euroopan unionin jäsen. (Tuuri 1997, 41.)

LÄHTEET

Tutkimuksen kohde

Tuuri, Antti 1985, *Pohjanmaa*, 5. p. Helsinki: Otava. (=P)

Painetut lähteet

Anttonen, Anneli 1997, *Feminismi ja sosiaalipolitiikka*. Tampere: Tampere University Press.

Apo, Satu 1999, *Myyttinen nainen. Suomalainen nainen*. Helsinki: Otava.

Assmann, Dietrich 1982, Yhdenpäivänromaani. Mietteitä erään tutkimuksen perustaksi. Teoksessa ”Siivilöity aika” ja muita kirjallisuustutkimuksia. Toim. Eino Mairioniemi. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.

Autio, Orvokki 2003/1986, *Pesärikko*. 3. p. Helsinki-Porvoo-Juva: WSOY.

Bahtin, Mihail 1979, *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Suom. Kerttu Kyhälä-Juntunen ja Veikko Airola. Moskova: Progress.

Barrett, Michèle 1985/1980, *Nykyajan alistettu nainen*. Suom. Aino Saarinen. Jyväskylä: Gummerus.

Barthes, Roland 1993/1974, Tekstin teoria. Teoksessa *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Suom. Lea Rojola ja Pirjo Thorel. Tampere: Vastapaino.

De Beauvoir, Simone 1993/1949, *Toinen sukupuoli*. 2. p. Lyhentäen suom. Annikki Suni. Helsinki: Kirjayhtymä.

Braidotti, Rosi 1994, *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.

Butler, Judith 2002/1986, *Hankala sukupuoli. Feminismi ja Identiteetin kumous*. Suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Helsinki University Press.

Fokkema, Aleid 1991, *Postmodern Characters. A Study of Characterization in British and American Postmodern Fiction*. Amsterdam and Atlanta: Editions Rodopi.

Hakola, Liisa 1994, *Sukupuolten sota*. Helsinki: WSOY.

Heinämaa, Sara ja Saarinen, Esa 1984, *Olenainen nainen. Naiskuvan filosofiset perusteet*. Helsinki: WSOY.

Jaatinen, Jaana 1988, *Kieleen piirretty nainen. Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä*. Toim. Lea Laitinen. Helsinki: Yliopistopaino.

Järviluoma, Artturi 1978/1914, *Pohjalaisia*. 14. p. Helsinki: WSOY.

Kantokorpi, Mervi 1990, *Proosan runousoppia*. Teoksessa *Runousopin perusteet*. Auli Viikari, Pirjo Lyytikäinen ja Mervi Kantokorpi. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Karkama, Pertti 1985, *Järkevä rakkaus. J.V. Snellman kertojana*. Helsinki: SKS.

Kiviniemi, Eero 1982, *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvaihtaminen*. Espoo: Weilin+Göös.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne 1996, *Kritiikki, Visiot, Muutos. Avainsanat 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen ja Marianne Liljeström. Jyväskylä: Gummerus.

Kristeva, Julia 1992/1988, *Muukalaisia itsellemme*. Suom. Päivi Malinen. Helsinki: Gaudeamus.

Kulmala, Markku 2003, *Miss' laaja aukee. Pohjanmaa-sarjan merkitysrakenteita*. Diss. Tampere: Tampere University Press.

Käkelä-Puumala Tiina 2001, *Persoonat, funktio, teksti – henkilöhahmojen tutkimuksesta*. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toimittaneet Outi Alanko ja Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: SKS.

Launis, Kati 2005, *Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Helsinki: SKS

Lehtonen, Joel 1998, *Putkinotko*. 16. p. Helsinki: Otava.

Lehtonen, Mikko 1995, *Pikku jättiläisiä*. Tampere: Vastapaino.

Leino, Eino 1926, *Kootut teokset I*. Helsinki: Otava.

Liukkonen, Tero 1986, *Apean miehen tarina*. Parnasso 8/86.

Lyytikäinen Pirjo 1991, *Eepos, romaani ja eeposromaani*. Teoksessa *Avauksia. Nuoret tutkijat kirjoittavat*. Toim. Maria-Liisa Nevala. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 2.

Malmberg, Ilkka 1985, *Heimoerot esiin ja härnäämään*. Helsinki: WSOY.

Morris, Pam 1997/1993, *Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Helsinki: Gummerus.

Nainen, järki ja ihmisarvo. Esseitä filosofian klassikoiden naiskäsitteistä. 1986. Toim. Lilli Alanen, Leila Haaparanta ja Terhi Lumme. Helsinki: WSOY.

Naisten hyvinvointivaltio 1994. Toim. Anneli Anttonen, Lea Henrikson ja Ritva Nätkin. Tampere: Vastapaino.

Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Toim. Leena Eräsaari, Raija Julkunen ja Harriet Silius 1995. Tampere: Vastapaino.

Niemi, Juhani 1983a, *Kirjailijoita ja epäkirjailijoita.* Helsinki: SKS.

Niemi, Juhani 1983b, *Suomalaisten suosikkikirjat.* Hämeenlinna: Karisto.

Paulaharju, Samuli 1932, *Härmän aukeilta.* Porvoo-Helsinki. WSOY.

Pyökkänen, Anu 1999, *Suomalainen tasa-arvo. Suomalainen nainen.* Helsinki: Otava.

Rimmon-Kenan, Shlomith 1991/1983, *Kertomuksen poetiikka.* Suom. Auli Viikari. Helsinki: SKS.

Setälä, Päivi & Kurki, Hannele 1988, *Akanvirtaan, Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma.* Helsinki: Yliopistopaino.

Sipilä, Juhani 2002, *Maa luja, taivas korkia. Antti Tuurin Pohjanmaa-sarja.* Helsinki: Otava.

Steinbock Dan 1985, *Freudin naiskuva.* Helsinki. Otava.

Tarkka, Pekka 1977. *Putkinotkon tausta.* Helsinki: Otava.

Topelius, Zacharias 1985/1899. *Maamme kirja.* Teoksen teksti pohjautuu lähinnä 16. suomenkieliseen painokseen, joka ilmestyi noin vuosi tekijän kuoleman jälkeen. Painoksen suom. P. Cajander. Toim. Vesa Mäkinen. Helsinki: WSOY.

Toril, Moi 1990/1985, *Sukupuoli/Teksti/Valta. Feministinen kirjallisuusteoria.* Suom. Raija Koli. Tampere: Vastapaino.

Tuuri, Antti 1971, *Lauantaina illalla*. Helsinki: Otava.

Tuuri, Antti 1975, *Vuosi elämästä*. Helsinki: Otava.

Tuuri, Antti 1991, Miten kirjani ovat syntyneet. [Studia generalia-esitelmä.] Teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet. Virikkeet, ainekset, rakenteet*. Toim. Ritva Haavikko. Helsinki: WSOY.

Tuuri, Antti 1997, *Lakeuden kutsu*. 6. p. Helsinki: Otava.

Tuuri Antti 2004, *Kuinka kirjoitan romaanin*. Helsinki: Art House.

Uspenski, Boris 1991/1970, *Komposition poetiikka. Taideteoksen sommittelun periaatteet*. Suom. Marja-Leena Vainionpää-Palmgren. Helsinki: Orient Express.

Utrio, Kaari 2005. *Suomen naisen vuosisadat. Toivon rakentajat*. Hämeenlinna: Karisto

Vaasan Jaakkoo 1958/1921, *Eteläpohjalaisia sananparsia*. 2. p. Porvoo-Helsinki: WSOY.

Vainio, Niklas 2003. Maskuliinisuuden rakentuminen populaarikulttuurissa. Teoksessa *Yhdestä puusta*. Toim. Arto Jokinen. Tampere: Tampere University Press.

Vakimo, Sinikka 2001, *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä*. Helsinki: SKS.

Vilkuna, Kustaa 1991, *Etunimet*. 2. p. Helsinki: Otava.

Wuolijoki, Hella 2001. *Niskavuori*. Näytelmiä. Helsinki: Lasipalatsi.

Vuola, Elina 1994. *Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuvia*. Teoksessa *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Toim. Sara Heinämaa ja Sari Näre. Helsinki: Gaudeamus.

Yhdestä puusta 2003, Toim. Arto Jokinen. Tampere: Tampere University Press.

Ylikangas Heikki 1974, *Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunnkkareitten ja virkavallan yhteenotosta 1860-luvun lopulla*. Helsinki: Otava.

Ylikangas, Heikki 1976, *Puukkojunnkkareitten esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790-1825*. Helsinki: Otava.

Painamattomat lähteet

Hölttä, Kirsti. Tiedot Pohjanmaa-sarjan painosmääristä Otavan tiedotuksesta. Sähköposti 4.4.2008

Malkamäki, Sari 1990, *Kohdannut häpeä ja menetetty kunnia. Naisten ja miesten maailmat Orvokki Aution Pesärikko -triologiassa ja Antti Tuurin teoksessa Pohjanmaa*. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

